

turnalar

ULUSLARARASI TÜRK DİLİ
EDEBİYAT VE ÇEVİRİ DERGİSİ

63

Sahibi

KIBATEK

[Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu] Vakfı
adına

İsmail Bozkurt

Genel Yayın Yönetmeni

Emel Kaya Gözlü

Yayın Koordinatörü

Metin Turan

Yönetmen Yardımcıları

Mihrican Aylanç - Orkun Bozkurt

Kapak Resmi: İnci Kansu

(Sıvı kağıtla çalışma tekniği, 1996)

Düzeltili: Kafiye Yinanç**Yayın Danışma Kurulu**Dr. A. Alper Akçam, Yrd. Doç. Dr. Ümüt Akagündüz,
Prof. Dr. Sevim Akten, Prof. Dr. Tülin Arseven,
Prof. Dr. Gürsel Aytaç, Prof. Dr. Fuat Bozkurt,
Doç. Dr. Serpil Aygün Cengiz, Yrd. Doç. Dr. Reyhan Çelik,
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Çevik, Prof. Dr. Tuna Ertem,
Yrd. Doç. Dr. Emel Kaya Gözlü, Prof. Dr. Birsan Karaca, Doç.
Dr. Ayten Kaplan Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı, Yrd. Doç. Dr. Betül
Mutlu, Prof. Dr. Eunkyung Oh, Prof. Dr. Medine Sivri,
Prof. Dr. Aysıt Tansel, Doç. Dr. Devrim Topses,
Prof. Dr. Cengiz Tosun, Yrd. Doç. Dr. Türkan Yesilyurt,
Dr. Kafiye Yinanç**Temsilciler**Almanya / Yücel FEYZİOĞLU
Azerbaycan / Prof. Dr. Celil GARİBOĞLU
Ali ŞAMİLOĞLU
Arnavutluk / Dalina GJUNSKİ
Avustralya / Hayrettin TAHIROĞLU
Belçika / Sümül KARAKAYA
Bosna-Hersek / Dr. Kerime FİLAN
Bulgaristan / İsmail ÇAVUŞEV
Güney Kore / Prof. Dr. Eunkyung OH
Hollanda / Veyis GÜNGÖR
Irak / Salah NEVRES
İran / Tahere MIRZAI
İngiltere / Emine S. BAY
İsveç / Durusoy YAZAN
Japonya / Gen KASUYA
Kazakistan / Dr. Ainur MAYEMAROVA
Kırgızistan / Dr. Kadirali KONKOYAEV
Kırım / Doç. Dr. İsmet ZAATOV
Kosova / Osman BAYMAK
Litvanya / Dr. Galina MİSKİNE
Macaristan / Edit TASNADI
Makedonya / Ali KUBUR
Moldova / Doç. Dr. Liuba ÇIMPOEŞ
Pakistan / Nacma RAFIQ
Polonya / Doç. Dr. Grazyna ZAJAC
Romanya / Prof. Dr. Kıyasadin UTEV
Rusya / Prof. Dr. Elifna SİBGATİTULİNA
Slovakya / Dr. Xenia CELNAROVA
Tataristan / Dr. Zübeyde BİKTAGİROVA
Türkmenistan / Prof. Dr. Narbiş ŞAMMAYEVA
Ukrayna / Doç. Dr. Tudora ARNAUT
Yunanistan / Reşit SALİM**Yönetim ve Yazışma**

KKTC - Emel Kaya Gözlü

Naim Efendi Sokak Suriçi Gazi Mağusa / KKTC

Tel: (0.392) 630 40 12 E-mail: emel_kaya@hotmail.com

TÜRKİYE

Konur Sokak 36/13 • Tel: (0.312) 425 39 20

Fax: (0.312) 417 57 23 Kızılay - Ankara

E-mail: kibatek@gmail.com www.kibatek.com.tr

Abone Bedeli: 80.-TL

Öğrenci ve öğretmenlere %50 indirimlidir.

Abone bedeli ve katkılarınızı Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk
Edebiyatları Kurumu'nunTürkiye İş Bankası, 4213-0734181 numaralı hesabına yatırıp,
kibatek@gmail.com adresine bilgi veriniz.

Baskı: Vadi Grafik,

İVOKSAN 2284 Sokak No: 101, Ostim-Ankara

Yerel Süreli Yayın

Baskı Tarihi: 1 Temmuz 2016

İçindekiler**Metin Turan**/ MODERNLEŞMEYLE HESAPLAŞMAK YA DA KENDİ
GEÇESİNDE YAPITI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME. 3**Ayfer Teker Garcia**

/ NATÜRALİST İSPANYOL YAZAR

BLASCO IBÁÑEZ GÖZÜYLE 1907 İSTANBULU 6

Haydar Ünal

/ KİL RENGİ ACILAR (şiir) 11

Esra Karakaş

/ M. KANSU'NUN ŞİİRLERİNDE VATAN KAVRAMINA

YÖNELİK METAFORLAR..... 12

Rahmi Ali

/ ŞARKILAR KİMİ SÖYLER

(Şiirler)..... 17

Nazife Aydınoğlu

/ ÖZDEN SELENGE'NİN BONCUKLAR SENİN OLSUN

ÖYKÜ KİTABININ FEMİNİST SÖYLEM AÇISINDAN

İNCELENMESİ..... 18

Tahsin Şimşek

/ ÇAĞRI (Şiir) "YAĞMURUN ALTINDA" ANDAY'LA (Şiir) .. 27

İlhan Başgöz

/ SİVAS SİVAS SİVAS 29

Cengiz Tosun

/ GİDİYORUZ ÜSTÜMÜZDE BAYRAK (şiir) 36

Fuat Bozkurt

/ KIBRIS'TA GÖNÜLLÜ BİR SÜRGÜN..... 37

Alper Akçam

/ BULUŞMA (Öykü) 40

Nebahat Ercan

/ BİLGİLENMEDEN BİLGİLENDİRME..... 42

Erhan Pınarbaşı

ÇUKUR (Öykü)..... 43

Hüseyin Söylemez

COĞRAFYA MERKEZLİ BİR OKUMA DENEMESİ:

ELİF HANIM OPERETİ'NDE KIBRIS..... 49

Yusuf Sağlam

BABA BEN GELDİM (öykü)..... 51

İbrahim Şirin

ESAT SEREZLİ'NİN HATIRALARI BAĞLAMINDA

HATIRA TARİH VE EDEBİYAT 55

Günay Güner

TÜRKÇENİN BİLGE DÜŞÜNÜRÜ ALİ DÜNDAR 62

Songül Öztürk

TÜKENMİŞ EVLİLİKLER KURTARICISI (Öykü)..... 68

/ Kitap Tanıtım**Umut Yaşar Abat / RESMİME DOKUNAN ÇİĞLİK..... 73****Vahdettin Yılmaz / METİN SOYDEVELİ ŞİİRİ 75****Ömer Faruk Hatipoğlu / "ORTAK BELLEĞİMİZDİR**

DOSTLAR" 76

/ KIBRIS TÜRK EDEBİYATI VE EDEBİYATÇILARI

SEMPOZYUMU YAPILDI 80

MODERNLEŞMEYLE HESAPLAŞMAK YA DA İNCİ ARAL'IN *KENDİ GECESİNDE* YAPITI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME*

METİN TURAN

İnci Aral ve Yeni Yapıtı *Kendi Gecesinde*

Henüz ilk öykü kitabı olan **Ağda Zamani** 1979 yılında yayımlandığında, ele almakta olduğu konuların çarpıcılığı ve bunları irdelemekteki ustalığıyla dikkat çekmişti. Doğulu ve erkek egemen değer yargılarının geleneğe dönüştüğü toplumsal bir düzende, kadın kimliğin gerek ev içinde gerekse kamusal alandaki açmazlarını irdeledi. Bir kadın yazar olarak hüküm vermeden ve 1970'li yıllar Türkiye'sinde edebiyat dünyasını da etkilemiş olan siyaset dilinden olabildiğince uzak, bireyin kendisiyle ve çevresiyle olan ilişkilerini ele aldı.

Ardından evrensel bir sorun olan ve ne yazık ki dünyanın gündeminden hiç düşmeyen etnik ve dinsel bir toplu kıyımı edebiyat yoluyla insanlığın belleğine aktardığı **Kıran Resimler** (1979) adlı öykü kitabı yayımlandı. İnci Aral'ın bu yapıtı, Türkiye'de siyaset dilinin nasıl bir kirlilik içerisinde olduğunu ve bunun ulaştığı merhalenin nasıl bir şiddeti doğurduğunu ama daha da vahimi toplumdaki duygusal kırılmanın tarihi köklerinin de varolduğu gerçeğini yansıtmaları bakımından ayrıca üzerinde durulması gereken bir çalışma olmuştur. İnci Aral, bu çalışmasıyla hem edebi bir türün hayata dair estetik üstünlüğünü ortaya koymuş hem de bu dil ile faşizan siyasetin barbarlığını irdeleme ustalığını göstermiştir.

Hayatı salt ilişkiler bütünü olarak görmemek yanında, ilişkilere çok boyutlu bakabilme yeti ve yeteneği, özellikle kuşakdaşı öykücülerle kendi yazınsal serüveni değerlendirildiğinde Aral yaratıcılığının farklılığını yansıtır. Bu önemli bir durumdur zira, Türk öykücülüğünde çok önemli bir anahat oluşturan Sait Faik, Orhan Kemal, Haldun

Taner öykücülüğü ilişki ve dolayısıyla bu ilişkileri belirgin kılma unsuru olarak diyalog eksenlidir. Bunu olumsuz anlamda kullanmıyorum. Bu varsıl birikim üzerine kurgulanan yeni üslubun farkına varılması anlamında Aral'ın kendine özgü ve birikime katkı koyan farklılığını işaret etmek istiyorum.

Türkiye'nin en saygın ödülllerinden Yunus Nadi Roman Ödülünü kazanan İlk romanı **Ölü Erkek Kuşlar** (1991) 'Çift benlik ve bölünmüşlüğü' içerisinde ataerkil toplumun öngörme ve koşullanmalarla sadece kadın kimliği değil aynı zamanda erkek kişiliği de nasıl hırpalandığını gözler önüne serer.

İnci Aral, bütün bu çalışmalarıyla geç modernleşme içerisinde, Doğu ile Batı arasındaki konumunu baskın bir biçimde Asyatik değer yargılarıyla örgülemiş. ekonomik düzlemde kapitalleşirken Batıya özgü burjuva sanatsal/estetik alışkanlıklardan uzak Türkiyeli kadın ve erkek bi-

*Bu yazı, Güney Kore'de yayımlanan ASIA dergisinin 2015 yılı sayısına İngilizce olarak kaleme alınmış, Korece yayımlanmıştır. Buraya aktarılan bölüm, yazının 'Yüzyılın Türk Edebiyatına Kısa Bir Bakış' girişinin çıkarılmış halidir

reyin kendileri ve birbirleriyle olan çelişkilerini, çatışmalarını anlatır. Türkiye'nin 1800'lerin başlarından başlayarak Batılılaşma çabaları özellikle son çeyrek yüzyıl içerisinde 'modernleşmeyi' bütünüyle Batılılaşma olarak algılayan tüketim alışkanlıklarını karikatürize ettiği bir *Batılılaşmayla* yaparken sosyal hayatını buna itiraz bir siyasal tavırla sloganlaştıran ikiyüzlü eşraf politikacısı yaklaşımının ifade bulduğu çatışma ve çelişki zemininde düğümleştirmiştir. Bu paradoks, birçok edebiyatçı için değişik açılardan ele alınmış; kimi tarihsel olanın irdelenmemiş izdüşümü ve abartılı bir tepkisellikle modernizmin bütün suçlusu olarak Batılılaşmayı görmüş, kimi ise bütün çağdaşlık ve yeniliğin bununla, yani Batılılaşmayla mümkün olabileceğini savlamıştır.

İnci Aral, modernizmle hesaplaşmayı kaba hatlarıyla özetlemeye çalıştığım bu iki kutupluluğun hiç birine dahil olmadan, yabancılaşmayla çağdaşlık, yerli olanla evrensel olanın karşıtlığına düşmeksiniz, bir insanlık hali olarak ele alır. Kahramanlarının adları, onların bugünün dünyası içerisindeki rolleri, mesleklerine dair ayrıntılı bilgiler ekseninde olguyu yansıtmaktan ziyade kapsamlı irdelemeye dönüştüğünü gösterir. Şunu da belirtmekte yarar görüyorum, bütün bu toplumsal çatışkılar içerisinde, kültürel ve siyasal etkileşimlerin şekillenmesinde Türkiye burjuvazisinin üniformaya dayalı zavallılığının payını unutmamak gerekiyor. Her ilerici hareketin bir jakoben tarafı vardır ancak, toplumun dinamik kurumlarıyla oluşturulan bağı ekonomik aygıtlar ve siyasal iktidar ekseninde buyurgan bir yapı içerisinde toplumun başka kesimlerini dahil etmeksizin veya yok sayıp, küçümseyerek varılmaya çalışılan 'çağdaşlık', karikatürize edilmiş *modernizmden* öteye geçmemektedir.

*

İnci Aral'ın, yazmaya ve yayımlamaya başladığı 1970'lerden bu yana kronolojik olarak yapıtlarına bakıldığında özellikle ataerkil bir toplumsal yapıda kadın kimliğine dair somut ve geçirgen bir dolu sorunla tanıştırır bizleri. Bu irdelene toplumdaki dönüşümle de paralel olarak yeni sosyal statüler içerisinde yeni ilişki ve kişilikleri edebiyat yapıtlarına taşır. Son yapıtı olan **Kendi Gecesinde** (2014) romanında iyi eğitim görmüş, babasından dolayı ekonomik olarak üstgelir grubuna dahil biri olan

Hayali'nin geleneksel tiyatro kahramanları Karagöz ve Hacivat üzerinden çevresini okumasını görürüz. Karagöz ve Hacivat, geleneksel Türk tiyatrosunun imparatorluk kültürü içerisinde toplumsal kastlaşmayı grotesk unsurlarla ele alan karnavalesk bir oyundur. Kahramanlar için seçilen 'Kara' ve 'Hayali' adları da doğrudan bu geleneksel tiyatro türünün kahramanlarına özgüdür.

Postmodern roman türünün çarpıcı örneklerini vermiş bir yazar olarak İnci Aral'ın 'modern' zamanlar içerisinde geleneksel olandan bir izlek oluşturarak toplumun büyük kesimi tarafından reddedilmiş, *gayri olana* itilmiş ilişkileri irdemesi ilginç olması yanında cesaret örneğidir de. Burada bir ayrıntıya değinmem gerekiyor, o da Aral'ın plastik yani başka bir soyutlama yeteneğinin güçlü olması gerçeğidir. Ressamlığının yapıtlarına kazandırdığı gözlemek yerine keşfederek bütünlemek; en küçük ton farkının renk oluşumundaki gücü ile olay ve kurguya dair minik ayrıntı ve saptamaların ayırımına varma, bu farklılığın belirgin yansımasıdır.

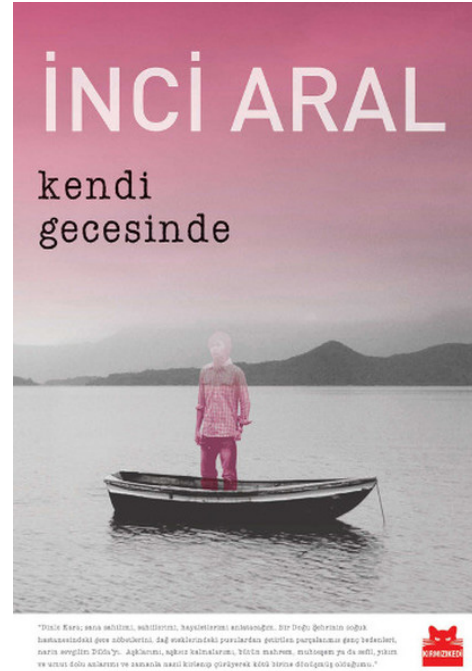
Roman kahramanı Hayali, kendi serüveni içerisinde arka planda zaman zaman sahnenin dışına çıkarak, özellikle mevcut fotoğrafa yargılayıcı bir gözle bakabilmesiyle derinleşen üretim dışı ekonomik faaliyetler ve bunun siyasetle bağlantısı ekseninde törpülenen, silikleşen ahlaki ve insani olandan çıkan ilişkileri büyük bir edebi zenginlik içerisinde yansıtır. Öykü ve romanlarının toplamı üzerinden bakıldığında İnci Aral'ın gerçeklikle kurmaca arasındaki dengeyi sağlam bir metinsel örgü içerisinde verdiğini görürüz. Bu, bir dönem Türk edebiyatına egemen olmuş toplumcu gerçekçilik yorumunun oluşturduğu bütünüyle olay eksenli anlatımların sığılığı karşısında, karakterlerle olay arasındaki sağlam örgüyü kurarak bireyin anlaşılması ve deyim yerindeyse 'bireysel gerçekçiliğin' özümsemesine de katkıda bulunmuştur. Türk edebiyatı, İnci Aral yaratıcılığında gerek yeni temalar, gerekse bu temaların ele alınış tekniğiyle, yaşanmış dünyanın olay ve karakterleriyle buluşturur bizi. Bireyin metropol kalabalığında yalnızlığa itilip insani ilişkilerden soyutlanarak sanal bir dünyanın malzemesi haline getirildiği 'modern zamanlar'da bu süreci sorgulayan önemli yazarlardan biridir İnci Aral. Bu özelliğiyle de modernizmle hesaplaşmayı, kaba bir siyasal ideolojik argümana çevirmeden, edebiyatın imkanları ve estetiğin gücüyle yapar. Bu sanatsal yaklaşım,

küresel sistemin özellikle televizyon dizileri, reklam filmleri ve *belirli ve bilinçli* denetimli veya denetimsiz sanal medya üzerinden her türlü tüketimi kışkırtan jargon ve ruhumuzu kirleten dile karşı İnci Aral'ın sahiplenmesiyle 'yönetme gücünü kendinde bulan' güçlü ve parlak sözcüklere sahip çıkmak ifadesidir. Edebiyatı, onlar o büyük ailenin atomize bireyleri olarak bunun ayırımında olmasalar bile, büyük insanlık ailesinin güçlü sığınağı yapan başlıca işlevi de sözcüklerin her usta sanatçıda kazandığı yeni gücünde yatmaktadır.

Kahramanlar için seçilen meslekler ve meslek sahiplerin rollerine dair olgular yansıtmadan öte, ayrıntılandırılmış olarak verilmektedir. Genel kabulün dışına itilmiş mekân ve kişileri yaşadıklarıyla birlikte hayatın merkezinde görme, orada da olabileceklerine ilişkin duyumsamayı hissettirme gücü, onun özellikle son romanı **Kendi Gecesinde**'nin en önemli özelliklerinden birisidir. İnci Aral'ın yapıtlarının özellikle de bu yapıtının önemli izleklerinden biri de çok soru biriktirmiş bir geçmişin, cevap arayan bugününü bulmaktır. Bu cevap arama, sadece kahramanların yaşadıkları maceranın kendisine duyulan ilgiyle değil, macerayı yaratan kahramanlarla birlikte hayatın birer okuyucu olarak bizimle birlikte akışına ilişkin bir cevap aramadır.

Gündelik hayatın ritüellerine dayalı modern bir hayat tasavvurunun fetişleştirildiği küçük burjuva alışkanlıklara dayalı hayatla ayrıntıları insana dair hikayelerle dolu bir geniş gelenek ve bugün; bugün ve sonrası mantalitesinin eni boyu zemin bulduğu bir roman *Kendi Gecesinde*. Düşünsel arka planda gelenekle hesaplaşmayı bizzat geleneğe dayalı figür ve enstrümanlarla yaparken, nesnelere biçilen işlevsel roller başkahramanı yücelten ideolojik buyurganlığa da itiraz dili olmaktadır.

Dünyanın neresinde, hangi çağda yaşamış olursa olsun her acı, korku, yalnızlık ve kalabalıktan kurtulmak ihtiyacı ruhsal bir zorunluluk olarak insana özgüdür. İnci Aral, eserlerinde bu problemlerden kurtulmak ihtiyacındaki insanın ruhsal zorunluluğunu bir bellek yenilemesi, yapıtlarına egemen izlek üzerinden söylemek gerekirse, 'unutma' becerisiyle aktarır. **Kendi Gecesinde** adlı yapıtında Hayali'nin babası, onun tarihi eser kaçakçısı olarak mesleki konumuyla kendi sosyal çevre ve iş ilişkileri arasında kurduğu bağıntı da böyledir: *Unutmak üzerinden yeni bir hafıza yaratmak...* Bu aynı zamanda hayatın

arızalarını çok derinden sezip görebilen bir gözlem gücünün sezgiyle nasıl bütünleşebildiğinin de örneğidir. İnci Aral, bütün bu sarmal duygu ve ilişki ağını anlatmakta en başarılı sözcüklere sahip olmanın ayrıcalığını kullanan yazarlarımızdandır. Ayrıca hemen her yapıtında hafıza oluşturmaya dair özel bir çabayı da gerektirmeyen kendiliğinden, yani hikayenin doğal akışından gücünü alan yeteneğe sahiptir. Sanıyorum bu başarısını, nesnelerle sahici hayat arasındaki yoğun bağı kurmadaki yeteneğine borçludur. Zira Türk edebiyatında pek az olan ve belki de İnci Aral yaratıcılığının belirgin özelliklerinden birisini oluşturan nesneleri kişisel tarihin ögesi haline getirebilme ustalığıdır.

Yıkıma uğramış duygu ve ilişkilerin başlıca onarıcı unsurlarından biri olmak bakımından da nesneler önemlidir.

*

Uluslararası alanda saygınlığı olan ödüllerden KIBATEK (Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) Edebiyat Ödülünü 2014 yılında kazanan, 1979'dan 2014 yılına kadar bu 35 yıllık sürece sığdırdığı 20 yapıtıyla, aynı zamanda bir Türkiye kronolojisi de çıkaran İnci Aral, Doğu ile Batı arasında kültürel etkileşimlerin yazınsal düzlemdeki en önemli tanıklarından biridir.

NATÜRALİST İSPANYOL YAZAR

BLASCO IBÁÑEZ GÖZÜYLE 1907 İSTANBULU

PROF. DR. AYFER TEKER GARCIA

Coğrafi sınırların XV. yüzyılda genişlemesiyle açılan ufuklar sayesinde gezi notlarında, tarihsel olayların anlatıldığı kroniklerde, Akdeniz betimlenmeye başlamıştır. Hristiyan dünyasının üzerinde egemenlik kurmak istediği, bir yandan da kendisinden çekindiği İslam dünyası ve bu dünyayı yansıtan figürlerden biri olarak da İstanbul, ilk kez bu dönemde yani XV. yüzyılda İspanyol edebiyatında kendisinden söz ettirmeye başlamıştır. İspanyol Edebiyatı'nda bu dönemden başlayarak günümüze kadar hemen hemen tüm yazınsal ekollerde ve türlerde İstanbul şehri, çeşitli dönem özelliklerine göre kaleme alınmıştır. Natüralist yazar Vicente Blasco Ibáñez'den önce İspanyolca yazılan edebiyatta İstanbul'dan söz eden gezi yazılarının önemlilerinden bazılarını burada değinmek yerinde olacaktır.

Bu gezi yazılarını genellikle doğuya seyahat eden diplomatlar, kutsal topraklara giden hacılar, denizciler ya da askerler kaleme almışlardır. Gezi notları olarak kabul edebileceğimiz bu metinlerde yazarlar, düşmanlarına ait olarak gördükleri toprakların coğrafi özelliklerinden, gerek kentsel gerekse kırsal manzaralarından çok az söz ederler. Tarih araştırmacısı Miguel Angel Bunes de Ibarra, bir çalışmada İspanya Altın Çağ Dönemi'nde bu tarzda yazılan gezi notlarını incelemiş ve "manzara betimlemelerinin, seyyah hacıların gitmekle yükümlü oldukları kült merkezlerinin anlatımı yanında ikinci plana itildiği"¹ sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacı Bunes Ibarra, dinsel düşmanlık ve siyasal rekabetin, manzara betimlemelerine de olumsuz olarak yansıdığından, yine aynı çalışmada söz eder. İspanya Altın Çağ döneminde, İstanbul'un fethedilişinden önceki kitaplarda Türklerden daha az söz edilir. Ancak "İstanbul, 1453 yılından sonra

da Osmanlı İmparatorluğu'nu anlatan İspanyollar için bir mit olmayı sürdürmüştür."² İspanya Milli Kütüphanesi'nde bulunan Gerónimo Paranda'ya ait bir el yazmasında Konstantinopla olarak geçen İstanbul'un güzellikleri şöyle dile getirilir: "Konstantinopla şehri, bir yanında Akdeniz diğer yanında Karadeniz, iki deniz arasında dünyanın en güzel yerine kurulmuştur."³ Orta Çağ geleneğinde var olan kalıplaşmış düşünceler, İspanya Altın Çağ'ında da sürmüş ve İslam dünyasında yer alan toprakların ve bunun bir parçası olan İstanbul'un tarafsız bir gözle anlatılması neredeyse imkansız olmuştur. Bu dönemde yazılan kitaplarda İstanbul, dinsel ve siyasal bir rakibe ait topraklar olarak görülmüş, şehirdeki bahçelerden ve çeşmelerden söz ederken bile küçümseyici ifadeler kullanılmıştır.

Bununla birlikte, Osmanlı topraklarını anlatan ve XVI. yüzyılda yazılan bir başka seyahatname *Viaje de Turquía* (Türkiye Seyahati), Türk karşıtı bir kitap değildir. Bu yapıt, aynı yüzyılda yazılan gezi kitapları arasında, yazarı bilinmemekle birlikte, en çok tanınan ve en öne çıkan seyahatnamedir. Kitapta yazarın 1552 yılında Napoli'ye giderken Türk korsanları tarafından kaçırılıp İstanbul'a gelişi ve oradaki maceraları dialog biçiminde anlatılmaktadır.

Ana konusu seyahat etme etkinliği olan *Türkiye Seyahati* 1555 yılında kaleme alındığında, kendisinden daha önceki seyahatnamelerde olduğu gibi şövalyelerin kahramanlık öykülerinden hiç söz etmez; yalnızca yabancı toprakları, o topraklarda yaşayan insanları ve onların alışkanlıklarını tanıma arzusunu ön plana çıkarır. Kitabın kahramanı Pedro Urdemalas, Osmanlı topraklarına geldiğinde yalnızca bir askerken, zorunlu olarak sekiz yıl

kaldığı İstanbul'da tıp mesleğini öğrenmiş ve padişah ailesinin doktoru mertebesine kadar yükselmiştir. Araştırmacı Angel Delgado Gómez'e göre *Türkiye Seyahati* adlı kitabın kahramanı, "yolculuğu bilgi edinme aracı olarak faydalı bir etkinliğe dönüştüren İspanyol edebiyatındaki ilk kahramandır."⁴ Öte yandan, İstanbul'daki Cervantes Enstitüsü eski müdürü Pablo Martín Asuero da, XVIII yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında İspanyol ve Latin Amerikalı seyyahların İstanbul'u nasıl betimlediklerini kaleme almış ve öncelikli olarak da denizlerle çevrili şehrin "üçgensiy yapısı"⁵ nın vurgulandığına dikkat çekmiştir. Asuero'ya göre sözü edilen makalede seyyahların İstanbul betimleri, sanatsal akımlar ve teknolojik ilerlemelerin etkisi altında değişiklik göstermektedir. Gerçekçi akım ve fotoğraf tekniğinin ilerlemesi, İstanbul manzarasının daha çarpıcı bir biçimde aktarılmasına yol açmıştır. Romantik akım seyyahlarının betimlemeleriyle İstanbul'un dünyanın en güzel kenti olduğu miti iyice pekiştirilmiştir. Ancak Tanzimatla birlikte Avrupa etkisinin her alanda hissedilmesi, İstanbul'un o egzotik olma özelliğini ortadan kaldırmış ve Tanzimat sonrası İstanbul'u ziyaret eden seyyahlar da bunu yapıtlarında dile getirmişlerdir.

İstanbul, yalnızca İspanyol gezginlerin değil, her ne kadar uzak da olsa, yine İspanyolca yazan Latin Amerikalı gezginlerin de ilgisini çekmiştir. Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarından göç eden Suriyeli, Filistinli, Lübnanlı ve Mısırlı göçmenlerin Brezilya, Arjantin ve Şili'ye Osmanlı pasaportu ile yerleşmeleri, ilişkilerin gelişmesine neden olmuştur.

Tarih araştırmacısı Paulino Toledo Mansilla, "Descripciones Hispanoamericanas de Estambul en el Imperio Otomano" (Osmanlı İmparatorluğu Zamanında Latin Amerikalı Seyyahların Gözüyle İstanbul) başlıklı kitabında, Latin Amerika'nın üç değişik ülkesinden farklı yüzyıllarda İstanbul'a gelen seyyahların bu şehri nasıl kaleme aldıklarını anlatmıştır. General Francisco de Miranda, XVIII. yüzyılın sonlarında Venezuela'dan, diplomat ve yazar Pedro Paz Soldán y Unanue XIX yüzyılın ortalarında Peru'dan ve yazar Enrique Gómez Carrillo da XX. yüzyılın başlarında Guatemala'dan

İstanbul'a gelmişlerdir. Farklı mesleklerden olan bu seyyahlar, yaşadıkları yüzyıllara göre sırasıyla Aydınlanma Çağı, Romantizm ve Modernizmin etkisi altında kalarak İstanbul'u Latin Amerikalı perspektifi ile Avrupalıların önyargılarından uzak bir biçimde aktarmışlardır. Sözü ettiğimiz kitabın yazarı Paulino Toledo gezgin edebiyatı ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle dile getirir: "Gezgin edebiyatı her zaman için yaşam, enerji ve güç taşıyan bir edebiyattır. Canlı olanın yok olmadan önceki hareketini tanımlar. Eski Konstantinapolis'in edebiyatı ise aktifliğini hiç kaybetmemiştir."⁶

İspanya'nın Valencia kentinde doğan ve 1867-1928 yılları arasında yaşayan natüralist yazar Vicente Blasco Ibáñez, XX. yüzyılın başlarında hem Avrupa'da hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde belirgin bir ün kazanmıştır. Monarşi karşıtı bir gazetenin yayın yönetmenliğini de yapan Ibáñez, ülkesindeki Cumhuriyetçi Hareket'in taraftarı olmuştur. Adı *El Pueblo* (Halk) olan bu gazete Cumhuriyetçi Hareketin sözcülüğünü üstlenmiştir. Siyasal düşüncelerinden dolayı Paris'de sürgünde olduğu dönemde, daha sonra yapıtlarını derinden etkileyecek olan Fransız natüralizmi ile tanışmıştır. Ibáñez, kendi siyasal görüşlerini de yukarıda sözünü ettiğimiz gazetede yayımlamayı sürdürmüş ve Valencia halkının desteğini toplamıştır. Bu destekle merkezi hükümette görev almak üzere Valencia milletvekili seçilmiştir. Belli bir dönem milletvekilliği yaptıktan sonra siyasal yaşantıdan çekilmiş ve edebiyata daha çok zaman ayırmaya başlamıştır. İstanbul'a gelişi de bu döneme rastlar. Yaşantısının son yıllarını da Fransa'nın Nice kentindeki evinde ona ün kazandıracak olan romanlarını yazarak geçirmiştir.

Blasco Ibáñez'in yolu rastlantı sonucu İkinci Meşrutiyet'in ilanından bir yıl önce 1907 yılında İstanbul'a düşmüştür. Serüvenci bir ruhla çıktığı Avrupa seyahati sırasında Orient Express'i gördüğünde, içinde beliren o gizemli Doğu'ya gitme arzusunu engelleyememiştir. Çıktığı bu seyahat sırasında gittiği yerlerde gördüklerini, izlenimlerini ve düşüncelerini gazete makaleleri biçiminde hazırlayıp Madrid'deki *Liberal*, Buenos Aires'deki *La Nación* ve Meksika'daki *Imparcial* gazetelerinde

yayımlamıştır. Daha sonra bu makalelerini “Oriente” (Doğu) başlığı altında hazırladığı kitapta toplamıştır. Prof. Dr. Neyyire Gül Işık, bu kitabın İstanbul’u kapsayan üçte ikilik bölümünü “Fırtınadan Önce Şark. İstanbul 1907” başlığı ile Türkçeleştirip dilimize kazandırmıştır. Biz de bu çalışmada Ibáñez’in “Oriente” başlıklı kitabından alıntı yaparken bu çeviriden yararlanacağız.

Bir yolculuk günlüğü olarak kabul edilen bu yapıtta Ibáñez, çevresinde gözlemlediklerini yansız olarak okura iletmeye çalışmış ve Türklere genelde belli bir sempati ile yaklaşmıştır. Yazar, Türkler hakkında belli önyargılara sahip olsa da, İstanbul’u okurlarına tanıtırken içten bir tutum sergilemiştir. Kitabın çevirmeni Prof. Dr. Neyyire Gül Işık, kitabın sunuş bölümünde konuyla ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “Bütün olumsuzluklarına karşın Osmanlılara bakışı yine de çağdaşı Avrupalıların ezici çoğunluğununkinden farklı, çok daha sıcak, daha yansız ve insaflı. Hatta zaman zaman yapıtın ilk bölümünden son bölümüne değin, beklenmedik bir duygusal katılımla insanı şaşırtıyor.”⁷

Ibáñez, tren yolculuğu sırasında Osmanlı topraklarına girdikten sonra Türklerle ilgili düşüncelerini şu sözlerle dile getiriyor: “Ben Türkiye’yi sevenlerdenim, bir ırk ya da din önyargısına kapılarak, bu iyi niyetli ve cefakeş halkın hâlâ Avrupa’da yaşıyor olmasından ötürü öfkeye kapılanlardan değilim. Türklerin bütün günahı Avrupa’yı en son işgal edenler olmaları.”⁸

Yazar, yapıtında İstanbul’un güzelliklerini natüralist yazarlara özgü o ince ayrıntılarla betimleyip sanki dönemin canlı bir portresini çizmiştir. Böylece İstanbul’da geçirdiği günler boyunca gezdiği mekanları ve tanık olduğu konuları yapıtında bölümler halinde kaleme almıştır.

Günümüzden bakıldığında Ibáñez’in güncelliğini koruyan düşünceleri, yazarın dehasının açık göstergesidir. Türkiye’nin siyasal durumu göz önüne alındığında Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkileri açısından değer taşıyan bir saptaması oldukça ilgi çekicidir: “Batı Avrupa, Türk’ü Boğaz’ın öteki yanına sürmeyi, kıtada elinde tuttuğu, hâlâ muazzam genişlikte olan, ancak geçmiştekilerle kıyaslanınca

önemsiz kalan topraklarını da ondan koparmayı hayal ediyor. Kimileri bunu bir büyük tarihsel zafer, yüreğine onca korku salmış olan istilacıları Asya topraklarına geri püskürtecek eski Avrupa’nın öcünü alması olarak görüyor. Yanlış: Çünkü Türk Asyalı değil artık; tıpkı bizim Latin olarak anılmakla birlikte Latin olmadığımız gibi.”⁹

Natüralist yazar, kitabında *Constantinople* başlığı altında İstanbul’u şöyle tanıtır: “Doğal konumu başka hiçbir şehirle kıyas kabul etmeyecek güzellikteki dillere destan Constantinople ya da Konstantiniye, aslında üç yerleşim öbeğinden oluşuyor: Bir tek kentsel bütün oluşturan Pera ve Galata; bir zamanların Bizansı’nın yerini kaplayan İstanbul ve Asya kıyısındaki Üsküdar.”¹⁰

Ayrıca yazar İstanbul’un dünya tarihindeki önemine şu sözlerle yer verir: “İnsanlığın tarihinde en önemli üç şehir Atina, Roma ve Konstantiniye olmuştur. Eski Yunan insanlara düşünme sanatını, güzelliğe tapınmayı öğretmişti (...) Roma’nın yasaları ve göreneklere hâlâ modern hayatı düzenlemekte. İstanbul ise, eski dünya bugünkü arasında vazgeçilmez aracı olmuştur. Öyle ki, eğer o var olmasaydı, dünya en soylu kültür mirasından yoksun kalacak, filozofların, şairlerin ve sanatçıların üç bin yıl önce bizim için tasarlayıp ürettikleri şeyleri bilmeyecekti.”¹¹

Yine kitabının aynı bölümünde Blasco Ibáñez, Batı dünyası için İstanbul’un nasıl önem kazandığı şöyle dile getirir: “Hristiyan alemi İstanbul’un önemini Türkler onu ele geçirip de kısa süre içinde Avrupa’nın bağrına kadar ilerleyince, yani Türkleri durdurmak için Viyana surları önünde ve İnebahtı sularında ortak bir hareket düzenlemek gereği doğduğunda anlamıştır.”¹²

İstanbul’un çok geniş bir alana yayılmış olması ve şehrin kendi doğal konumu yüzünden de bunu insanın kendi gözleriyle gözlemleyebilmesi, yazarın hayranlığını uyandırmıştır: “İstanbul bir bakışta kucaklanabilir. Bu büyük Müslüman şehrinin tüm görkemini hayranlıkla seyretmek için, kano gibi hafif ve oynak bir kayığa binip, Altın Boynuz’un orta yerine varmanız ya da Galata Köprüsü’nde durmanız yeterlidir. Ünlü gezginlerin söylediğine

göre, dünyanın hiçbir şehri insana böylesi bir büyüklük duygusu vermezmiş.”¹³

Haliç’te sandalla yaptığı bir geziyi ve bu gezi sırasında gördüğü güzellikleri naturalist ayrıntılarla süsleyen Ibáñez, şiirselleşen bir anlatımla karşısındaki manzarayı anlatıyor: “Uçsuz bucaksız şehir, tiyatro dekorları gibi parça parça bölünmüştü. Hemen kıyıdaki mahalleler kapkaranlık, aydınlanmış pencerelerin kırmızı ışıklarıyla beneklenmiş; daha ilerideki mahalleler, akşamın yansıyan ışıklarıyla hafifçe pembeleşmiş; uzak semtlerse dağlar gibi belli belirsiz mavimsi bir silüet, cumbaların camları gözden kaybolmuş bir güneşin son ışıklarıyla tutuşmuş; bütün o kümelerin üstünde yükselen sip-sivri minarelerin fildişi ormanı, beyazımtrak muazzam yumurtalar gibi cami kubbeleri, alacakaranlığın esrarına bürünmüş.”¹⁴

Yazar, çok etkilendiği Galata Köprüsü’ne de yapıtında ayrı bir bölüm ayırmıştır. Ibáñez’e göre bu köprüden gelip geçenler “İstanbul’un binbir çeşit halkını” (Blasco Ibáñez 2007:19) temsil etmektedir. “Galata Köprüsü’nde her gün dolaşan tüm o kozmopolit kalabalığın içinde en sevimli ve nazik olanlar Türkler. Dillerini anlamıyorum, ama konuşma olanağı bulamayınca onları daha da büyük bir dikkatle gözlemleyen bir yabancı için el kol hareketleri de açık seçik bir dil yerine geçiyor. Zaten Türk insanını tanıyan herkes bu ağırbaşlı, biraz hüzünlü, ama iyi yürekli ve cömert halkın efendiliğiyle ölçülü davranışlarını coşkuyla övüyor.”¹⁵

Yazarın “Büyük Köprü” diye adlandırdığı Galata Köprüsü’nden İstanbul’un manzarası ona, sanki Binbir Gece Masalları’nın dekoru gibi gelir. Köprü’nün iki yanında dolaşan gemiler, kayıklar, yolcu vapurları, istimbotlar yazarın çok ilgisini çeker. Çünkü köprü üstündeki yerinden bu gemilerin kaptanlarının hangi engelleri, nasıl aşarak ilerlediklerini gözlemler.

Yıldız Sarayı’ndaki selamlığa dönemin İspanya büyükelçisinin yardımıyla izin alıp girmeyi başaran Ibáñez, bu köşkten izlediği manzara karşısında kapıldığı hayranlığı şu sözlerle kaleme alır: “Ufukta Marmara Denizi’nin yoğun mavisi göğün maviliğiyle birleşiyor, Boğaz’ın akıntıları, koruluklar ve saraylarla kaplı Asya kıyısıyla, İstanbul’un yığın yığın

evlerinin yükü altında görünmez olmuş Avrupa kıyısı arasında uzanıp gidiyor. (...) Boğaziçi’nin derin kuytuluklarından yukarı doğru kat kat gelişen mahalleler ve bahçeler Yıldız Sarayı’nın bulunduğu tepeye kadar ulaşıyor.”¹⁶

Topkapı Sarayı’ndan gördüğü manzaranın güzelliği karşısında çok etkilenen yazar, bu duygularını da şöyle anlatır: “İstanbul’un bu ucu en hayret verici bir manzarayı kucaklıyor. Bir yanda Marmara Denizi’nin uçsuz bucaksız görünen maviliği, kıpırtısız duran pembemsi bordalı, yeşil yelkenli gemileri andıran adalar; karşılarında kızıl tepeleriyle Asya kıyısı, girinti çıkıntıları arasında beyaz yelkenlilerle kara sorguçlu modern gemileri izleyen Boğaziçi; karşı yanda evleri Altın Boynuz’un iki kıyısındaki tepeleri kaplayan İstanbul.”¹⁷

İstanbul’dan ayrılık günü gelip çatığında yazar oldukça hüzünlenir. Çünkü bu güzel şehir onda derin izler bırakmıştır. Bir daha bu şehri göremeyeceğini düşünen Blasco Ibáñez, yüreği buruk bir biçimde bir ayı aşkın bir süredir kaldığı ve hayranlık duyduğu İstanbul’dan ayrılır. Bu duyguları kitabının veda bölümünde şu sözcüklerle okurlarına aktarır: “Gelecek ne denli ilginç olursa olsun, yaşanılan gün kadar ilginç olmayacak. Batı Avrupa’nın rahat ve tekdüze şehirleriyle, Boğaz kıyılarındaki bu dev şehrin anısını silemeyeceği kesin: Irkların, dillerin, renklerin, işitilmedik özgürlüklerle katlanılmaz baskıların bir karmaşası bu.”¹⁸

Vicente Blasco Ibáñez, bu kitapta yalnızca İstanbul’un güzelliklerini ve bu eşi bulunmaz manzaraların kendisinde uyandırdığı duyguları betimlemekle kalmayıp, Müslüman Osmanlı kültürünü kendi bakış açısıyla incelemiştir. Örneğin dönemin sadrazamı ile tanışması onu çok etkilemiştir. Ayrıca kitabının çeşitli bölümlerinde Müslümanlığın bazı özel törenlerini ve günlerini okurlarına anlatmış ve İstanbul’da yaşanılan dinsel özgürlükten de ayrı bir bölüm altında söz etmiştir. Bu konuların yanı sıra Türk kadını ve hadımlar da Ibáñez’in ilgisini çeken konular arasındadır.

Sonuç olarak, biraz rastlantı biraz da merak yüzünden İstanbul’u ziyaret eden, Türkler ve İstanbul ile ilgili önceki bilgileri Binbir Gece Masalları’na ve Batılılara özgü kalıplaşmış önyargılara dayanmasına

rağmen Türklere sempati duyan İspanyol natüralist yazar Ibáñez, İstanbul'da yaşadığı bir ayı aşkın süre içerisinde, başlangıçta kendisine yabancı olan bu kültürü tanımaya çalışmış, tanıdıkça da duyduğu hayranlık gittikçe artmıştır. Döneminde yazılan kitaplar içinde Türklerden övgüyle söz eden nadir kitaplardan biridir Ibáñez'in "Oriente"si. Yazarın bu olumlu yaklaşımında İstanbul'un büyüğü güzelliğinin etkilerini unutmamalıyız.

DİPNOTLAR:

(Endnotes)

- 1 Bunes Ibarra de, Miguel Angel, "El paisaje de la ciudad de Estambul y del mundo islámico en la literatura española del Siglo de Oro." (İspanya Altın Çağ Edebiyatı'nda İstanbul Şehrini ve İslam Dünyası'nın Manzarası), *Hispania*, C.LVI/I, S.192, İspanya, 1996, s.13-27.
- 2 A.g.m., s.25.
- 3 A.g.m., s.26.
- 4 Delgado Gómez, Angel. "El viaje como medio de conocimiento: *El Viaje de Turquía*" (Bilgi Edinme Yolu Olarak Seyahat: *Türkiye Seyahati*), *Centro Virtual Cervantes*, http://cvc.cervantes.es/obref/aih/pdef/08/aih_08_1_050.pdf 03.02.2009, s.490,
- 5 Martín Asuero, Pablo. "Estambul capital imperial marítima en las descripciones de viajeros hispánicos (1784-1916)" (İspanya Kökenli Seyyahların Betimlemelerinde İmparatorluğun Deniz Başkenti İstanbul), (Instituto Cervantes de Estambul), <http://www.tonosdigital.com/ojs/index.php/tonos/article/viewFile/116/101> 03-02-2009, s.1.
- 6 Toledo Mansilla, Paulino. *Descripciones Hispanoamericanos de Estambul en el Imperio Otomano (Osmanlı İmparatorluğu Zamanında Latin Amerikalı Seyyahların Gözüyle İstanbul)*, Şili Büyükelçiliği Yayınları, Ankara, 2004, ss.12-13.
- 7 Blasco Ibáñez, Vicente. *Oriente (Doğu)*, Türkçe'ye Çeviren: Neyyire Gül Işık, Kitabın Türkçe Adı: *Fırtınadan Önce Şark. İstanbul1907*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s.xiii.
- 8 A.g.y., s.6.
- 9 A.g.y., ss. 10-11.
- 10 A.g.y., s.12.
- 11 A.g.y., s.13.
- 12 A.g.y., s.14.
- 13 A.g.y., s.15.
- 14 A.g.y., s.16.
- 15 A.g.y., s.32.
- 16 A.g.y., s.47.
- 17 A.g.y., s.76.
- 18 A.g.y., s.159.

KAYNAKÇA:

1. Blasco Ibáñez, Vicente (2007), *Oriente (Doğu)*, Türkçe'ye Çeviren: Neyyire Gül Işık, Kitabın Türkçe Adı: *Fırtınadan Önce Şark. İstanbul1907*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
2. Bunes Ibarra de, Miguel Angel (1996), "El paisaje de la ciudad de Estambul y del mundo islámico en la literatura española del Siglo de Oro." (İspanya Altın Çağ Edebiyatı'nda İstanbul Şehrini ve İslam Dünyası'nın Manzarası), *Hispania*, C.LVI/I, S.192.
3. Delgado Gómez, Angel (2009), "El viaje como medio de conocimiento: *El Viaje de Turquía*" (Bilgi Edinme Yolu Olarak Seyahat: *Türkiye Seyahati*), *Centro Virtual Cervantes*, http://cvc.cervantes.es/obref/aih/pdef/08/aih_08_1_050.pdf , 03.02.2009.
4. Martín Asuero, Pablo, "Estambul capital imperial marítima en las descripciones de viajeros hispánicos (1784-1916)" (İspanya Kökenli Seyyahların Betimlemelerinde İmparatorluğun Deniz Başkenti İstanbul) (Instituto Cervantes deEstambul) <http://www.tonosdigital.com/ojs/index.php/tonos/article/viewFile/116/101> , 03-02-2009.
5. Toledo Mansilla, Paulino (2004), *Descripciones Hispanoamericanos de Estambul en el Imperio Otomano (Osmanlı İmparatorluğu Zamanında Latin Amerikalı Seyyahların Gözüyle İstanbul)*, Şili Büyükelçiliği Yayınları, Ankara.

Haydar Ünal

KİL RENGİ ACILAR

Gizemli yalnızlıklarda bir akşamüstü
Kemiriyor gövdemi tuzlu sular
Nasıl da inceldi boynum
Ceplerimden sızan çocukluğum gibi

Hesabı yanlış tutulmuş günler
Hâlâ kehribar sabahları anlatıyor
Ölümün anlamını bilmeden
Sevdik de ondan mı -bilmiyorum-

Yorgun akşamlar dökülürken sokaklara
Sigara dumanında vuruluyor zaman
Ölçülemez düşler ekseninde
Pusular açılıyor önümüze -neden-

Adını bilmediğim bir sokak ol istersen
Ateş ve su bilgeliğinde
Ayrıntısında korsan sessizlik
Sonrası olmasın geçip giden günlerin

Şimdi devralıyorum bütün başlangıçları yeniden

M. KANSU'NUN ŞİİRLERİNDE VATAN KAVRAMINA YÖNELİK METAFORLAR

ESRA KARAKAŞ*

Giriş

Mehmet Kansu, 1960'lı yıllardan itibaren şair-öykücü olarak vatani Kıbrıs'ta birçok olaya tanık olmuş ve uzun yıllar şiir, öykü, deneme ve çeviri şiirleriyle yazın yaşamında yerini almıştır. Mehmet Kansu, şair Fikret Demirağ'la birlikte Kıbrıs Türk Şiirinde "Yerel İçerikli" yeni bir söylemin öncüsü olarak İkinci Yeni Şiir Hareketi'ni başlatmıştır (Kansu, 1998:179). Dönemin zor koşulları içerisinde ürünler veren şair, eserleriyle toplumuna ayna tutmakta ve oldukça soyut bir dil kullanmaktadır. İyi bir eser, dilin iyi kullanımı, zenginliği ve sanatkârane özelliğiyle belli olur. Metaforik imgelerle yüklü olan dil, geniş bir yapıya sahiptir ve her zaman değişik yorum ve algılara açıktır. Bu bağlamda incelenen eserlerin düşünce ve anlam yapısının çözümlenebilmesi için metafor tespitinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Metafor sözcüğü Yunanca "Metapherein" kelimesinden türemiştir. Meta, değiştirmek demektir ve pherein ise katlanmak anlamındadır (Levine, 2005:175). Bu sözcüklerin birleşmesi ile oluşmuş olan metafor "öteye taşımak" anlamına gelmektedir. Yunanca "bir yerden başka bir yere götürmek" (Lakoff ve Johnson, 2005:13) anlamında olan kelime, iğreti sözcüğünde geçici bir anlamdan çok, kalıcı, köklü ve yeni bir anlamı taşımaktadır. İngilizcede "Metaphor" sözcüğüne karşılık gelen bu kavram, zamanla Türkçede de anlamını ve karşılığını bulmaya başlamıştır. Edebiyatımızda "imge, simge, eğretileme" kavramlarının kesin olarak belirlenmemiş olması çalışmada adı geçen metafor kavramını tanıtmaya ihtiyacı doğurmaktadır. Söz konusu "metafor"u "eğretileme" diye karşılayanlar, aynı kökten türeyen "metaphorical", "metaphorically" gibi akraba sözcüklerine karşılık bulmayı unutmuşlardır (Lakoff ve Johnson, 2005:11-13). Abrams (1999: 155), me-

taforları nasıl tanımlayabileceğimiz konusunda dil bilimciler, edebiyat eleştirmenleri, felsefeciler ve filozoflar arasında genel bir kanının olmadığını ifade etmiştir.

Metafor kullanımı, insanoğlunun yaşadığı çevreyi kavrama, yorumlama ve onu dille ifade etme gereksiniminden doğan önemli bir edimdir. Kendi yaşamıyla varlıklar arasında ilişki kurarak kendini ifade etmeye çalışan insan, dil sayesinde bu karmaşıklığı giderir. 1980'li yıllarda, özellikle Lakoff ve Johnson'un çalışmalarında "zihinsel metafor teorisi" olarak adlandırılan bir perspektiften doğmuştur. Olayların oluşumu ve işleyişi hakkında düşüncelerimizi yapılandıran, yönlendiren ve kontrol eden en güçlü zihinsel araçlardan biri olan metaforlar, kişisel tecrübelerle anlam vermeleri bakımından, "tecrübelerin dili" olarak tanımlanmaktadır (Miller, 1987: 219).

Metafor, sadece dili süslemek için kullanılan bir söz sanatı değildir, aynı zamanda dünyayı algılama aracı, bir düşünce biçimidir. Morgan'a göre, "Metafor kullanımı, genel olarak dünyayı kavrayışımıza sinen *bir düşünce biçimi* ve *bir görme biçimi* anlamına gelir." (Morgan, 1998:14). Ait olduğu dilin ve kültürün düşünce yapısını, değer yargılarını, dünyaya bakış açısını içinde barındıran metaforlar, evrensel boyutlarda da kavramsallaşmaktadır. Amacımız, bu düşünce biçimi sayesinde Kıbrıs Türk Şiiri'nin tarihsel akışı içinde özünü ve ruhunu eserlerine yansıtan Kansu'nun değer yargılarını ve dünyaya bakış açısını yansıtmaktır.

Metaforlar, bir varlığın niteliğini, bir hareketin özelliğini daha iyi anlatabilmek için, başka varlıklardan veya başka eylemlerden yararlanarak anlatma yoludur. Benzetmelerde olduğu gibi, anlatılmak istenen kavram, onunla bir yönden benzerliği olan başka bir kavramla anlatılmaya çalışılır.

Durmadan değişen duyu dünyasına karşılık, ancak düşünce ile kavranan değişmez bir idealar

*Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Görevlisi.

dünyasına inanan Aristo, duyularımızla algıladığımız maddi dünyanın ancak bir yansımadan (mimesis) ibaret olduğunu düşünmektedir. Aristoteles’e göre şiir insanların kendilerini yansıtmaz; bilakis davranışları, hayatı, davranışın sonucunda oluşan mutluluğu, mutsuzluğu yansıtır. Aristoteles şiirin ve şairin işlevi hakkında şunları söyler:

“Şâirin ödevi, gerçekten olan şeyi değil, tersine olabilir olan şeyi, yani olasılık veya zorunluluk kanunlarına göre mümkün olan şeyi ifade etmektir. Şiir, felsefî olduğu gibi, üstün olarak da değerlendirilebilir, çünkü şiir, daha çok genel olanı, tasvir eder. Genel olan deyince de olasılık veya zorunluluk kanunlarına göre belli özellikteki bir kimsenin böyle veya şöyle konuşmasını, böyle veya şöyle hareket etmesini anlıyoruz.” (Aristoteles, 1999:30-31).

Kansu’nun Şiirlerinde Vatan Metaforu

Şair Mehmet Kansu (1998:179), bir grup şairle “Yerel içerikli” Kıbrıs Türk Şiiri’nde içeriğin, biçimin ve yeni bir söylemin kapılarını araladıklarını ifade etmiştir. Kansu, eserlerinde bunalımlarını, barışa olan özlemini, savaşın getirdiği yıkımları ve düşlediği başka bir hayatı aktarırken oldukça soyut bir dil kullanmaktadır. Kansu, şiirlerini memleketin tarihî ve kültür dokusuyla örgüleyen bir şairdir. Kıbrıs Türklerinin tarih boyunca yaşadığı önemli olay ve değişimler, Kansu’nun eserlerinde yer almaktadır. İfade edilen duyguların en yücesi de uğruna savaşılması gereken vatanıdır. Şiirlere en fazla konu olan ve şairler tarafından dile getirilen vatan kavramı metaforik unsurlarla aktarılmaktadır.

Çalışmada ele alınan eserler, şairin 1987-1995 dönemi şiir seçmelerinden olan *Marazlıyım... Size ve Zamana* isimli şiir kitabı ile yazarın olgunluk dönemi eserleri (Karakartal, 2008:134) olarak adlandırılan *Büyücü*, ve son şiir kitabı olan *Doğu Akdenizli Larva Çılgın Bir Dalga*’dır.

Kansu’nun eserlerinde tespit edilen vatan metaforunun tabiat, sevgi, özlem ve millet kavramlarıyla bağlantılı olduğu görülmektedir. Kansu’nun “Ağacın gölgesine ve gövdesine yürümek” şiirinin,

*“Sessiz bir ovanın ortasında
bir ağaç gibisin; kendi başına, direngen*

*ve ancak sezilebilen devingenliğinle
sana yürüyorum...beşparmakların gü-
neyine, daracık yarıklardan akan yağ-
mur sularına uzanır toprağın altındaki
köklerin... sana benzemek isterim; bir
ağaç oluşuna, fırtınalardan kırılmayı-
şına, devingenliğini denizlerinde ço-
ğaltışına...”* (Büyücü, 12)

dizelerinde “vatan, bir ağaçtır” metaforu kullanılmaktadır. Dağı, suyu, ağacı ve denizi ile birleşen tabiat, vatanın kendisi olmuştur. Şair ise köklerini arayan ve yalnız başına yol alan bir gezgindir (Karakartal, 2008:136). Vatan için kullanılan ağaç metaforu şair için de umut ve güven kaynağı olarak gösterilmektedir. Ağaç kültü, Türk kültüründe zengin anlamlara sahiptir. Orta Asya Türklerinin dünya tasavvurunda ağacın; cennetle, insanlığın atasıyla, tanrı düşüncesiyle türeyiş, yükseliş mitleriyle, şamanik güçlerle, ölümle ve savaşla ilgisi vardır (Ögel, 1997: 73-74). Bağımsızlığın, bayrağın sembolü olarak görülmektedir. Hayatın doğadaki parçası olan dağ, taş, ova, deniz ve kum vatanla özdeşleştirilerek kullanılmaktadır. Bu ifadeyi güçlendiren bir başkası, “Akdeniz’de mercan bir ada” şiirinin şu dizeleridir:

“Çöl ateşi, denize akan

nehir, ay ışığı, sazlardan bir kulübe,
Meserya'da tek başına bir ağaç.

çıplak gözvdelerimizle
İki dalgıç:
Akdeniz'in en derin sularında yüzerken,
giderek görünmeyen
Mercan adamız'a" (Doğu Akdenizli Larva Çılgın Bir Dalgıç, 24-25)

Vatan metaforunu tabiat unsurlarıyla birleştiren bir başka şiiri "Serinliğiyle Vurursa Su Yüzüme, Şiir Gelir Oraya" dır. Bu şiirde, memleketin görüntüsü ve oluşumu ile ilgili mitolojik bakış açısı, metaforik bir kavramla ifade edilmektedir. "su, ten saydamlığı ve afrodit'tir" metaforunun vatan kavramı için kullanıldığını şiirin ilerleyen dizelerinde verilmektedir.

"Su, ten saydamlığı ve afrodit'tir. O'nun gövdesindeki arnmışlık,
ıslaklık, kayganlık, güneşin bal sarısı ışık ve alev yağmurlarıyla
tümleşerek görkemli coşku sellerinde ten ve doğaya çarpan
eşsiz parıltılar, aydınlıklar. O denli ki: gökyüzüne çevirdiğinizde
gözlerinizi; ovalara, ufalanmış dağ yamaçlarına, güneşin
doğup kaybolduğu yerlere..."
"Su az olandır afrodit'in adasında; aranandır, kayıp olandır;
tutkularla özenendir, yeşil olan yeşil olabilecek olanın
can damarıdır; göçtür, kurtuluştur, yaşamdır;
insanın katık ettiği hellimdir, orak tarlalarında kavurucu sıcağı serinleten kırmızı testidir." (Büyücü, 26-27)

Bu şiir, Mehmet Kansu'nun çocukluğundan beri memlekete karşı beslediği sevginin yanında geçmişine ve köklerine bağlılığının, özleminin bir göstergesidir. Vatan sudur, afrodit'tir, cam damarıdır, insanın katık ettiği hellimdir, yaşamdır, kavurucu sıcaklarda serinleten kırmızı testidir metaforları şairin vatan sevgisi ile özlemini göstermektedir.

Mehmet Kansu'nun şiirlerinde geçmişe duyulan özlem ifade edilirken de, vatan kavramına ilişkin metaforları sıkça kullandığı görülmektedir. Kıbrıs topraklarındaki kirli savaş tabloları şairin iç dünyasından okuyucuya özlem duygusuyla aktarılmaktadır. "Su parçalanacak, hayatıdır bu!" şiirinde su ile vatan kavramını bir kez daha özdeşleştirmiştir.

"Ah!...akşam üstleri, meltemin hafifçe sallandığı otlara
bakarak surların üstünde dolaştığımız günler..."
Baba!...sana denizin kokusunu her anlatmak istediğimde,
nerede olduğumu bilemedim hiç." (Doğu Akdenizli Larva Çılgın Bir Dalgıç, 39)

Şair bu dizelerde geçmişe özlem duyarken, kanatlarını pelerini içine saklayan bir tavus kuşu gibi, sabahların aydınlığını bekleyen beli kılıçlı bir şövalye...vatan kavramının karşılığı olarak verilmektedir. "Vatan, beli kılıçlı bir şövalyedir" metaforu memleketin nasıl yüceltildiğini ve bu toprakların yenilmezliği ile birlikte mücadeleci kimliğini de ortaya çıkardığı görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Vatan, bir milletin evidir" sözü Kansu'nun, vatan çıktığım yerdir metaforunu açıklar niteliktedir. Kansu "topuğumda dedikeni" şiirinin,

"Yolculuğa çıkarım, topuğumda
dedikeni kaç zaman geçer
aradan bilemem. Başladığım (çıktığım)
yere geri mi dönsem.
uçurtmanın yolculuğu.
geriye(çıktığım yere) dönsem mi? Orada, toprak
kan ıslaklığında. Çürümüş
kemiklerin rüzgara karışan
koku. Topuğumda
dedikeni."

(Doğu Akdenizli Larva Çılgın Bir Dalgıç, 73-75).

dizelerinde şair doğduğu topraklarda olmak istediğini, kana bulanmış toprağın çürümüş kemiklerle kokusunu bırakarak barışa ve huzura dönme arzusunda olduğunu aktarmaktadır; bu bildirim, vatan çıktığım yerdir metaforunun anlam örgüsünü oluşturmaktadır.

Vatan temasının Kıbrıs Türk Şiiri'nde işlendiğini gösteren bir araştırma da, 1960'lı yıllarda, toplumlararası çatışmaların yaygınlaşması sebebiyle dönemdeki pek çok şairin ve memleket şiirleri yazdıklarını ifade etmiştir (Turan, 1998: 186). Vatan toprakları üzerinde yaşanan şiddet, kanlı saldırılar, çirkin oyunlar Mehmet Kansu'nun şiirlerinde oldukça güçlü verilmektedir. Özellikle, *Marazlıyım... Size ve Zamana* şiir kitabında düşman işgaliyle harap edilen vatan; "demir yılanlı topraklar, salyalı ve kızgın toprak, ateşten kavrulmuş bir tablo, yerinden oynatılamaz dev bir dinozor, güneş ve güneş'te bir

Tanrı” gibi pek çok metaforik ifadelerle aktarılmaktadır. “Bir kemanın tursak sesini açıyorum” ve “Ürkek bir hütün sesindeki tarla kuşu” şiirlerinde vatan işgalini özetleyen” demir yılanlı çorak topraklar” ve “demir yılanlı tarla” metaforu tespit edilmektedir.

“Şimdi kalkınız.
demir yılanlı çorak topraklardan
kalkınız ki
üzerinizdeki ölü toprak kokusu dağılsın
ağır uykularınızın kirliliği düşleri kaçırsın,
ve dolsun saçlarınıza bilincin o ısıltılı yağmurları.” (Marazlıyım...Size ve Zamana,7)
“Şimdi yürüyelim;
altı üstüne getirilmiş, yakılmış
demir yılanlı tarlalara.”(s.13)

Kansu’nun yaşama ve gözleme dayalı hisleri açık bir şekilde görülmektedir. İkinci mısırda demir yılan, eli silahlı düşman olarak algılanmaktadır. Vatan topraklarının işgalde olduğunu, eli silahlı düşmanlar tarafından zarara uğradığı ifade edilmektedir. Savaş duygusunu veren bir başka metafor ise vatan, ateşten kavrulmuş bir tablodur.

“Bir insan kalabalığı üstünüze yürür
alır sizi bir sel gibi; duvarlara
çarpa çarpa, ayaklarınıza basa basa
sürükler bir saman sapı gibi
ve birden her şey soluğunuzu keser
ayaklarınız sular içinde gözlerinize
üşüşmüş kalın dumanlar;
bakakalırsınız ateşten kavrulmuş tabloya.” (Marazlıyım...Size ve Zamana,46-47)

Şairin “Bir yangın için ayın” isimli şiirindeki bu dizeler, olan biteni resmetmiş bir tablo gibidir. Sıcak küller içinde ağlayan çocukları, geleceğini arayan kocamış adamı, ölümün dipsiz ağızından fırlamış alevleri ince dumalar içinde seyretmektedir. Vatan, yanarak kül olan ve dumanlarıyla çizilen bir tablodur.

Edebiyatımızda vatan kavramına ilişkin ana, cennet gibi bazı ifadelerin kullanıldığını yukarıda belirtmiştik. Mehmet Kansu da, vatani cennet olarak görenlerden ve bunu ifade eden şairlerimizdendir. “Günahsız bahçeler arayanlar” şiirinde vatan, günahsız bir bahçedir.

“Kuşlar olmalıydık bazen
gökyüzüne yazgılı
uçup günahsız bahçeler arayan” (Marazlıyım...Size ve Zamana,105)

Bu şiirde vatana duyulan sevgi ile birlikte yoğun bir hasret duygusu da eklenir. Memleketi günahsız, temiz ve cennetten bir bahçe olarak yâd eder ve oralarda hayalî olarak dolaşır. Şairin bir çok şiirinde vatan toprakları için tarla, bahçe, tablo gibi kavramları kullanırken, kendisi ve halkı için de kuş metaforunu kullanılması dikkat çekmektedir. Özgürlük ve bağımsızlığa karşı beslenen duygunun somut bir ifadesi olan “Biz taşdıkd güneşi” şiirindeki

“Yolculuğumuz toprağa
yeryüze uzun sessizliğe
özgürlüğün dingin ülkesine.” (Marazlıyım...Size ve Zamana,74)

dizelerindeki özgürlüğün dingin ülkesi olarak vurgulanmak istediği vatandır. Türk halkının özgürlüğü kendisine yaşam tarzı olarak benimsediği ve hiçbir şeye değişmeyeceği anlamı da çıkarılmaktadır.

Şair, vatan sevgisini dile getirirken tabiat unsurlarını ve onun zengin kaynaklarını önemli bir malzeme olarak kullanmaktadır. Güzelliklerin bir ifadesi olarak gördüğü vatani, çeşitli doğa metaforlarıyla zenginleştirildiği görülmektedir. “Kokulu gül”, “Yavaşlatılmış sesimin şiiri”, “Tohum uyanır aydınlığa” gibi bir çok şiirinde vatan sevgisi tabiatıyla harmanlararak anlatılmaktadır.

“gül, nasıl sessizce açarsa,
gece, nasıl dönüşürse sabaha
öyle kımultısız ve edilgen
Ah toprak!...” (Marazlıyım...Size ve Zamana,86)

Bu şiirde, vatan, gül ve gece metaforlarıyla özdeşleşmektedir. Şair için vatan karanlığın aydınlığa dönüşmesi, güllerin açarak güzellikleri ve baharı getirmesi gibidir. Bir ülkenin silahsız ve barış içinde yeşeren umutlarda olması şairin “İsadan önce, isadan sonra” şiirinde de sezdirilmektedir. Şairin “Kokulu gül” isimli şiiri, vatana duyduğu duyguları bir arada anlatan en güzel şiirlerindendir. Şiirin tamamında kelebek, kokulu gül ve uçurtma metaforları vatan için kullanılmış en güzel ifadelerdendir.

“Bir kelebek gibi avuçlarımın içinden kaçtı
sabah zamanın serinliğinde
kokulu bir gül
incecik bedenini dikenlerle sarılı...

O kokulu gül bir salıncakta
bir uçurtma sanki
ellerimizin dokunamadığı bir aşk

çok uzak belki de, belki tutsak.

*Bir kelebek gibi avuçlarımın içinden kaçtı
bir gül kokulu
incecik dalları dikenlerle dolu.”*

Şairin vatan aşkı, el değmemiş bir güzellikte, kelebek kadar hassas ve narin, kokulu bir gülün ince dalları gibi dikenlidir. Her karış toprağı kanla sulanmış ve binlerce kefensiz şehitten miras kalmış, uğruna ölünecek ve dünyalara değişilmeyecek cennet bir vatandır.

Sonuç

Kıbrıs Türk edebiyatının en önemli ferdî ve yenilikçi şairlerinden biri olan Mehmet Kansu'nun şiirlerinde vatan kavramı ve onun üzerine betimlemeler tahminlerden fazla karşımıza çıkabilmektedir. Soyut, kapalı ve saf bir şiir tarzını benimsemiş olmakla birlikte Kıbrıs Türklerinin 1950'lerden beri yaşadığı göçlere ve savaşlara tanıklık etmesi sebebiyle vatan kavramı da çeşitli metaforlarla işlenebilmektedir.

Vatan kavramının metaforik anlamları üzerine yapılan bu çalışmada, vatan kavramını ifade eden pek çok metafor gözümüze çarpmaktadır. Vatan “sessiz bir ovadaki ağaçtır, demir yılanlı çorak topraktır, ateşten kavrulmuş bir tablodur, güneşi kaçırılmış bir bahçedir, nilüfer çiçeği gibi eşsiz bir güzelliştir, avuçlardan kaçan bir kelebek, sabaha dönüşen bir gece, sessizce açan bir güldür” metaforları şairin vatana verdiği önemi göstermektedir. Tespit edilen bu metaforlar, şairin vatan özlemini, vatan sevgisini ve vatan değerini ifade eder niteliktedir. Onun şiirlerinde düşman için demir yılan ve millet için kuş metaforlarının kullanılması da dikkat çekmektedir. Ayrıca Kansu'nun şiirlerindeki vatan metaforu, açıkça ifade edilmeyen tarihî olaylara ve toplumun sosyokültürel yapısına açıklık kazandırır niteliktedir.

Kansu'nun şiirlerinde vatan metaforu değerlendirilirken dikkati çeken bir diğer husus, söylemlerinde pastoral bir bakış açısının hâkim olmasıdır. Şair doğduğu topraklardaki tüm güzelliklere hayrandır ve bu güzelliklere karşı özlemini her daim dile getirmektedir.

Sonuç olarak Kıbrıs Türk şairi M.Kansu'nun

şiirlerinde vatana ait motiflerin “yaşanmışlıklar ve hissedilenlerle” metaforik bir ilişki içine girdiği söylenebilir. M.Kansu'da vatan, kimi zaman “koru ve ölümün”, kimi zaman da “sevginin ve cennet çiçeklerin açtığı yer” olarak tezatlı bir betimlemeyle işlemektedir. Bu ikilik – dualite- aslında onun eserleri için doğaldır. Çünkü M. Kansu'nun sanatının bir özelliği de –birçok zihni, felsefî ve ferdî şiirde görülebileceği üzere- discordance'ye yani zıtlıkların ahengine dayanır.

Kaynakça

- ABRAMS, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*, Earl McPeck, US, 386s.
- Aristoteles (1999). *Poetika*, Çev: İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 120s.
- KANSU, Mehmet (1998). “1960'lı Yıllarda İtibaren Ada'daki Siyasal Gelişmelerden Etkilenen ve Değişen Kıbrıs Türk Şiirine İlişkin Kısa Değerlendirmeler”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, C.III, s.179-184.
- KANSU, Mehmet (1995). *Marazlıyım...Size ve Zamana*, Işık Kitabevi, 110s.
- KANSU, Mehmet (2007). *Büyücü*, Ürün Yayınları, Ankara, 79s.
- KANSU, Mehmet (2012). *Doğu Akdenizli Larva Çılgın Bir Dalgıç*, Ürün Yayınları, Ankara, 80s.
- KARAKARTAL, Oğuz (2008). “Kıbrıs'tan bir düzyazı şiir kitabı: Mehmet Kansu'nun ‘Büyücü’sü”, *Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi*, S.293, s. 134-137.
- LAKOFF, George; M. Johnson (2005). *Metaphors We Live By*, Çev.: G. Yavuz Demir, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, Record, Summer, 315s.
- LEVINE, Phoebe M. (2005). “Metaphors And Images of Classrooms”, *Kapa Delta Pi*, s.172.
- MILLER, Steven I. (1987). “Some Comments On The Utility Of Metaphors For Educational Theory and Practice”, *Educational Theory*, S.37, Semtember, s.219-227.
- MORGAN, Gareth (1998). *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*, çev.: Gündüz Bulut, BZD Yayıncılık, İstanbul, 424s.
- ÖGEL, Bahaeddin (1997), *Türk Mitolojisi I*, İstanbul: MEB Yayınları, 644s.
- TURAN, Metin (1998). “Çağdaş Kıbrıs Türk Şiirinde Ortak Ana Temalar”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, C.III, s.185-191.

Rahmi Ali

ŞARKILAR KİMİ SÖYLER – I

Tatlı, hüzün dolu bir kadın sesi bölerdi geceyi kalbinden
Köhne bir kahveydi; içi rakı kokardı; bazen lokum
Gece olmalıydı, bir masada tek başınaydı adam, ağlardı
O kadın “yetiş ey gamze imdâde” derken

Sonra, evlerde mısır patlatılırdı, yerlerde pastal, tütün kokusu
Hiç eksik olmazdı kadın gülüşleri, dışarıda köpek sesleri
Rüzgâr mı eserdi o kahve tarafından; bir ses gelirdi
Durun, dinleyin bak; Hamiyet Yüceses söylüyor, derlerdi

“Taş Plak” derlerdi, tezgâhın üzerinde parlak bir gramofon
Ben ne ararmışım orada “Sahibinin Sesi” gülümseyen güzel kadın
Çok eski yıllardı; kendimi bir an başka dünyalarda sandım

Severdim kadının sesini, gecede uzayıp giderdi; üzse de beni
Sözleri anlamazdım da insanları anlardım
Toz duman içinde ter kokan bir harman yeri
Taze bir gelin miydi, gelir saçımı okşardı durmadan
Şimdi anladım: siyah gözleriyle severdi beni

ÖZDEN SELENGE'NİN BONCUKLAR SENİN OLSUN ÖYKÜ KİTABININ FEMİNİST SÖYLEM AÇISINDAN İNCELENMESİ

NAZİFE AYDINOĞLU

1. GİRİŞ

Çağdaş Kıbrıslı kadın yazarlarımızdan ve ressamlarımızdan olan Özden Selenge, sanat yaşamı boyunca bu iki ayrı sanat dalındaki çalışmalarını, birini diğerine üstün tutmayarak, sürdürmüş; öykü anlatırcasına resim yapmış; resim yaparcasına öykü anlatmıştır. Kendi sözleriyle “Onun resimlerinde öyküler, öykülerinde resimler vardır.”¹ Selenge, bir kadın yazar olarak öykülerinin merkezine kadını koyar. Onun unutulmaz öykü kişileri kadınlardır; örneğin, *Lale Yüreğin Beyaz*’ın Lale’si, *Sana Sevdam Sarı*’nın Zerrin’i, *Boncuklar Senin Olsun* öykü kitabındaki Mergiz, Angelu, Keziban ve diğerleri. Yazar, bu karakterleri yaratırken içinde yaşadığı toplumda tanıdığı insanları kâğıda geçirmekten başka bir niyete sahip olmamasına karşın ortaya çıkan eserlerde feminist izler vardır.

Bu çalışmada Özden Selenge’nin *Boncuklar Senin Olsun* adlı öykü kitabında yer alan altı öykü, “*Duvardaki Resimler*”, “*Atatürk Resmi*”, “*Koca Korno Dağı*”, “*Boncuklar Senin Olsun*”, “*Kediler ve Çiçekler*” ve “*Mergiz*” konu ve dil açısından incelenmiştir. Bu öykülerde 1960’ların Kıbrıs toplumu sevecen bir anlatımla resmedilmiştir. Kırsal yaşamın doğallığını, insanların saflığını, halkın içinde bulunduğu fakirliğe rağmen değerlerine sahip çıkışını akıcı bir dille anlatan Selenge’nin eserleri feminist söylem açısından incelendiğinde, ataerkil düzen içerisinde kadının yeri, boyun eğişi ve ezilmişliğinin izleri kolayca görülür. Selenge’nin öykülerinin bilinçli olarak feminist bakış açısıyla yazılmadığı açıktır ama kültürün ayak izlerini taşıyan dili aracılığı ile üretildiği ataerkil düzenin değer ve gerçekleri kendiliğinden ortaya konmuştur. Öykülerin hepsinin ana olay örgüsünün altında her zaman var olan, zaman zaman hissedilen, zaman zaman da birden açıkça görülen kadın söyleminin ana konu-

larını bulabiliriz. Bunların arasında kadının güçsüz konuma indirgenişi, söz hakkının sınırlanışı, okula gitme özgürlüğünün kısıtlanması, belirli alanlar dışında çalışmasının hoş görülmeşi, fiziksel taciz ve tecavüze uğrayışı sayılabilir. Ayrıca kadın dünyasının ayrılmaz parçaları olarak kabul edilen hamilelik, annelik, ev işleri, yemek pişirme ve el işleri gibi konular sıklıkla öykülerde kullanılmıştır.

Öyküler dil olarak ele alındığında, kadın ile ilgili kullanılan benzetmeler, deyimler, atasözleri ve semboller ilgi çekici bulunmuştur. Yapılan dil incelemelerinde bir yandan kadının hor görülüşü ve baskılanması izlenirken diğer yandan aynı kadının özgürlüğe ulaşma arzusu fark edilmektedir. Selenge resmettiği zor ve acı yaşamları bir kadın yumuşaklığı ve sevecenliği ile sarmış, onlardan ince ince parıldayan, hüzneleri perdeleyen sınırsız öyküler yaratmıştır. Bu çalışmada, satır araları okunarak ataerkil düzen içerisinde perdelenen kadın gerçeği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Duvardaki Resimler

Kitapta yer alan ilk öykü, “*Duvardaki Resimler*”, zengin bir adamın pek güzel olmayan kızı Fatma Hanım’ın yaşamını aktarır. Fatma Hanım, fiziksel görünümü nedeniyle kendiyi barışık değildir. Üstelik doğurduğu çocuklar doğumdan kısa bir süre sonra ölür. Çok sağlıksız doğan en son oğlunu ilk ergenliğinde evlendirir. Ancak, oğlu aynı yıl içinde ölür. Böylece anne olarak doyum sağlayamamıştır. O da Mustafa’dan olma erkek torunu Mustafa ile yaşamının anlamını bulmuştur. Torun Mustafa sağlıklıdır. Ona karşı anne rolünü benimser ve torununu evinde besleme olarak büyüttüğü gerçek annesinden uzaklaştırır.

Mustafa, nenesinin bu aşırı sevgi ve ilgisinden son derece rahatsızdır. “*Yıllardır ona duyulan, gösterilen, sunulan sevgi dinginlikten uzak, batan, acıtan,*

SANA SEVDAM SARI

Özden Selenge (Serak)

İŞIK KİTABEVİ YAYINLARI

yakan ve her bir yanından, soluk aldırmayacak denli kuşatan, hatta pırıltılı da olsa, altından gümüşten de olsa, zincirlerle saran bir sevgiydi”(2001: 34). Mustafa rahatsızlığını nenesinin yüzüne tükürme, onun sevdiği karanfillerin içine gizlice işeyerek kurumasına sebep olma, macun kavanozlarına karınca doldurma gibi çocukça eziyetlerle göstermektedir.

Annesinden mahrum olmasının içinde yarattığı duyguları en iyi yansıtan gösterge çocukken odasının duvarlarına yaptığı resimlerdir. Bu resimlerde iki figür belirgindir. Birincisi, ufak tefek yüzü kapalı ama örtüsünün altından gözyaşları süzülen, “başında çiçekten bir taç, çevresinde uçan kuşlar olan”(a.g.e. 37) yalnız bir kadın figürüdür. Diğeri ise en kara çizgilerle çizilmiş, devasa boyutlarda, çenesinin üzerinde kara kıllı bir et beniyle, başında “çöreklenmiş, upuzun dili çatallaşmış karayılanlar” olan, etrafı uzun dikenlerle çevrili yaşlı bir kadın figürüdür. Fatma Hanım bu resimlerin sırrını yıllar sonra Mustafa büyüyüp okumak için Lefkoşa’ya giderken yanında nenesini değil de annesini istediği zaman fark eder ve yıkılır. Hatasını anlar, kendisini bir gün Mustafa’sının kendisini de çiçekler ve kuşlar arasında çizmesini hayal ederek avutmaya çalışır.

Bu öyküde elinde güç bulunduran kadının diğer kadınlara yaptığı haksızlıklar anlatılır. Ataerkil düzende güç erkeğin elindedir. Erkek bu gücü kul-

lanarak kadını ezer ve istediği gibi kullanır. Erkeğin etkisiz kaldığı durumlarda, onun yerini erkeğin annesi alır. Mustafa’nın annesi Vedia’nın talihsizliği bu gerçektir. Kadın kimliği oluşturamayan Fatma Hanım, babasının para gücü ile, etrafında bulunan ve maddi olarak kendisine muhtaç kadınları bir mal gibi görür ve kendi arzusu doğrultusunda kullanır.

Fatma Hanım’ın mal gibi gördüğü kadınlardan bir diğeri çocukken evlerine getirilen kendisinden birkaç yaş büyük Zahide’dir. Güzelce bir kız olan Zahide kismetleri çıkmasına rağmen Fatma Hanım’dan önce evlenmesi uygun görülmediğinden hiç evlendirilmez ve Fatma Hanım epeyce geçkin bir yaşta fakir akrabalarından biri ile evlendirildiğinde çeyizi ile birlikte Fatma Hanım’ın evine gönderilir. Evin bahçesinin uzak bir köşesine yapılan kulübede yaşar ve ömrü boyunca tüm eziyetlerine ve hor görmelerine katlanarak Fatma Hanım’a hizmet eder.

Buna benzer bir kaderi Vedia paylaşır. Fatma Hanım’ın uzak bir akrabası olan Vedia, annesinin ölümünden sonra üvey anne elinde hırpalanırken Zahide’nin de ısrarlarıyla Fatma Hanım’ın evinde yaşamaya başlar, Zahide ile küçük kulübeyi paylaşır ve Mustafa’ya bakar. Mustafa ergenlik çağına geldiğinde Vedia’yı sıkıştırıp taciz etmeye başlar. Bunu fark eden Zahide utana sıkıla Fatma Hanım’a durumu anlatır. Fatma Hanım’ın tepkisi şaşırtıcıdır. Bu müjdeli haberi daha önce vermediği için Zahide’ye çıkışır. Çünkü bu cılız doğup hastalıklı büyüyen oğlunun erkekliğe adım atmasının habercisidir. Evindeki besleme kızın cinsel tacize uğraması umurunda bile değildir. Başka bir evlilik yapma şansı olmayan oğlunu hemen Vedia’yla evlendirir. İlk geceden hamile kalan Vedia, çocuğunu doğurduğu gün kocasını kaybeder. Sağlıklı bir erkek çocuk sahibi olmanın sevinciyle kocasının ölümünün hüznünü aynı anda yaşayan Vedia’nın yüzüne bakan Fatma Hanım, “Kapat ağzını, yeter kişnediğin!” diyerek gelinini azarlar. Ne yapacağını bilemeyen Vedia yüzünü bir daha hiç açmamacasına örter “ve her şeyi, her işi, hatta Mustafa’sını”(a.g.e. 27) kaynanasının ellerine teslim eder.

1.2. Atatürk Resmi

“Atatürk Resmi” farklı dinden ve milliyetten iki komşu kızın öyküsüdür. Herkes tarafından Karakız olarak çağrılan Suna Müslüman Türk bir ailenin kızıdır.² Komşu kızı Marulla ise Hristiyan Rum

bir aileden gelmektedir. Din ve milliyet sınırlarını aşmış ve birbirleriyle iyi ilişkiler içinde olan bu iki ailenin ilişkisinden yalnızca Marulla'nın papaz büyükbabası hoşnut değildir, her fırsatta bu komşuluğu bozmaya çalışır.

Bir gün Suna, Marullaların kullanılmayan misafir odasında renkli resimler görür, başları altın daireler içinde çizilmiş bir anneyle oğlunu gösteren bu resimleri hayranlıkla seyrederek. Çocuğu ağlayan bu annenin neden gülümsediğini merak eder durur. Bunlardan bir tanesini alıp evine götürmek ister ama onun yerine verecek bir şey gereklidir. Sonunda babasının çok değer verdiği Atatürk resimlerinden birini gizlice alarak Marulla'ya gider ve resimleri değiştirirler.

O akşam kızıyla ailesini ziyarete gelen papaz efendi, Meryem Ana'yla İsa resimlerinin yanında Atatürk resmini görünce kıyameti koparır. Hele eve götürdüğü resmi nereye koyacağı bilemeyen Suna'nın, resmi boş bir odada duran tabutun içine sakladığı fark edilince papaz efendinin hakaretleri tehditlere dönüşür. Marulla'nın ailesinin yardımıyla papaz zorlukla yatıştırılır, iş tatlıya bağlanır.

1.3. Boncuklar Senin Olsun

"Boncuklar Senin Olsun" öyküsünün ana karakteri Salih Ağa isimli bir toprak ağasıdır. Yedi çocuk doğuran karısına artık ilgi duymayan Salih Ağa'nın gönlü mahalledeki Kör Haralambo'nun dul karısı Angelu'a kayar. Angelu gece gündüz Salih Ağa'nın rüyalarındadır. Gündüz düşlerinde Angelu'yu Lefkoşa'ya götürür, el ele sokaklarda dolaşırlar, parkta otururlar, Angelu'ya hediyeler alır, birlikte yemek yerler. Gece düşlerinde o masum melek yüzlü Angelo aniden değişir, *"karayılana benzer, her bir yanını sıkı sıkı sarar; kemiklerini kırar, tıss, tıss' diye çıkardığı seslerle onu eritir; ard arda aşka çağırırdı"*.³ (a.g.e. 83)

Angelu'nun güzelliği bir yandan, Lefkoşa'daki yeğenin Hristiyan kadınlarla olan ilişkilerini ballandıra ballandıra anlatması diğer yandan Salih Ağa'yı baştan çıkarır. Lefkoşa'ya gidip, bir şişe koku ve renkli boncuklardan kolyeler alarak, bir gece gizlice Angelu'nun kapısını çalar. Salih Ağa'nın bakışlarını fark eden ve ondan içten içe hoşlanan Angelu, onu içeriye buyur etmesine eder ama teklifini reddeder. Önce Angelu'nun naz yaptığını düşünen Salih Ağa Angelu'nun yıllarca evli

kalmasına rağmen hâlâ bakire olduğunu öğrenir ve ona zarar vermemek için evine geri döner.

1.4. Koca Korno Dağı

"Koca Korno Dağı" Keziban Nine ile kendi adı verilen torunu Keziban'ın öyküsünü anlatır. Her gördüğü yazıyı okuyan Keziban bir paket kâğıdının üzerinde *"Dünyanın en yüksek dağı olan Everest'te bir dev bulmuşlar"* (a.g.e. 105) yazısını okuyunca iyice meraklanmış, *"Acaba bizim Korno Dağı'nda da dev var mıdır?"* diye sorup soruşturmaya, oraya gidip kendi gözleriyle görmenin yollarını aramaya başlamıştır. Torununun dağa yalnız başına çıkma-ya kalkışmasından korkan Keziban Nine, Korno Dağı'nda çıkan bir yangında tüm ağaçların yanmasına bir yandan üzülür, bir yandan da torununu; devlerin dağdan kaçtığına inandığı için mutludur. Canından çok sevdiği torunun tehlikeden uzak olması onun için her şeyden önemlidir.

1.5. Kediler ve Çiçekler

"Kediler ve Çiçekler" Mine (Emine) isimli bir köylü kız çocuğunun yazları Lefkoşa'dan köylerine gelen komşularının besleme kızı Kıymet ile oluşturduğu sevgi ve dostluk bağını, Kıymet'in evin hanımına bakmak üzere Londra'ya gitmek zorunda kaldığında birbirlerinden ayrılışlarını ve yıllar sonra bir hastane odasında karşılaşmalarını anlatır.

Mine, hasta yatağında acı ve ağrı içinde yatar-ken hastanede hastabakıcı olarak çalışan Kıymet ablasını görünce birdenbire hastane odasının Kıymet ablasının evinin içinde ve dışında yetiştirdiği çiçeklerin renkleri ile dolduğunu hisseder ve bütün sıkıntılarını unuttur.

Bu öyküdeki Kıymet adı ironik olarak kullanılmıştır. Öyküdeki Kıymet'in aslında hiç kıymeti yoktur çünkü o, hem beslemedir hem de kadındır. Yanında yaşadığı aile onun sofraya oturmasına izin vermez, Kıymet onlar sofradan kalktıktan sonra tabaklarında kalan yemek artıkları ile beslenir. Mine bunu ilk gördüğünde ağlamaklı olur. Kendisinden yaşlı da olsa Mehmet Dayı ile evlenmek Kıymet için mutluluk kaynağıdır. Hiç olmazsa kendi evi ve kendi sofrası vardır. Ne yazık ki hanımı hastalanınca oğulları onları Londra'ya götürür. Kıymet ve kocası da onların peşinden gitmek zorunda kalır.

Selenge'nin hemen hemen bütün öykülerinde olduğu gibi bu öyküdeki Kıymet tüm zorluklara rağmen kendi dünyasını yaratma becerisine sahiptir.

Kıymet üvey ailesi tarafından evlendirilince kendine verilen, her yeri dökülen ahır gibi kulübeyi kocasının yardımıyla tamir eder, temizler, içeriye dışarıya yüzlerce çiçek dikerek yaşadığı yeri rengârenk bir cennete çevirmeyi başarır. Öyküde nasıl olduğu anlatılmamışsa da onun eğitim görmemiş olmasına rağmen hastanede iş bulmuş olduğu ve kendi yaşamını kazandığı görülür.

1.6. Mergiz

“*Mergiz*”, kitaptaki son öyküdür. Başlığını karakteri Çingene kızın adından alan öykü Mergiz’in evden kaçıp bir düğünde karşılaştığı kör çalgıcılara katılmasıyla başlar. Mergiz’in evden kaçmasının nedeni Çingenelerin katırcıbaşı olan Hammedi’nin kendisine tecavüz etmesidir. İşin en acı yanı, bu olay olurken Mergiz’in anasının kızı kaçmasını diye kapıda beklemesi bir yandan da adamı cesaretlendirici sözler etmesidir. Anasının derdi kızını bu paralı adamla evlenmeye razı etmek, böylece yaşamını garantiye almaktır. Hammedi’nin Mergiz’in babası yaşında olması, evde iki karısı daha olması önemli değildir.

Mergiz evden kaçtığı gün, arkadaşlarından biri hastalanan köy çalgıcılarıyla birlikte deblek çalar ve

onların yardımını ister. Lefkoşa’da Samanbahçe evlerinde oturan bu ikisi kör, üç orta yaşlı adam onu kızları yerine koyar ve birlikte yaşamaya başlarlar. Adı kötüye çıkmasın diye onu düğünlerde deblek çalmaya götürmezler. Mergiz ev işleri ve yemekle uğraşır. Daha önce hiç evde yaşamadığı için bu işleri yaşlı komşu Fatma Hanım’dan öğrenir.

Fatma Hanım feleğin çemberinden geçmiş bir kadındır. Gençliğinde uğradığı bir tecavüz olayından sonra kötü yola düşmüştür. Daha sonra kendisine âşık olan zengin bir ağa oğlunun tuttuğu bir evde onun metresi olarak yaşamıştır. Ağa oğlu başka bir kadınla evlendikten sonra da onu geçindirecek parayı vermiş, Fatma Hanım da böylece geçinip gitmiştir.

Hiç sahip olamadığı kızının yerine Mergiz’i koyan Fatma Hanım, onun düzgün bir yaşamı olması için bildiği her şeyi ona öğretmeye çalışır. Amacı, onu iyi bir adamla evlendirmektir. Bu arada zengin ağa oğlu ile olan sevdasının sırlarını da zaman zaman Mergiz’e anlatır. Yaşamında aşk nedir tatmamış olan Mergiz bu hikâyeden çok etkilenir. Hayalinde bir sevgili canlandırır. Daha sonra hayali sevgilinin yerine sokaktan geçerken gördüğü tamirci çırağını koyar. Zamanla tamirci çırağı genç de onu fark eder ve bir gün eline bir mektup sıkıştırır. Mergiz okuma yazma bilmeseydi de bu mektupla yatar, bu mektupla kalkar.

Ne yazık ki bu aşk öyküsü Mergiz’in hamile olmasının anlaşılması ile başlamadan biter. Evden kaçmasına neden olan tecavüz olayı Mergiz’i hamile bırakmıştır. Çok genç ve toy olan Mergiz olayın farkında bile değildir. Şişen karnı Fatma Hanım’ın dikkatini çeker ve onu doktora götürür. Çocuğu aldırtma zamanı geçmiştir. Mergiz’in imdadına yine kör çalgıcılar yetişir. İçlerinden en genci Mergiz ile sözde bir evlilik yaparak onun ve doğacak çocuğun adını kurtarır.

2. İNCELEME

İnceleme bölümünde konulara, kişilere ve dile değinilecektir.

2.1. Konular

Özden Selenge, *Boncuklar Senin Olsun* adlı öykü kitabında yer alan altı öyküde tecavüz, eğitim, özgürlük, kadının yükü, annelik, yemek ve insan ilişkileri konularını işler.

2.1.1. Tecavüz

Selenge'nin öykülerinde sıklıkla işlenen bir konu cinsel taciz ve tecavüzdür. Öykülerin üçünde tecavüz ve sonuçları anlatılır. *Mergiz*'de Mergiz tecavüz sonucu hamile kalır. "**Boncuklar Senin Olsun**" da Melek tecavüz sonucu hamile kalınca intihar eder. "**Koca Korno Dağı**" nda Keziban Halilo tarafından mutlak bir tecavüzden kurtarılır.

"**Boncuklar Senin Olsun**" öyküsünün Salih Ağa'sı evlilik dışı hamile kalmanın ne demek olduğunu daha çocukluk yaşlarında oyun arkadaşlığı yaptığı, çiftliklerinde çalışan bir ailenin kızı olan Melek'in intihar etmesiyle öğrenmiştir. Melek, Salih Ağa'nın babasının tecavüzü sonucu hamile kalmış ve kendini bahçedeki kırmızı balıklı havuza atarak canına kıymıştır. Hem çocukluk arkadaşının ölümüne duyduğu üzüntü, hem buna sebep olan babasına duyduğu ve hiçbir zaman dile getiremediği nefret hâlâ içinde capcanlıdır Salih Ağa'nın.

"*Melek Müslüman, Angelu Hristiyan. Olsun. Kadın ikisi de, işte ikisi de insan*"(a.g.e. 103) diye düşünür. Bu iki kadının isimleri burada verilen mesajı pekiştirmektedir. Melek, Angelu ile aynı anlama gelir. Salih Ağa, yaşayacağı rüya ölüm getirecekse varsın olmasın düşüncesiyle "*Angelu, boncuklar senin olsun.*"(a.g.e. 103) der ve evine geri döner.

"**Koca Korno Dağı**" öyküsünün iyi kalpli karakteri Halilo, Keziban'ın üvey babası ve üvey dedesi tarafından tacize uğradığını görmüş, kızcağız tecavüze uğrayıp kendisini öldürmesin diye başkalarının ne diyeceğine aldırmadan onu evine getirmiştir. Halilo'nun karısı dâhil herkes Keziban'ın eve kuma olarak getirildiğini düşünür. Halilo'yla Keziban birbirlerinden hoşlansalar da bu masum sevgilerini hiçbir zaman söze dökmezler, bir kez bile birlikte olmazlar. Keziban'a sığınacak bir yuva bulmak yeter, yaşamını kurtaran bu adamın evine ve ailesine kendisini adar.

Öykülerde cinsel taciz olayları sıradanmış gibi anlatılır. *Mergiz*'in büyüyüp gelişirken göğüslerini sıkıan erkekleri nasıl dövdüğü anlatılır(a.g.e. 191).

"**Duvardaki Resimler**" öyküsünün Fatma Hanım'ı oğlunun evdeki besleme kızı taciz ettiğini öğrendiğinde büyük bir mutluluk duyar çünkü bu oğlunun erkekliğe adım attığının, kadınlara ilgi duyduğunun bir göstergesidir(a.g.e. 22).

"**Boncuklar Senin Olsun**" öyküsünün Salih Ağa'sı gözüne kestirdiği dul komşusunun kapısını elinde hediyelerle gece vakti gizlice çalmaktan çekinmez, hatta kadın onu reddettiğinde naz yaptığını düşünerek ona altın, keçi, koyun, elbiseler, ne isterse vereceğini söyler(a.g.e. 93). Aslında iyi kalpli bir adam olan Salih Ağa, bu teklifi ile karşısındaki kadını birkaç eşya ve mal karşılığı satın alınıp sahip olunabilecek bir meta olarak gördüğünün farkında değildir.

Taciz ve tecavüz sonucu hep kadın kurban olur. Erkek hiçbir şekilde cezalandırılmaz. Bu olaylar kadının suçuymuş gibi ört bas edilir. Kadın ya canına kıyar ya da başkaları için yaşar. "**Koca Korno Dağı**" nın Keziban Nenesi yaşamını kendini kurtaran Halilo ve ailesine adar. *Mergiz* çocuğunu kurtarmak için sözde bir evlilik yaparak sevdiği bir insanla mutlu bir birliktelik kurmak hayallerine son verir.

2.1.2. Eğitim

Kız çocuklarının eğitimine önem verilmemesi, okula gönderilmemesi öykülerde bahsedilen diğer bir konudur.

Mergiz'in okula gönderilmemesi normaldir çünkü Çingene çocukları zaten okula gitmezler. "**Boncuklar Senin Olsun**" daki Melek okullarına genç bir öğretmen gelince ağabeyleri tarafından üçüncü sınıftan sonra "*Elif'i görse mertek sanmaz ya, elverir; katibe olacak değil*"(a.g.e. 97), denerek okuldan alınır.

"**Koca Korno Dağı**"nda Keziban'ın okula gitmesi söz konusu olunca asıl nenesi "*Okula gitmese ne olur? Kız kısmı akıl olup biraz yetilince evlenir gider. Sen, ben okumadık, n'oldu?*"(a.g.e. 111) diyerek karşı çıkmış, daha sonra Keziban'ın çabucak okuma yazma öğrendiğini duyunca "*Alışsın okuma yazmayı da yarın oğlancıklarla mektuplaşsın*" diye söylenir(a.g.e. 113).

"**Atatürk Resmî**"nde Suna'nın öğretmen olan babası köydeki bütün evleri dolaşır, kızlarını okula göndermeyen aileleri bazen güzellikle dil dökerek bazen tehdit ederek kızların okula gönderilmesini sağlamaya çalışır.

2.1.3. Özgürlük

Kadın özgürlüğünün kısıtlanması Selenge'nin ele aldığı konulardan biridir.

“**Korno Dağı**”ındaki Keziban Nine’nin torunu olan Keziban’ın Korno Dağı’na çıkma arzusu onun özgürlük arzusunun bir göstergesidir, ama bu arzu onu en çok seven ninesi tarafından engellenmeye çalışılmaktadır. Bu kadınların özgürlüğünün sevgi ve koruma adına nasıl kısıtlandığını gösterir. Kadının özgür olacak, rüyalarını gerçekleştirecek kadar güçlü olmadığı düşünülür, bu nedenle küçük Keziban Korno Dağı’na çıkıp devleri görme arzusunun vazgeçirilmelidir. Bu arada yükseğe çıkma, devlerle birlikte olma arzusu kadının toplum içerisinde daha yüksek bir statüye sahip olma, zirvede olmanın keyfini çıkaran devlerin seviyesine ulaşma arzusunun bir sembolüdür.

“**Kediler ve Çiçekler**” başlıklı öyküde Mine’nin adının konuluğu, kadının aile içinde söz sahibi olmayışına ve kadının buna karşı göstermeye çalıştığı sessiz başkaldırıya güzel bir örnektir. Mine doğduğunda ona babaannesinin adı olan “Emine” adı babası tarafından verilir. Annesi kızına o günlerin yeni adlarından birini vermek ister ama kadın kendi doğurduğu çocuğun adını koyma hakkına bile sahip değildir. Bu nedenle tartışmasız babanın istediği olur. Anne bu adı hiç kullanmaz, Emine adının başındaki “e” sesini düşürerek kızını Mine diye çağırır.

Mine’nin annesinin başka bir isteği, köy yerindeki tarlalarını, evlerini satıp şehre taşınmak, şehirli gibi daha rahat bir yaşam sürmek, çocuklarına daha iyi bir eğitim vermektir. Onun bu isteği doğduğu köyden ayrılmak istemeyen kocası tarafından dikkate alınmaz.

Bu kültürde kadının konuşması pek hoş karşılanmaz. Kadının az konuşuyor olması bir övgü konusudur. Kıymet’i beğenen Mine’nin annesi onu överken “*ağzından laf dirhemle çıkar*” der (a.g.e. 153). Kadınların yüksek sesle gülmesi de hoş karşılanmaz. Düğününde Kıymet’in yüzünün hiç gülmediğini gören komşuları önce, onun kendisinden yaşça oldukça büyük dul adamla evlenmek istemediğini düşünürler, daha sonra gelinlerin düğün günü gülmesinin ayıp karşılandığını hatırlayarak dedikoduya son verirler (a.g.e. 165). Kadın, kendi düğününde bile gülerken mutluluğunu gösteremez.

“Mergiz” öyküsünün ana karakteri tüm olanaksızlıklarına rağmen hayalleri olan bir kızdır, sınırlarını zorlamak, özgür ve düzgün bir yaşam sürmek ister. Gökyüzündeki yıldızlara ulaşmayı hayal eder. Bunu yapabilmek için damlara çıkmayı, ağaçların

en ince dallarına tırmanmayı, dağların en yüksek yerlerine çıkmayı planlar (a.g.e. 190). Sonunda ne yazık ki kadınlar için özgürlüğe ulaşmanın kanatlanıp uçmanın olanaksızlığını anlar. Annesi ile ayrılmadan önce yaptığı son konuşmada özgürlük arzusunun “*ben uçarım ama*” diye dile getirince annesi onun itaatsizliğine sinirlenmiş “*O uçacak kanadını tuttuğum gibi cart diye kopartırım*” (a.g.e. 186), diyerek onu terslemiştir. Elbette o zaman Mergiz, katırcıbaşının tecavüzü ile kanatlarının zaten kopartılmış olduğunun farkında değildir. Tecavüz sonucu hamile kaldığı için tüm mutluluk hayalleri yıkılan Mergiz doğacak çocuğu için “*Oğlan olsun madem. Kızı napayım?*” der. Nedenini de “*Benim başıma gelenler onun da başına gelir*” (a.g.e. 228) diye açıklar.

2.1.4. Annelik

Annelik, Selenge’nin öykülerinde yer alan başka bir konudur. Bu öykülerde farklı anne türleriyle karşılaşırız. Ama tüm bu annelerin tek bir ortak yanı vardır. Hepsi çocuklarını çok severler ve onlar için her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdırlar.

“**Duvardaki Resimler**”deki Fatma Hanım’a ufak tefek marazlı oğlu “*selvi boylu*” görünür. Anne sütünün kemiklere iyi geldiğini duyan Fatma Hanım, oğlunu çok uzun süre gizli gizli emzirir.

Mergiz, tecavüz sonucu hamile kalmış olmasına rağmen kızının yüzünü görünce sevgi ve şefkatle dolar ve iyi bir anne olmaya söz verir. Aslında annelik içgüdüsüne sahip olmak için anne olmak da gerekmemektedir. Anne olsun olmasın kadınlarda bu güdü vardır.

Zahide Vedia’ya, Fatma Hanım Mergiz’e annelik yapar. Keziban kız, Halilo’nun çocuklarına annelik yapar hem de kendi annelerinden daha sevecen.

2.1.5. Kadının Yüğü

Selenge’nin öykülerinde göze çarpan diğer bir konu kadınların bitmez tükenmez işleridir. Kadınlar yemek, temizlik yapma; çamaşır, bulaşık yıkama; üst baş dikimi, çocuk bakımı gibi işlerin altında ezilirken erkekler onlardan tam bir hizmet beklemektedirler. Bu toplum içerisinde öylesine yerleşmiş bir alışkanlıktır ki en iyi erkekler bile bunu hak olarak görürler. Örneğin, “**Koca Korno Dağı**”ındaki Keziban’ın babası ve beş erkek kardeşi eve geldiklerinde “*eğilip de yerden bir çöp almaz, susuzluktan ağızları kurusa, destiden bir maşrapa(ya su) döküp de içmezler, ‘Bir su verin biriniz’*” diye anaya, nene-ye, Keziban’a buyururlardı. “*Açlıktan ölseler tence-*

reyi açıp da tabağa koyup yemezler; 'Kurtarın yemeği; ekmeği, suyu, soğanı, tuzu getirin; kurun sofrayı' derlerdi"(a.g.e. 119).

2.1.6. İlişkiler

Kadınla erkek arasında olan sevgi ve arkadaşlık kadar kadınların kendi aralarında olan sevgi ve arkadaşlık da Selenge'nin öykülerinde yer alır. Bu belki de onların zorluklara karşı daha dayanıklı olma gücünün kaynağıdır. Yonca Hürol, Selenge üzerine yazdığı makalesinde arzu mekanizmaları olarak adlandırdığı bu duyguları ve sanatla olan ilişkilerini "Bir eserin sanat eseri olma özelliğini belirleyen en önemli faktör; bünyesinde bir arzu mekanizması bulundurmasıdır. Arzu mekanizmaları ise sadece imkânsızlıkların ve güçlü baskıların varlığında ortaya çıktıklarından bir sanat eserinin sadece ve sadece çekinik bir bakış açısıyla gerçekleştirilebileceği de söylenebilir." diyerek açıklar(Hürol: 67-67). Hürol'un açıklaması Selenge'nin bir kadın olarak yaşadığı tüm zorluklara rağmen dinmeyen yaratma isteğinin de anlaşılmasına yardımcı olur.

Selenge'nin öyküleri incelendiğinde kadınla erkek arasındaki sevgi duygusunun aşktan daha önemli ve kuvvetli olduğu görülür. "**Boncuklar Senin Olsun**"da Salih Ağa'nın en iyi çocukluk arkadaşı, birlikte bilye oynayıp topa çevirdikleri yıllarında çalışan ailenin kızı Melek'tir. Bu çocukluk oyunlarının tatlı anıları, Melek'in intihar etmesiyle duyduğu acı yıllar sonra zihninde yeniden canlanır Salih Ağa'nın. Bu anılar, Angelu'ya büyük bir istek duymasına rağmen onun arzusunu dizginlemesinde etken olur. Arzuladığı kadına bir zarar vermemek, onu utanç içinde yaşamaya mahkûm etmemek için ona dokunmadan getirmiş olduğu hediyeleri bırakır ve evine geri döner.

"**Koca Korno Dağı**"nda Keziban ile Halilo arasında da benzer bir ilişki vardır.

2.1.7. Yemek

Kadının arkitipsel görevlerinden biri olan doyurmak, beslemek ve yiyecek hazırlamak kadın yazarların eserlerinde önemli yer tutar. Selenge'nin hemen hemen tüm öykülerinde Kıbrıs Türk kültürüne özgün yemek isimleri, yemek tarifleri yer alır.

"**Duvardaki Resimler**" de Fatma Hanım Vedia'ya fırındaki tavuğu kontrol etmesini söyler. Kuzu etiyle ya da tavuk etiyle fırında yapılan bu kebap, pazar günlerinin vazgeçilmez yemeklerinden biridir.

"**Atatürk Resmi**"nde çocukların pikniğe giderken götördükleri yiyeceklerin isimleri verilir, "...ekmek, zeytin, hellim, nor ve soğan kabuğu veya sarı papatyalarla kaynatıp renklendirdikleri yumurtalar... Ovalardan, kırlardan topladıkları otlar"(a.g.e. 40). Aynı öyküde bayram günlerinde fırında pişen patatesli tavuğun yanında "tereyağlı bademli pirinç pilavı ve birkaç çeşit tatlı"(a.g.e. 49) yenildiği anlatılır. Yine aynı öyküde bütçeleri kısıtlı olan köylülerin misafir gelince güvercin palazlarını yakalayıp, kesip, tüylerini yolup ince tüylerini ateşte yaktıktan sonra "kan kokusu, is kokusu gitsin diye kepekle limonla, tuzla iyice ovup"(a.g.e. 63) yahni yaptıkları, suyuna da makarna yapıp ikram ettikleri anlatılır. Böyle misafir sofralarında evde bulunan "küp yoğurdu, hellim, zeytin, gabbar turşusu, kazayağı turşusu, salata, kaynanmış ova otu, kaymakyağı yumurta, şarap"ın(a.g.e. 64) eksik edilmediği bahsedilir..

Bu evlerde belki pişirilecek çok fazla yiyecek bulunmaz ama becerikli eller ailelerini yaz, kış doyururlar. Yazın kahvaltıda genellikle ekmek, zeytin, domates veya bir akşam öncesinden kalan yemekler yenir; kışın ise sabahları içlerini sıcak tutsun diye bulgur, pirinç çorbası ya da unlu bulamaç pişirilirdi. Arada bir de keçilerden sağılan süt kaynatılır içine ekmek doğranıp yenilirdi. Özel günlerde ise hamur yoğrulur, sıcak sıcak bişşi kızartılırdı(a.g.e.113).

Ekonomik kriz dönemlerinde bile köylü kadınlar ailelerini aç bırakmazlar. "... ilkyaz gelmeden... ovaya, dağa bayıra ot bulmaya, toplamaya çıkar; torbasını, sepetini doldurur; bir güzelce ayıklar; kaynatır; yağda kavurur; böreğini yapar; çiğ olarak ekmek zeytinle yedirir doyururdu çoluk çocuğunu"(a.g.e. 108). Zor günlerde "**Koca Korno Dağı**"nın Keziban Nene'si "ot bulmuş, kök sökmüş, diken soymuş, daha o güne değin hiç kimsenin yemediklerinden de biraz ısırap acı ve zararlı olmadığını denedikten sonra, pişirip tenceresini kaynatmıştı." (a.g.e.109)

"**Mergiz**" öyküsünün başında uzun uzun üzüm-den, asma yapraklarından ve üzüm suyundan yapılan çeşitli yiyecekler anlatılır, bazılarının tarifleri verilir. Palüze üzüm suyunun kazanlara konup beyaz toprakla kaynatılmasıyla yapılan bir bulamaçtır. İpe dizilen bademler bu bulamacın içine tekrar tekrar daldırılır ve asılarak kurumaya bırakılır. Bu tatlı yiyeceğe "sucuk" denir. Kalan palüze yaşlılara, delilere kap kap dağıtıldıktan sonra geri kalanı tepsilere dökülür, baklava biçiminde kesilir, kurutulur,

unlanıp bez torbalara konur. Bu tatlıya köfter denir.

2.2. Kişiler

Özden Selenge'nin *Boncuklar Senin Olsun* başlıklı öykü kitabında yer alan öykülerin özetlerinde de görüldüğü gibi kitaptaki öykülerin ana karakterleri genellikle kadınlardır. Selenge bu konu kendisine sorulduğunda *"kadına ve erkeğe eşit olmak istediğini ama yazarken gönlünün kadına aktığını"* ifade etmiştir. Bu kitapta yer alan altı öykünün beşinin ana karakteri kadındır. Selenge, bu öykülerde 1960'lı yıllarda Kıbrıs'ta bir kadın olmanın ne demek olduğunu ustaca resmetmiştir. Öykülerinde yer alan oraya buraya serpiştirilmiş ayrıntılar kadının toplumdaki yerini açıkça gösterir.

2.3. Gelenekler

Selenge, kadının aşağılanması simgeleyen bazı geleneklerden söz eder. Örneğin kadınların yolda yürürken önüne bakması beklenir, etraflarına bakması hoş karşılanmaz(2001: 178). İyi kadınların evlenmeden önce makyaj yapmaları uygun değildir(a.g.e. 216). Evlilik kadınlara bazı şeyleri yapma hakkı verir. Kızların büyüdüğünün göstergesi evlenecek yaşa gelmeleridir. Kız büyüdü yerine *"koskoca gelinlik kız oldu"* denir (a.g.e.41).

Kadınla ilgili en aşağılayıcı geleneklerden biri *"düğünün ertesi günü gelinin bekâretinin sembolü olan kanlı çarşafın sergilenmesi"*dir(a.g.e. 179). Kadınların bu konudaki mahremiyetlerini ayakaltına alan bu gelenek ile kadının toplumun malı gibi görülmesi, böylesine özel bir konunun sergilenmesi sonucunda açıkça ilan edilmektedir.

2.4. Dil

Yalnız hitaplarla benzetmelere bakmak bile Ada'da kadının yerini belirlemek için yeter.

2.4.1. Hitaplar

Erkek çocukların kız çocuklarının üstünde bir yere sahip olduğu, dildeki bazı sözcüklerde de gizlidir. Örneğin, kız çocukları erkek kardeşlerine *"ağam"* der(a.g.e. 118). *"Ağa"* Türkçede zengin toprak sahibine verilen isimdir; zenginlik, büyüklük ve kudret göstergesidir. Bu sözcüğün kardeşler arasında bu şekilde kullanılışı erkek kardeşin sahip olan, kız kardeşin ise sahip olunan konumunda olduğunu gösterir.

2.4.2. Benzetmeler

Üzümden yapılan köfter ve palüze kadınları tanımlamak için benzetme olarak kullanılır. *"Açık esmer, lekesiz, duru tenli kadınlar palüze"*

benzetilirdi"(a.g.e. 176). *"Birisi çok koyu esmerse ve dudakları kalınsa ona 'köfter dudaklı' denirdi."* Köfter köy kadınlarının kavgalarında cinsel organlarını tanımlayıcı bir küfür sözcüğü olarak da kullanılırdı(a.g.e. 177). Aslında Selenge'nin öykülerinde kadın cinsel organı için kullanılan pek çok benzetme vardır. Örneğin, sarışınlar için *"böcülerin kozasından şimdi çıkmış ipek gibi"* (a.g.e.809), halayıklarınkiler için *"ciğer gibi"*(a.g.e. 81), doğum yapmamış kadınlar için *"düşme sığmayan daracık ilik"*, *"düşme kadar"*(a.g.e. 86,90), fahişeler için *"arı kovarı"*, *"dibek taşının oyuğu"*(a.g.e.224) benzetmeleri yapılır.

3. SONUÇ

Özden Selenge, kadınları ana kişi olarak kullandığı öykülerinde kadın dünyasını, konumunu, yoksunlukları, yaşamındaki baskıları, zorlukları, acıları, gelenekleri anlatmıştır. Tekrar tekrar ele aldığı konular arasında tecavüze uğramaları, eğitimden yoksun bırakılmaları, özgürlüklerinin kısıtlanması, duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine izin verilmemesi, ailenin en ağır yüklerini omuzlamalarına karşın değer verilmemeleri, annelik gibi kutsal bir rolü üstlenmelerine karşın hor görülmesi bulunur. Bu arada kadınla özdeşleştirilen yemek kültürü öykülerde ayrıntılı olarak değinilen konulardan biridir.

Selenge'nin öykülerine renk katan başka bir nokta, kendi yaşadığı çevredeki kadınların öykülerini anlatırken, yerel dili kullanması, bu dil yoluyla toplumun içine yerleşmiş olan kadını küçümseyici hitapları ve benzetmeleri öykülerinin içine nakşetmesidir.

Özden Selenge öykülerinde sefalet, acımasızlık ve şiddetle dolu bir dünyanın içinde var olan sevginin, fedakârlığın, hoşgörünün ve dostça ilişkilerin öykülerini yazar. Bunu nasıl başarır? Önce, ana karakterlerini hep iyi kişiler arasından seçer. Selenge'nin kişileri, kötü insanların verdikleri zararları kapatmaya, yaraları sarmaya, dünyayı herkes için daha iyi yaşanabilecek bir hale getirmeye uğraşır. Altı öykünün üçünde tecavüz teması işlenir ama tecavüzcü öykünün dışındadır. Onun adını, kim olduğunu, nasıl biri olduğunu bilmeyiz.

Selenge'nin kullandığı başka bir teknik, iyi olayları en ince ayrıntılarına kadar anlatırken kötü olaylara şöyle bir değinip geçmesidir. Elli beş say-

falık Mergiz öyküsünde tecavüz olayına bir kaç kısa cümleyle değinilir.

Hepsinden önemlisi Selenge dünyaya olumlu bir bakış açısıyla bakar, olaylara iyimser bir tutum içinde yaklaşır. Ona göre yaşamda bazı kötü olaylar ve şanssızlıklar olsa da yine de umut vardır. İnsanlarda zorlukları yenme azmi ve gücü vardır. Sevgi ve hoşgörü ile bu dünya daha yaşanabilir hale getirilebilir.

Son derece insancıl bir yaklaşıma sahip olan Selenge'nin öykülerinde feminist bir yaklaşımla kadın erkek ayrımı yapma arzusu yoktur. O tüm kişilere tarafsız yaklaşmak ister. Ama dikkatli bir gözlemci ve duyarlı bir yazar olarak ataerkil düzendeki kadının sorunlarını görmemezlik edemez ve bunları amaçlı olarak vurgulamasa da satır aralarında kendiliğinden dile getirir. Kadın olmanın bedelinin ağır olduğunu "*Mergiz*" deki Fatma Hanım gibi o da çok iyi bilir. Fatma Hanım'ın duygularını tüm kadınlarla özdeşleştirir ve tüm kadınların bedel ödemeye devam ettiklerini basit sözcüklerle kısaca şöyle anlatır: "*Fatma Hanımda bilirdi kız olmanın, kadın olmanın bedelini. Öde öde bitmeyen bedelini. Bunun da hep böyle olacağını biliyordu. Kendi yaşadakiler öder bitirir sanıyorken, bir döner arkadaşilerine bakardı. Boy boy, renk renk, biçim biçim, küçüklü büyüklü sıralanmışlardı kadınlar, kızlar. Yeni doğanlar da ulanınca çoğalıp duruyorlardı. Bedelini ödeyenler arasında dönüp yeniden kuyruğa girenler bile vardı.*"(a.g.e. 228)

Öykülerindeki kişiler gibi Özden Selenge yaşamında ve mesleğinde mücadele etmekten hiç vazgeçmemiştir. Netice Yıldız'ın Selenge hakkında yazdığı biyografide, "*Selenge, bir iki kitabı basıldıktan sonra basım, finans ve pazarlama zorlukları yüzünden yazmaktan vazgeçen birçok yazardan farklıdır. 'Kuzey Kıbrıs toplumu gibi küçük toplumlarda yazarların ve araştırmacıların ortak kaderi budur' der.*"(Yıldız, 2000: 2) Selenge için her son yeni bir başlangıçtır. Her yeni sergisinden, her yeni kitabının basılışından sonra kendi kendine sorar: "*Haa, hadi bakalım Özden Selenge, bundan sonra napacaksın? Tükendin mi, tükettin mi? Yola devam mı? Yoksa...*" (Sadıkoğlu:2007) Kısa süren bir tembellik döneminden sonra eline geçirdiği kâğıtlara ufak ufak yazmaya başlar. Bu kâğıtları evde nereye giderse yanında taşır. Onlarla yatar, onlarla kalkar, ta ki onları bir araya getirip bir eser üretinceye kadar.

Bu şekilde yazarımız beş roman, dört öykü, bir

anı kitabı ve dokuz oyun üretmiştir. Tüm eserlerinde kendi sesini kadının sesiyle birleştirmiştir. Kendisi gibi mücadeleci öykü ve roman kişileri ile ataerkil düzenin sınırlarını kırmaya çalışmakta, kadın kimliğine sahip çıkmakta ve üretken, yaratıcı yenilmez kadınların bir simgesi olarak yaşamını sürdürmektedir.

NOTLAR:

(Endnotes)

* Bu metin, KIBATEK tarafından düzenlenen, II. Uluslararası Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Sempozyumu'na sunulmuştur.

1 Bu konuşma makale yazarının Özden Selenge ile 13 Kasım 2009 tarihinde yaptığı bir sohbetten alınmıştır. Aynı konudan Netice Yıldız'ın "*Portrait of Özden Selenge as an Artist*" adlı eserinde de söz edilir (2000: 41).

2 Kendisiyle yapılan bir söyleşide yazar Suna karakteri ile kendi çocukluğunu anlattığını açıklamıştır.

3 Salih Ağa'nın gündüz gördüğü Angelu ile gece rüyalarında gördüğü Angelu arasındaki bu farklılık, aslında kadına atfedilen iki arkitipi simgeler: melek ve şeytan, hayat verici anne, baştan çıkaran fahişe.

KAYNAKÇA:

- Argunşah, Hülya (2000) "Özden Selenge'nin Hikaye Dünyası", **Kadın/Woman 2000**. Eastern Mediterranean University Journal for Woman Studies, Volume: 2; 43-65.
- Aydinoğlu, Nazife (2009) Notes of the informal talk with Özden Selenge
- Hürol, Yonca (2000) "Özden Selenge'nin Romanlarında Arzu Mekanizmasının Evrenselliği", **Kadın/Woman 2000**. Eastern Mediterranean University Journal for Woman Studies, Volume: 2; 67-91.
- Sadıkoğlu, Sevilay (2007, 22 May) "*Ressam-Yazar Özden Selenge'den bir Kitap ve bir Sergi-Sahiden*". **Kıbrıs Gazetesi**.
- Selenge, Özden (2001) **Boncuklar Senin Olsun** (Öykü), Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları.
- Yıldız, Netice (2000) "*Portrait of Özden Selenge as an Artist*", **Kadın/Woman 2000**. Eastern Mediterranean University Journal for Woman Studies, Volume: 2; 1-42.

TAHSİN ŞİMŞEK

ÇAĞRI

Tut elinden cesaret
Coşkuyu kap da gel

Umut ekilen topraktan
Zakkum çıkmadan

Meltemin gülüşü
Dönmeden zehir yeşile

Sırt üstü düşlerde
Kurt elemeden ağacı

Tut elinden cesaret
Coşkuyu kap da gel

Sen de gecikme ey yâr...
Direnmeden
Niye yeşersin yürek...

21 Nisan 2015

“YAĞMURUN ALTINDA” ANDAY’LA

Huysuzluğun kadrine uğramış bulut
Dağlardan inen akşamda
Dördüncü boyutu görüyor musun
İşte oraya saklanmış zaman

Ey imge yorgunu bulut
Sorma neyin rengiyim diye
Demini unut, şimdi yağmursun sade

Ve şaşıрма suya dönüşmene
Her emek bir söylenceye varır
Yenildiğinde kaçmaya kalkmasaydın
Koşmayı öğrenir miydin böyle

Ey belleğini yoklayan el
Sen duvarı ör sade,
Zaman çatıyı örter nasılsa

15 Haziran 2015

*Bir Başkadır Benim Memleketim***SİVAS SİVAS SİVAS****İLHAN BAŞGÖZ**

Ankara'dan "çıktım yola, selam verdim sağa sola, haydi benim bu dünyaya garip gelmiş" hemşerim "yolun açık ola." Mevsim bahardı, havada kışla yazın ezeli kavgası vardı. Düştük Kırıkkale yoluna. Kırıkkale yolu lokanta dolu, lokantalar tıklım tıklım kadın erkek müşteri dolu. Türk Hava Yollarının yeni Osmanlıcasını kullanırsak baylar olmuş beyefendi, bayanlar olmuş hanım efendi. Konuşurken kolay, ama yazarken beyefendiyi, nasıl yazacağımı bilemiyorum. Bey efendi mi, beyefendi mi? Bitişik mi ayrı mı? Beyle efendiyi ayırsan da olur ayırmasan da. Pek farketmez. Ama hanımefendi ne olacak. Hanımla efendiyi ayırırsan mesele yok. Ama hanımla efendiyi bileştirirsen (bin kere haşa) ciddi sorun çıkar. Ben bilmem Dil Kurumu bilir. Kırıkkale yolunun iki yanında çam ağaçları dikili, kavak dikili, ığde ağaçları dikili, uzun uzun, yeşil yeşil gülüşüp dururlar. Rahat uyu Bedri Reis. Sen gittin yeşillerin çevremizde dolaşır durur. Senin yerine yeşile biz merhaba diyoruz: **Merhaba Yeşil! "Yeşile de deli gönül hincin, başı boş bedava bir sevincinen,..muhabbet bir ekin ekip yeşertmek, ister kağıt kalem ister vincinen, yeşile de deli gönül merhaba, erikler vişneler, dutlar merhaba, muhabbet bir ekin ekip yeşertmek, sahipsiz yoncalar otlar merhaba"** (Bedri Rahmi Eyuboboglu). ığdelerin eli kulağında, tomurcuklar ha patladı, ha patlayacak.. Unutmayın sakın, **"ığde dalı gevrek olur, basmaya gelmez imanım, elin de kızı nazlı da olur, küsmeye gelmez imanım"**. Kızılıрмаğın sesi geldi uzaktan. Aşık Veysel'in sesidir bu, uzak değil yakından. Yaralı bir kuş gibi kanat çırpıp durur, bir sağdan, bir soldan.. **"Parça parça etsem seni, fabrikaya tutsam seni Kızılırmak seni seni. Üzerine köprü kursam, seni cehenneme sürsem Kızılırmak seni seni."** Mezar taşların çınlasın Aşık Veysel, sevgili dost. Kızılırmak parça parça olmuş.

Senin hayallemene gerek kalmamış, başına çelikten bir gem takmışlar. Adına köprü diyorlar. Uslu bir kedi gibi bir o yana, bir bu yana yuvarlanıp duruyor. Nerde uçan kuşu alan Kızılırmak, nerde allı pullu gelinleri alıp, yiğitlerin boynunu büken Kızılırmak. Kızılırmak türküsü tarihin sayfalarında kalmış: **"Köprüye varınca köprü yıkıldı, yıkıldı, üç yüz atlı birden suya döküldü, nice yiğitlerin boynu büküldü büküldü, Kızılırmak yedin allı gelini. Gelini gelini suna boylumu."** Suna boylu gelinleri Kızılırmak yemiyor artık. Gözü kanlı kıskanç kocaların kurşunu yiyor. Yalnız kocalar değil, daha sesi kartlaşmamış oğlanlar, ellerinde tüfek, kolundaki bilezikleri almak için anasını yiyor, zehir yutma diyen babasını yiyor. Aç kurtlar gibi millet birbirini yiyor. Polis kurşunları, gaz bombaları, dal boylu, ceylan gözlü kızları yiyor, Arap taylar gibi başını dik tutan delikanlıları yiyor. Yiyor oğlu yiyor.

Kızılıрмаğın suları uslanmış, hangi bahçeye, hangi bostana, hangi tarlaya girse kızıl sular yeşile dönmüş. Yerlere halılar sermiş, üstüne bin bir renkli çiçek dokumuş, ağaçların köküne girmiş ağaç çiçeğe, meyveye durmuş. Ne güzel! Bir çelik köprüden geçtik Kızılıрмаğı. Vardık Kırıkkale'ye, gördük Kırıkkale'yi. Nerde Kırıkkale yahu, nerde Kırıkkale'nin kerpiç damları, toz toprak içinde çenber çeviren dal taşak çocukları, ellerinde helkeler su taşıyan yorgun kızlar, gelinler?. Hepsi kaybolmuş, almış gitmişler başlarını. Yerlerini TOKİ'nin gökdelenleri almış. Bedava verseler oturmam 15'inci katında. Yunus diyeni **"Benim ayım yerden doğar"**, ayaklarım toprağa dokunmalı benim.. Biraz ilerde bir güzel evler karşıladı bizi. Hepsi tatlı meyillere serpilmiş, iki katlı, kırmızı kiremitli, beyaz boyalı evler, nerdeyim ben? İsviçre'nin kartpostallar dünyasında mı? Yalanım yok hepsi yeşillikler içinde kaybolmuş. Kirecini

karan ellere, kiremitini seren ellere, badanasını vuran ellere selam ederim. Hele hele kırmızı kiremiti yeşil çevreye yakıştıran eller dert görmesin: “Yakışmazsa öldür beni yeşil giyin al üstüne.” Mutluluklar dilerim bu renk cümbüşü içinde yaşayan insanlara. Gökten iner, yerden biter gibi serildiler önüme, beni kurtardılar Toki’nin dikey kültüründen.

Kırıkkale’den vurduk Yozgat yoluna. Direksiyonda Cemil Kurt dostumun elleri, tıpkı Arhavalı İsmail’in dümen tutan elleri gibi, sağlam, güvenli. Bakmayın soy adına, kuzu gibi yumşak, tatlı bir insandır Cemil. Yozgat yolu toz duman içinde, çamurdan ve kuzey rüzgârından değil. İki yanına asılmış yoldüzerler, taşkıranlar, kaya delenler. Toz duman değil gördüklerin, duydukların rüzgâr sesi değil. Onlardan gelen kaba ama düzenli makine korosunun sesidir. Dar yolu iki yandan kavramışlar, düzleyip genişletiyorlar. Eski yol arada dar bir kuşak gibi kalmış. İncecik, utangaç, otomobillere, kamyonlara, otobüslere göğsünü açamadığı için tedirgin, kıvranıp duruyor. Yozgat Anadolu’ya gelen Türkmenlerin ilk konak yerlerinden biridir. Görelim tarih ne diyor:

“Baraklar Horasan’dan uzun boylu yollara düştüler. Deve ve koyunları çoktu. Aç, susuz, perişan olarak Yozgat ve Sivas taraflarında Osmanlılarla birleştiler. Bu aşiret kalabalıktı, seksen bini aşiret, dört bini de Abdaldı. Dört bin ev Abdalın içinde Sarıhan oğullarından Dedemoğlu hemen bozuk düzenli sazını eline aldı. Şu destanı söyledi:

Çıktık Horasan’dan eyledik sökün

Düşürdüler bizi tozlu yollara.

Sivas’a gidiyoruz. Soğuk Çermik’ten geçtik, Sıcak Çermikten geçtik. Biz arada sırada çadır kiralayarak, kapacak, yatak yorgan bir arabaya yükler, bu Çermiklere gelirdik. 1930’lu yılların sonu olacak. Yarım yamalak kulaç atmaya ben bu Çermik’lerin havuzunda öğrendim. Havuzun bir kenarından ötekine kulaç atınca yüzme öğrendiğimi sanırdım. Şimdi çadırdan eser yok, güzel güzel evler, apartmanlar, konaklar yapılmış. Göçebe kültürü yok olmuş. Ne iyi, darısı köylü kültürün başına. Çermiklerden Sivas’a yaklaşırken yol kenarında büyük bir panoda Başbakanımız Davutoğlu’nu

gördük. Diyor ki “3 yılda 27 bin km. asfalt yol yaptık”. Doğrudur yapmışlardır, pek de faydalı bir iş, Yurdun dört bucağını birleştiriyorlar. Ne güzel. Ama sakın mukayeseye kalkmasınlar, “Onlar 50 yılda filan” demesinler. Böyle bir karşılaştırma Cumhuriyete büyük haksızlık olur. Şundan: Falih Rıfkı Atay, bana bir mektubunda diyordu ki, “İlk Cumhuriyet Hükümetinin bütçesi, Batı’da büyük bir bakkal dükkanının bütçesi kadardı”. Sonradan baktım 56 milyon lira. Bu bütçenin zorunlu ödemeleri ve harcamaları vardı. Çiçeği burnunda yeni devlet Lozan’da Osmanlı borçlarının yüzde 62’sini ödemek zorunda bırakılmıştı. 1870’lerde başlayan bu borçlanmalar o kadar artmıştı ki, 1915’te koca İmparatorluk borcun faizini bile ödeyemez hale düşmüştü. Osmanlı İmparatorluğu buna, yüz kızartıcı bir çare buldu. 4000 memur çalıştırarak, devlet içinde devlet haline gelen Yabancı Borçlar İdaresine, İmparatorluğun Aşar vergisini toplama hakkını verdi. Aşar vergisini her yıl bu yabancı idare topluyor, alacağını alıyor, artanını devlete veriyordu. Bu borçların ödenmesi 1945 yılına kadar her yıl Cumhuriyet bütçesinin yüzde 16’sını götürmüştür. 1945 yılında Cumhuriyetin, Düvel-i Muazzamaya (Büyük Devletlere) borcu ya kalmamıştı veya adı anılmayacak kadar küçülmüştü. Bu mini bütçenin yüzde 34’ü memur maaşlarına gidiyordu.. Cumhuriyetin bu küçük bütçesinin yüzde 30’u silahlı kuvvetlere ayrılmıştı. Yeni devletin kuvvetli bir ordusu olmalıydı. İtalya dikdörtörü Musolini cenapları, daha 1930’ların başında gözünün Antalya’da olduğunu saklamıyor, “Antalya bizim olacak” diye nutuklar atıyordu. Sevr anlaşması ile elini kolunu sallayarak gelip, işgal ettiği Antalya bölgesini çok sevmiş olacak. Halkımız, Musolini’nin Antalya sevdasından vazgeçip, Habeşistan’a yönelmesini hoş bir fıkra ile izah eder. Musolini’nin Antalya’ya çıkmak niyetini öğrenince, Mustafa Kemal mareşal üniformasını giymiş ve İtalyan elçisini Çankaya’ya çağırtmış. Elçi gelince emir erine, “Çocuk benim çizmelerimi getir” emrini vermiş. Çizmeler gelmiş. Mustafa Kemal, elçinin önünde çizmelerini bir çırpıda ayaklarına geçirmiş. İtalya çizme biçimindedir ya! Bununla demek istemiş ki: “Aklnızı başınıza toplayın, yoksa sizi de böyle ayağımın altına alırım”. Doğru olup olmaması önemli değil. Halkın gerçeğidir bu.

folklor/edebiyat dergisi'nin Sedat Veyis Örnek (82. sayı) Özel Sayısı için, Cumhuriyet Üniversitesi'nde düzenlenen özel etkinlikte, Başgöz, ve C.Ü. Rektörü Prof. Dr. Faruk Kocacık, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Ali Erkul, diğer davetlilerle birlikteler.
26 Mayıs 2015, Sivas

Hikaye öylesine tutmuştur ki, bugün bile söylenir. Sonra genelkurmay başkanına emir vermiş, “Bu adam delinin biridir, aklına eserse Antalya’ya çıkmaya kalkar, çıkarsa ona iyi bir dayak atarız. Ama siz gene de güneye bir tümen kaydırın.”

Benim hesabım iyi değildir. Bu harcamalardan sonra elinde ne kalmışsa Cumhuriyet onunla gerçekleştirmiştir başarılarını. Dahası var. Cumhuriyet, memleketin en önemli gelir kaynaklarını yabancı şirketlerin elinde bulmuştur. Demiryolları, limanlar, önemli tarım ve ticaret alanları, bayındırlık tesisleri, gümrük ve maliye gelirleri büyük Batılı şirketlerinin elindedir. Lozan’da kapitülasyonlar kaldırılmıştır ama, bu kapitülasyonlardan faydalanarak kurulan yabancı şirketlere dokunulamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu şirketleri birer birer satın almıştır. İzmir- Aydın demiryolu 2 milyon İngiliz lirasına satın alınınca, öğretmenimiz bize ödev vermişti, sevincimizi dile getirmeliydik. Benim ödevimin başlığı “Demir yolumuz,

bağımsızlık yolumuz” idi. İstanbul Rıhtımlar İdaresi 40 milyon Franga alınca bayram etmiştik. Artık limanlarımıza et mi giriyor, dert mi giriyor bilecektik. Üstelik rıhtımların geliri de bizim olacaktı. Tütün rejisi 4 milyon Franga satın alınca bu sefer ayıncacılar bayram etmişti. Ayıncacı tütün kaçakçısı demektir. Köylümüz, yetiştirdiği tütünün denklelerini eşeğine yükletip, pazara indiremezdi. Tütün ille de bir yabancı tekele, bu tekelin biçtiği fiyattan satılacaktı. İndirse kaçakçı sayılıyor, ya hapse atılıyor veya tütün kolcuları ile çatışıyor ve vuruluyordu. Bir ayıncacı türküsü şöyle der:

Hacılar köyüne bastığım oldu,

Tütünümün dengi yastığım oldu,

Aman dostlar bakın benim çareme,

Tütünün tozunu basın **yareme.**

Genç Cumhuriyet ekonomik bağımsızlık olmadan, gerçek bağımsızlık olmayacağını iyi biliyordu. Bunun için yabancı şirketleri, o vakit için büyük sayılacak paralar ödeyerek, satın alıyordu.

Bugün bütçemiz 450 milyar liradır. Bu para ile elbet yol da yapılır, tank da üretilir.

Biz gene tarihi bırakalım ders alınsın diye. Eğer okuyan ve ders alan varsa.

1945 yılında sol bacağı kırık bir demokrasi kurmak uğruna İsmat İnönü yabancı devletlere borçlanma kapısını yeniden açmıştır. Bu sefer adı Truman doktrini ve Marshal yardımı idi. Amerika bize savaş artığı otomobilleri, işe yaramaz dağ topraklarını ve tennessee katırlarını verdi. Bunların bir kısmı bedava bir kısmı kredi ile veriliyordu. Kredi borçlanma demektir. 1950’de iktidara gelen Menderes hükümeti ve daha sonra gelenler bu yolu pek sevdiler. Eski hamam eski tas, yalnız bizi bir güzel terleten idarenin adı değişti. Borç veren idarenin adı şimdi I.M.F.’dir. Ve biz yeniden boğazımıza kadar borca batmışızdır. Borcu devletin veya özel girişimin yapmış olması fark etmez. Biz ödeyeceğiz gene. Yani alavere dalavere Kürt Memet nöbete.

Biz yolculuğumuza devam edelim. Yoğun yokuşun başına varınca görüldü Sivas’ın bağları, vara vara vardık ki şalgam tarlaları denmiştir. Şalgam tarlaları yerini gökdelenlere ve fabrika bacalarına bırakmış. Ne iyi. Sivas’ta Sedat Veyis Örnek için düzenlenen bir toplantının açılış konuşmasını yapacağım. Toplantıyı Cumhuriyet Üniversitesi ile Metin Turan’ın 22 yıldır büyük bir özveriyle yönetim yayımladığı *folklor/edebiyat dergisi* ve Ankara Üniversitesi, DTCF halkbilimi bölümünden Dr. Serpil Cengiz ve arkadaşları düzenlemişler. Zor iştir bilirim, ellerine sağlık. Sivas’ta bizi Özel İdarenin konukevine kondukdular. Beş katlı, tertemiz, bakımlı. Bana en üst katta bir oda vermişler. Penceresinden bakınca Sivas’ın yarısını ve tarihi kaleyi görüyorsunuz. Kale küçülmüş, yerine büyük bir cami oturtulmuş. Odam pek güzel amma. Doğuda insanlar amma deyince “amma sözün çürüğüdür, nedir amma?” diye sorarlar. Amması şu ki odamda ne telefon var, ne zil var. Bir şişe su istemek için kırk ayak merdiveni iniyor, kırk ayak merdivenden çıkıyorsunuz. İşkence. Yakışmıyor Özel İdareye. Haberleri olsun, bir zil çekmek kolay ve ucuz iştir.

Ertesi sabah erkenden sokağa fırlıyorum. Memleketimin kokusunu almak için. Bir gürültü, bir kalabalık. Sabahın erinde otomobiller, bisikletler, sokak satıcıları karıncalar gibi

çalışıyorlar. Direksiyon tutan eller, pedal çeviren ayaklar, “sahlebim kaymak” diye Sivas’ın tatlı şivesi ile bağırarak diller dert görmesin. Yollarda boş gezen bir tek can yok. Ne güzel! Acıkmışız. Bir kebabçıda yemek yiyoruz. Kebabçı dediysem küçük bir dükkan sanmayın. Çıkarken adımladım boyu 20 adım. Benim boyumun 5 de 4 buçuğu bacaktır. Ona göre hesaplayın. İç içe odalar. Kocaman bir döner kebab makinesi. Eskisi gibi döneri bıçakla kesmiyorlar. “Kes bir yağlı olmasın” deyince döner makinesi koca göbeğini sallayarak dönüyor, kebabçının elinde traş makinesi gibi bir makine, basıyor düğmesine başlıyor traş etmeye. Kebab yağı ile ıslanmış Sivas pidesi masanızdadır. Sonra Sivas köftesi mi istersin, kuzu şiş mi istersin. Bir düğmeye bas yeter.

Soruyorum lokantacıya “Hemşerim kebabçınız ramazanda açık mıdır?” “Ayıp ettin beyim, yalnız bizim dükkan değil bütün lokantalar ve kahvehaneler ramazanda açıktır.” Kulaklarıma inanmıyorum. Sivas’ta mıyım ben? Ben Sivas’ta mıyım?

Ertesi gün Cumhuriyet Üniversitesi’nde Sedat Veyis Örnek için hazırlanan bir sempozyumun açılış konuşmasını yapacağım. Rektör Bey araba göndermiş. Doluşuyoruz. Üniversite kampusu kimi yerde ekili, kimi yerde dikili, kimi yerde asfalt dökülü. Sivas’ın killi toprağında şalgamdan ve halil eriğinden başka şey yetişmez demişler, halt etmişler.

İnsan yetişiyor Cumhuriyet Üniversitesi’nde. Kırk bin öğrenci, kızlı erkekli. Gelincikler gibi serpilmişler kara toprağın üstüne, allı morlu, sarılı yeşilli. Efendim rektörleri YÖK seçiyormuş. Cumhurbaşkanı atıyormuş. Bunların hiç önemi yok. Önemli olan bu kırk bin canın çevreye saldırdığı kırk bin ışık. Işık giren yere yobazlık giremiyor, gerilik giremiyor, bağnazlık giremiyor. Gazete giriyor, dergi giriyor, kitap giriyor. Rektör **Dr. Faruk Kocacık**, yardımcısı **Dr. Ali Erkul** bizi bir yemekte ağırlıyorlar. Yüzleri de, gönülleri gibi aydınlık insanlar. Yobazlık, bağnazlık, gerilik yanlarından geçmemiş. Çalışkan, dürüst, bilgili hocalar bunlar. Kendilerini öğrencilerine adamışlar, Kürt, Çerkes, kadın erkek demeden hepsini bağrılarına basmışlar. Bilim ve aydınlık ekiyorlar bu gencecik insanların gönlüne ve kafasına, ne iyi.

Ben ilkokul son sınıfı, orta okul ve liseyi Sivas'ta okudum. 1932 -1940 yıllarıdır. İlkokulumun adı Hafız Recep okulu idi. Sonra Recep Evi oldu, daha sonra da yıkıldı yenine Ziya Gökalp okulu yapıldı... Evimiz Ferhat Bostanı Mahallesi Yağcı Sokağında idi. Sabahın erinde okula giderken Çukur Bostandan geçer, pürçüklü (havuç) ve şalgam çalardık. Ne çukur var, ne bostan ne de havuç ve şalgam tarlaları. Evimi de bulamadım, önünde bir çeşme vardı. Suyu kesilmiş ama kurnası yerinde, sokağın başındaki mescit de duruyor. Sanki küçülmüş, babam bu mescitte ramazan aylarında teravi kıldırırdı. 1936 filan. CHP'nin en güçlü laikliğin en sert olduğu yıllar. Kimse karışmazdı. Ben de sıraya girer ilahiler öğrenirdim. **Evvel hû ahir hû, zahir hû, batıl hû, ya hû yaha ya mene hû. Hak lailahe illallah, Muhammeddir Resulullah.**"

Değerli dostum Tekin Şener bu kitapçığın birinci kısmında benim Sivas maceramı benden güzel anlatmış. Kalemine sağlık. Ben onun anlattıklarını yeniden yazmıyacağım. Ancak Hayat Ağacı'nda yayınlanan İlhan Başgöz'le Üç Gün adlı roportajda dokunulmayan bazı noktalara burada değineceğim.

Birgün Seyh Şemseddin-i Sivasî'nin türbesini ziyaret ettik. Bu türbenin bende bir anısı var. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nin giriş sınavındayım. Prof. Abdülbaki Gölpınarlı Sivaslı olduğumu öğrenince soruyor. Kimdir Şemseddin-i Sivasî? "Hocam, ben liseye gidip gelirken onun türbesinin önünden geçerdim, ama kim olduğunu bilmiyorum". Baki Bey o gevrek kahkahalarından birini patlatıyor ve diyor ki "Bunun hocaları da bilmez." Bilmiyor olmaları ki, bize söylememişler. Sonra Şemseddin-i Sivasî'nin Destan-ı Mürşan (Kuşlar Destanı) adlı el yazması kitabını buldum Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuş... Böylece fakülteye kabul ediliyorum. Türbe yerinde, tek bir taşı düşmemiş. Zamana, yaza kışa direnmiş, tarihin derinliklerinden bize bakıp duruyor. Güvenli, kendinden emin.

Ertesi gün okuduğum liseyi görmek istiyorum. Üç yılını geçti bu lisede. Adı 4 Eylül Lisesi idi. Lisenin seçkin bir öğretim kadrosu vardı. Atatürk'ü bu lisenin 4 A sınıfında 45 dakika dinlemek mutluluğuna erdim. Bu lisede aşık oldum.

İlk aşk. Babamı bu lisede kaybettim. 1940 yılında bu liseden mezun olan tek öğrenci bendim. Bu ziyarette lisenin 4 A sınıfında soldan ikinci sıraya oturmak istedim. Bir arkadaş adımı çağıracaktı. 419 İlhan Başgöz. Ben de "Burada" diyecektim. Tamirde imiş. Giremedim. Ama değerli rektör Dr. Faruk Kocabaş, kibarlık etmiş, bu lisenin tamirden evvelki görünümünün güzel bir maketini hazırlamış. Bana hediye etti. Simdi evimin bir duvarını süslüyor. İnceliğine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Lise yılları bir akşam belediye binasının karşısındaki perkin kapısından çıkıyoruz. Yanımda İbrahim Karababa var. Bir silah sesi. Önümüzde bir erkek bir kadın vurulup düşüyor. Vuran bir asker. Doğuda hizmette iken duymuş ki eşi başkası ile konuşuyor, izin alıp gelmiş, gözetlemiş ve ikisini bir vurmuş.

Aşık Talibi Coşkun'la Sivas'ta tanışmıştım. Sivas Palas oteli yeni açılmıştı. Talibî otele varmış. Acaip bir oyun görmüş. Yazıyor: **"Sivas palasında bir oyun gördüm, bilardo dediler adını sordum, biri vurur ötekisi gözetir, erkek culuk gibi boynun uzatır."**

Bir de genelev anım var Sivas'ta. Ben lise öğrencisi iken mahallemizde beklenmedik bir olay oldu. Mahallemizin evlerinden biri genelev oldu. Bu valiliğin bir kararı ile mi oldu, kararsız mı oldu, bilmiyorum. Bu evin arkası Çukur Bostan denen boş bir tarlaya açılırdı. Yani evin ön kapısından giren kolayca arka kapısından kaçabilirdi. Süslü püslü kadınların oturduğu bu eve faytonlarla müşteriler geldiler. Bu kadınlar müşterilere gittiler. Mahallede geceleri sarhoş naraları duyulur oldu.. Hepimiz gece olsun, gündüz olsun bu evin kapısı önünden geçerken tuhaf bir korku duyardık. Faytonlarla gelen sarhoşlardan korkuyorduk. Sonra bu ev kapandı, mahalleli mi şikayetçi oldu, yoksa idare mi kapattı bilmiyorum.

Bir de Udcu Zöhre hakkında bilgi toplamak isterdim. Sivas'ta hatırlayan, bilen yok. Sosyal hayatta Sivaslı kadınlar pek görülmezdi. Ben ortaokula girince okul karma oldu, kızlarla aynı sınıfta oturmaya başladık. Ama gene de teneffüslerde kızlar bir yere toplanır, kendi aralarında konuşurlardı. Okul dışında kız erkek arkadaşlığı henüz yoktu.

Sivas'ta kadın erkek ayrımını bozan bir cesur kadındı Udcu Zöhre. Hiç bir düğün onsuz olmazdı. Düğün sahibi bir fayton tutup gider, Udcu Zöhre'yi getirirdi. Koca göbekli, şişman bir kadındı. Çok iyi ud çalardı, uduna bülbüller konar dinlermiş Zöhre'nin.. Önünden rakısı hiç eksik olmazdı. Yanaklarına allıklar sürer, gözlerine sürme çeker, ud çalarken bir yandan rakısını içer, bir yandan şakır şakır sakız çiğnerdi. Udcu Zöhre pek saygı gören bir kadındı. Sonraları çok merak ettim. Kimdi bu kadın? Nerden ve nasıl öğrenmişti bu kadar güzel ud çalmayı, hangi çilelerden geçerek kendini bu erkek topluluğuna kabul ettirmişti? Bugün, Sivas'ta hatırlayan veya bilen, duyan kalmışsa bu yiğit kadın hakkında bilgi toplamak güzel bir çalışma olur.

Size Gemerek Kaymakamı Yusuf Özbey'den bahsetmeliyim. Amerika'dayım. Bir telefon " Ben Gemerek kaymakamı Yusuf Özbey, sizi doğdunuz ilçeye davet etmek istiyorum. Lütfen gelin, bizim konduğumuz olun, gençlerle bilginizi ve tecrübelerinizi paylaşın." Kim bu kaymakam, yedi deniz öteden benim adresimi buluyor ve bana telefon ediyor? Sayın Özbey Sivas'tan dönerken beni davet etti. Gemerek'e bunun için gidiyorum. Bana Öğretmen evinde yer ayrılmış, indim, tanıştık. Size tanıtayım, bu kaymakam tezhip (süsleme) sanatı çalışıyor, Osmanlıca dersi alıyor. Sordum, kendi isteğinle mi öğreniyorsun. Yoksa hükümet zoru ile mi çalışıyorsun? Köylü kente varmış, rakı ikram etmişler, bir yudum almış, rezalet, boğazı yanmış, gözlerinden yaş akmış. Sormuş: " Siz bunu kendi isteğinizle mi içiyorsunuz, yoksa hükümet zoru ile mi?" Yusuf Özbey Osmanlıca'yı kendi isteği ile öğreniyor. Divan edebiyatını iyi anlamak için. Anlıyor da. Nedim'den, Fuzuli'den beyitler söylüyor. Böyle kaymakam mı olur? Kaymakam dediğin masasına şöyle bir kurulur. Arkasında Atatürk resmi. Sizi evvela biraz karşısında bekletir. Sonra yalandan bir özür diler, önemli bir evrakı okuyup imza etmesi lazımmiş da filan. Halbuki evrak filan yoktur. Otoritesini gösterecektir kaymakam bey. Yusuf Özbey öyle değil. Güler yüzlü, alçakgönüllü kapısı herkese açık. Bütün Gemerekliler de ona saygıda ve yardımda kusur etmiyor. Büyük bir konferans salonu yaptırmış. Kurdelasını beraber kestik. Bana yoksullar için yaptırdığı ev-

leri gösterdi. Küçük ama tertemiz, derli toplu. Asıl en güzeli anahtar teslimi bedava. Bu ne cömert Özel İdaredir, şaştım. Ve beraber mutlu olduk. İnşallah yakında vali olur. Özbey'le babamın öğretmenlik ettiği, benim okuduğum Cumhuriyet okuluna gittik. Daha da büyümüş. Tazelenmiş. Okulun hemen bitişiğindeki büyük babam Ahmet Ağanın evine vardık. Ev gitmiş, öksüz bir bahçesi kalmış. Bu okulun alçak duvarlarından atlar teneffüs aralarında büyükannem Fadime bacıya koşardım, mahzeni açar, bana pürçüklü, ayva filan verirdi. Onları yiye yiye koşup derse yetiştirdim. Doğduğum ve çocukluğumu geçirdiğim evi aradık. Bulduk. Ama bir harabe. Bahçesinden tanıdım. Bir fotoğrafçı satın almış. Oturulur gibi değil. Satın alıp bir müze yapmayı düşündüm. Fotoğrafçıyı bulamadık. Bulsak da kim bilir, bu fırsatı bulunca, ne büyük paralar isteyecekti? Dönerken bir balkonda sohbet eden hanımlar çağırdılar. İçlerinde dostum Erdal Gönen'in eşi de varmış. "İlhan Ağabey, buyur bir kahvemizi iç" dediler. Oturdum, meyvelerini yedim, kahvelerini içtim. 85 yıl evvelin anıları bırakmıyor insanın yakasını. Koşup toza toprağa belendiğim küllükler bile yok artık. Eski hükümet konağına varıyoruz. Yanında bir kahve vardı. Gece oldu mu Gemerek'in kabadayıları perdeleri kapatır kumar oynardı. Naralar atılır, silahlar çekilir, yaralananlar olurdu. Kaymakam Özbey alay ederek "Pek değişmedi bu güzel adet hocam" diyor. Güzelliği batsın. Hükümet binasının ikinci katında güzel bir kitaplık kurmuş Özbey, ben de kitaplarımı göndermişim. Soruyorum " Acaba büyük bir kitaplık kursam, nasıl olur?" Meğer bu kitaplığa da pek uğrayan yokmuş. Demek bu güzel adet de değişmemiş.

Gemerek'ten Karaözü köyüne gittim. Bu köyde bahar şenlikleri varmış. Dostum Kaya Aydoğan daveti getirdi. Bu köyü size tanıtmak zahmetine girmeyeceğim. Şu kadarını söyleyim: Bir Alevi köyü. Bu köyde Fazıl Say konser vermiş. Köyde bir Fikret Otyam Kültür evi var. Önünde de güzel bir Otyam heykeli. Bir de etnoğrafya müzesi yaptırıp benim adımla vermek istiyorlar. Ne güzel. Meydanda oturup, acı bir rüzgâr önünde etli pilav yedik. Aşık Veysel, Ali İzzet, Aşık Veli ve Agahi Baba için anılarımı ve bildiklerimi anlattım. Cö-

mert doğa ve gayretli insan eli birleşmiş, köyü ve çevresini cennete çevirmişler. Ayrılmadan evvel bana bir de kendi yetiştirdikleri baldan ikram ettiler. Katıksız, baldan tatlı idi. Söylemeyi unuttuyordum. Köye bir kadın muhtar seçmişler. AKP'den ama MHP'liler de CHP'liler de muhtarımızdan memnunuz diyorlar. Hiç ayırım yapmaz. Kendisi de zaten ben bütün köyün muhtarıyım diyor. Otyam'ın heykeli önünde bir resim çektirip, o gün mutluluklar içinde ayrıldım. "Bir başkadır benim memleketim".

Dönerken Gemerek'e uğramamak olmazdı. Sayın Özbey'e veda edecektik. Bu güzel insan özel arabasını ve şoförünü bana verdi. Yanıma da bir güvenlikçi kattı. Yol boyu bir kaç saatte bir telefon ederek rahatımı sormak nezaketini de gösterdi. Okulunda okuduğum, sokaklarında aşık oynadığım, harmanlarında düven sürdüğüm memleketime de veda ettim. Kim bilir bir daha görebilecek miyim? Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek var denmiştir.. Kayseri yoluna düştük, Beştepeleri aşınca yol kenarında Tatili köyünün adını gördüm. Onbeş yirmi haneli bir Türkmen köyü idi Tatili. Şimdi çok büyümüş. Bu köyün ben de unutamadığım bir anısı vardır. İlkokul öğrencisi idim. Tatili'den bir grup Gemerek'e gelin almaya geldi. Aklımda bu düğünden bir türkü kalmış. Bu türküyü daha sonraki araştırmalarımnda hiçbir yerde bulamadım. Duymadım. Eşsiz bir türkü. Türküden aklımda dörtlükler kalmış. Gelin almaya gelen gruptan bir kadın şu türküyü söylemeye başlamıştı:

Şu kimin donu
Nişanlımın donu
Altın tepsi içinde
Ben yurum onu.

Şu kimin donu
Kaynanamın donu
Sıracalar getirsin
Ben yumam onu

Türkü bu içerikle devam ediyor. Gelinin yakınlarının ve sevilen akrabalarının altın tepsi içinde donları yunuyor, ötekilere sıracaya hastalığı layık görülüyordu.

Ankara'ya kadar Kızılırmak bir kaç yerde yolumuza çıktı. Irmak değil sanırsın bir can suyu. Ne-

reye sularını serse orası cennete dönmüş. Sivas'tan bu yana ırmağın iki geçesini 50 metre ölçün. Bu alan onun etki alanıdır. Bizim ırmak oraları özel çiftliği yapmış, arpa, yulaf, buğday, yonca ekmiş yemyeşil. İş yerleri kurmuş, bacası tütmeekte.. Meyva ağaçları dikmiş. Kiminin dallarında hışırdım gibi meyva. Kimi çiçeğe durmuş. Çalışkan ve becerikli halk tepeleri tıraş etmiş, üzüm asmaları asmış. Derelere değirmenler kurmuş, çarklı. Bu çarklar suyu alçaktan çekip yükseğe döküyor. un öğütüyor, bulgur taşları çeviriyor. Kırşehir'in önünden geçiyoruz. Dinek bağlarında bir bilmece çıkıyor karşıma: **Anası yayvan kadın, babası bülküm koca, kızı güzellerden güzel, oğlu meyhanelerde gezer. Üzüm asmasının yaprakları, koku, meyvesi ve şarap.** Dinek bağında gözümüzü üzüm asmalarından ayıramadık. Hacı Bektaş ilçesini geçtik. Yeniden Kırıkkale'deyiz. Bu sefer içine uğramadan kenarındaki yoldan geçip, Ankara yolunu tuttuk. Ankara'ya dilimde bir şarkı ile girdim.

Ankara Ankara güzel Ankara
Seni görmek ister her bahtı kara
Senden yardım umar her düşen dara
Yetersin onlara güzel Ankara.

Yurduma göz diken dik başlar insin
Türk gücü orada her zoru yensin
Yoktan var edilmiş ilk şehir sensin
Var olsun toprağın taşın Ankara.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki lojmanıma girip yatağıma uzandım. Dört gün süren gezim beni yormuş değil. Güzel bir rüya görmüş gibiyim. Memleketim kanatlanmış, uçu uçu uçacak. Yolu yok bütün engellere karşın uçacak. Bu yükselme önlenemez. İnsanımız çalışmanın, kazanmanın, rahat yaşamanın, birliğin, dirliğin kardeşçe yaşamanın tadını almış. Çatışma ve gerginlik yukarılarda. Temel sağlam, ne çatışma var, ne gerginlik ne aylaklık. Bu güzel gelişmeyi, Atatürk'ün dediği gibi önlemek isteyen "dahili ve harici bedhahlar olacaktır." Ama benim halka güvenim tam. Bir başkadır benim memleketim.

CENGİZ TOSUN

GİDİYORUZ ÜSTÜMÜZDE BAYRAK

(Yarbay İlker Çelikcan ve tüm şehitlerimize)

Yüreğim buruk, gözlerim nemli
Çıkıp giderken yaşamın kapısından.
Kalsa da arkamda bütün ümitlerim,
Zor geliyor terk etmek sevdiklerimi.

İnsanlar suskun, konuşmuyorlar,
Konuşsalar da anlaşılmıyor dedikleri.
Durup durup bakıyorlar görülmeyen bir şeye,
Islak gözlerle bekliyorlar, ama neyi ?

Duramazdım çıktım yoluma,
Derken uzanmış önüme bir koca deniz.
Anında geçerken üzerinden ben,
Gerekmedi ne uçak ne de bir gemi.

Birden bir bayrak açıldı alabildiğine kırmızı,
Konulmuş tam ortasına ayla yıldızı,
Sardı beni, okşadı her yanıma, bir ana kucağı gibi,
Yürüyoruz yavaş yavaş, ağır bir marşla.

Çocuklar, gençler, analar, babalar
Sanırım bir gariplik var bu işte.
Niye gülmüyor, eğlenmiyor hiç kimse
Yürürken askerler, çalarken bandolar.

Alıp bayrağı yükseliyorum yukarılarda bir yere,
El eleyiz şehitlerle tıpkı çocuklar gibi şimdi.
Selamlıyoruz hepinizi uçarak üstünden bulutların
Gidiyoruz üstümüzde bayrak çok uzak ötelere.

KIBRIS'TA GÖNÜLLÜ BİR SÜRGÜN

FUAT BOZKURT

Büyük ailenin şımartılmış oğlu...

Telefondaki ses onun öldüğünü söylüyordu. Gözlerimde iki damla yaş belirdi. Ölen telefonmuş gibi, telefonun almacı elimden kayıp gidiverdi. Sanki o anı yaşıyormuşum gibi, belleğimdeki anıların külleri uçuverdi bir anda.

Ellili yılların başları olmalıydı. Ben, üç ya da dört yaşındayım. O yıllarda adam boyu kar yağardı Sivas ellerine. Köyün alt ucundaki karlarla kaplı alanda cirit oynanıyor. O, atın üzerinde en temiz giysileri içinde, bir Buda heykeli gibi kendinden emin, öylece duruyor. Delikanlılar iki sıra olmuşlar, cirit oynuyorlar. Böylesine bir ortamda sürüyor oyun. Onu izliyor gözlerim. Ona atılan her cirit sanki yüreğime değiyor. Onu sıyrıp geçen ciritlerden biri benim yakınlarıma düşüyor. Koşup ciridi alıp ona veriyorum. Mutlu bir gülücük beliriyor yüzünde. “bana yardıma mı geldin?” diye takılıyor. Sonra da “fazla yaklaşma, cirit değmesin” diye uyarıyor. O gün kendisine hiçbir cirit değmeksizin oyun kapıyor. Belki de vurmuyor oyuncular, üstü örtülü koruyorlar.

Sonra köyün ilk bürokrati, ilk devlet memuru. Ve yıllar artarda geçiyor. Çok sevdiği on üç yaşındaki üstün zekalı oğlunun kanser olduğunu öğreniyor. O anda belinin kütürdediğini duyduğunu söylüyor. Bir yıllık hastalıktan sürecinden sonra oğlu yaşama veda ediyor ve kendisi bir daha belini doğrultamıyor. Kendine yabancılaşma denen olay başlıyor. Eskiden başkalarında eleştirdiği ne kadar, kusur eksik varsa, kendisi yapmaya başlıyor. O özgüvenli, otoriter adam yitiyor, yerini yılgın, bezgin sürekli kendisi ile hesaplaşan bir adam alıyor. Ama çevresi de bu konuda boş durmuyor. Adeta intikam alıyor ondan. Onu yıkılmış, çökmüş görme zevki ile kıvanıyor. Giderek yalnızlaşıyor, tutunacak ne bir dostu,

ne yakını kalıyor yanında ve bir sığınç gibi kendini Kıbrıs’a atıyor.

Son görüşüm Kıbrıs’ta olmuştu. Girne yakınlarında Kalaba köyünde bir dağ evinde iki köpeği ile bir başına yaşıyordu. Yalnızdı. Bu yalnızlığıyla mutluydu. Bir anlamda Kalaba tepelerinde Rumlardan kalan bir evde bu sürgünlüğü gönüllü seçmişti. Kendini tümüyle anılarına vermişti. Eskiden kesinlikle sözünün edilmesine bile izin vermediği çapkınlıklarının öyküsünü anlatıp gülüyordu.

Atatürk devrimlerinin ve Atatürk’ün hayranıydı. Onlarca kez baştan sona yoğurduğu Söylev’i başucundan ayırmıyor, yeniden, yeniden okuyordu. Bana Prof.Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’nun hazırladığı Söylev’in içeriğini sordu. “Asıl Söylev’in özeti” deyince “Biz ayrıntısını arıyoruz” diye gülererek karşılık verdi.

Şevket Süreyya Aydemir’in kitaplarını didik didik okuyor, İsmet Paşa’yı saygı ile anıyordu. İsmet Paşa’nın teninin Anıtkabir’e gömülmesinde eşi Mevhibe Hanım’ın “Ben de yanına gömülmek istiyorum, oraya gömmeyin” itirazlarına karşı, “Halk, o bizim tarihte geleceğimizi gördü” diye direktip Anıt Kabre gömdü” diye takılıyor, 27 Mayıs öncesinde İsmet Paşa’nın mecliste yaptığı son konuşmaya göndermede bulunuyordu. Yanımda bulunan Server Tanilli’nin Uygurluk Tarihi’ni bir gecede okumuş, ertesi sabah “Bu kitap zayıf bir kitap, ders notu gibi bir şey” diye eleştirmişti. Gerçekten de Tanilli’nin o kitabı ders notlarından oluşuyordu ve eleştirilerinde haklıydı.

Anılarını yazmasını söylemiştim. Buruk bir iç çekişle “Dünyada hiçbir şeyimin kalmasını istemiyorum” dedi. Sonra da ekledi “Mezarım falan da olmasın... Bir çam ağacının dibine gömülmek istiyorum”

Ne var ki, anayurdunun özlemi içindeydi. Yalnızlık günlerini şöyle anlatmıştı:

“Denizin sesi vuruyor. Evin üst katına çıkıyor, uzakları seyre dalıyorum. Ta, uzaklardaki Torosların burçlarını görünce ferahlıyorum. Bağrıma bağrıma vuruyor denizin dalgaları.”

O anda Sabahattin Ali’nin bir dörtlüğünü anımsamıştım:

*Dışarıda deli dalgalar
Gelip sahilleri yalar,
Seni bu sesler oyalar
Aldırma gönül aldırma...*

Ve gerçekten aldırıyor, ya da aldırmamış gözüktüyordu. Sendeleyip de yıkılmamaya çalışan bir insanın görüntüsü veriyordu. Kıbrıs yerlileri ile aralarındaki kültür kimliği ayrımı adadaki göçmenleri yalnızlığa itmişti. Dar alanda sıkışan bu insanların ruhlarında bir tür vatandan kopmuşluk duygusu alevleniyordu. İç alemlerindeki şuur gücü zayıflamış, bilinçaltının derinliklerine itilmiş küçüklükler, kinler, garazlar, nefretler, küçük görmeler, ucuz suçlamalar ortaya çıkmıştı. Tümünün içinde de doğrudan basitleşmek, iç alemini küçük ölçülere ve değersiz yargılara kaptırmak kaçınılmaz olmuştu. Özellikle özünü denetleyecek bir ruh sıkıdüzeninden uzak, bir iç alem kültüründen yoksun bu yalınkat insanlarda bilinçaltı şeytanları kıpırdamaya başlamışlar, sağduyularını teslim almışlardı. Bir yabancı ülkede yaşıyor gibiydiler.

Değer yargılarının bozulduğu, paranın insan kimliğine egemen olduğu bir ortamda, onun için yaşam anlamını yitirmişti. Bir yerlerde biraz para sahibi olunca sınıf atlama çabaları içinde gülünçleşen insanların acınacak durumlarını karikatürize ediyor, keskin zekasının iğnesi ile çevresindeki görgüsüzlük ve cahilliklerle eğleniyordu. Almanya’dan izne gelen bir yakınına hoş geldine gittiğinde Almancı’nın ilk tümcesi “Benim arabam Ford” sözü olmuştu. Yine Almanya’da zengin olmuş biri için “Ne olacak, Kızılay’da katı var” diye anılıyor diye tiye almıştı.

Kendisi ise disiplinsiz bir zekanın kurbanı olmuş, tüm trenleri kaçırmıştı. Yanlış ortamda yanlış yaşam yolu seçimleri içinde zekasını harcamıştı. İyi

değerlendirse, topluma çok şey verebilecek yaratıcı bir kimliği vardı. Bundan sonrası ise onun için yoktu.

Doğumu Fazilet kitabının kıyısına eski yazı ile “Kurt Veli Mahdumu Ali Efendi dünyaya gelmiştir. 1927 kış yarısı” diye belgelenmişti. 25 Haziran 1983’te yaşamdan ayrıldı. Söylediği biçimde, adsız biçimde bir çam ağacı altına da gömülmedi. Çok sevdiği oğlunun yanına Mamas mezarlığına gömüldü. Ölümü tüm tanıyanları etkilemişti. Malatya’dan Sivas’a uzanan alanda sayısız seveninin elleri üzerinde son yolculuğuna uğurlandı. Gece sabaha değin ağıtlar yakıldı, türküler söylendi, köy inim inim inledi.

*Yağmur yağar yerleri kurutur mu ola?
Emanet eylesem kara toprağa,
Kara toprak seni çürütür mü ola?*

*Sinek düşer, yaralarım kurt olur..
Kara toprak, sarar yüreğime dert olur..*

*Güneşe söyleyin erken doğmasın!
Bugün yolcum var benzi solmasın.
Allah bu ayrılığı kimselere vermesin!*

*Selviye benzettim dallar içinde.
Kumruya benzettim güller içinde.
Acep bizim gibi var mı ola, kullar içinde?*

*Kapısında kurbanları yüzülür,
Odasında meclisleri dizilir,
Babam, sen gidersen düzenlerin bozulur.*

*Güver bostanım güver!
Öksüzlük boynum eğer,
Öksüzlüğü aramam,
Her gelen beni döver.*

*Güvereni ekin sandım.
Ekin değil soğan imiş
Dediler kardeşin düğün tutmuş
Düğün değil figân imiş.*

Malatya'dan gelen bir seveni, -Encümen diye anılan Hüseyin Yılmaz- ölüm törenine yetişememişti. Bir iki gün sonra geldi. Mezarlığın karşısındaki arkadaşı Dakma'nın evinin önünde bir yer sofrası kurup, sabaha değin büyük bir rakı şişesini hem içti, hem ağladı. Sabah araba ile ayrılırken "Ali Efendi garip gitti dediler, bu ağıt ona yeter" diye içini rahatlatmıştı. Mamaş, o kışları binin, yazları iki binin üzerinde insanın yaşadığı köklü bir kültüre sahip köy, bakımsız kerpiç duvarlı evler gibi eriyip gidiyordu. Her ölüde bir ocak kapanıyor, bir ev siliniyordu. Dakma bu süreci bir türküyü dönüştürmüştü:

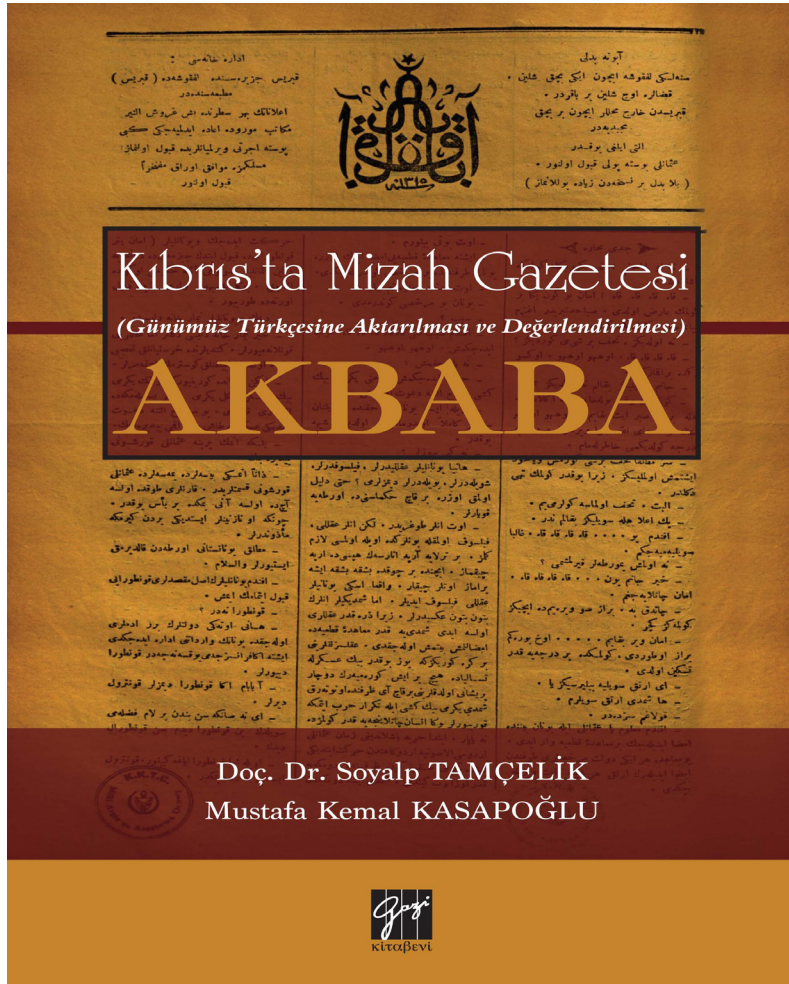
Bizim köyün yamacına

Yağan karlar kalktı m'ola

*Kevenlerin diplerinde
Göbelekler çıktı m'ola*

*Kaşlığa iner berciler
Koyun kuzu ne hoş meler
Hayal oldu eski günler
Yar yolumu bekler m'ola*

*Hüseyin'im kambur felek
Sana kabul olmaz dilek
Omuzunda kazma kürek
Bizim evi yıktı m'ola?*

Alper Akçam

BULUŞMA

Nasıl da birçok isteğimizi, arzumuzu hiç duymamış, hiç görmemiş gibi, kendi başına yürüyüp gider hayat. Kimi surat asarak bize, kimi cilveyle kırarak... Hep kendi bildiğince bir tiyatro sahnesi, bir film şeridi kurarak... Ulaşmak istediklerimizin bizden başkalarının elinde oyuncak olduğunu gördükçe ne çok ah çekeriz. Bir el uzatımındaki fırsatların çekiciliğiyle bir anlık tereddüdün, bir cesaret eksikliğinin diz bağı olduğu çelişkili duygular dolaşır içimizde.

Densizlikle pısrıklığın kol kola girip dil çıkardığı bir fotoğrafta kendimizi bulmaya çalışırken düşündüklerimiz...

Islak ve çekingen bir perde gibi inerken o günün akşamı, o büyük şehrin biraz uzaktan kanatları altına sığınmış varlıklı semtinin sokağına arka arkaya, egzoz gürültüleri ile girdi pahalı otomobiller. İkişer üçer indi gençler. Tek tek gelen de oldu.

Sokağın karşı tarafına park edenler, otomobillerinden inmeden daha önce karşıdaki inşaatın şişman bekçisi ile karşılaştılar. Kafasında siyah renkli, yırtık yün bir bere vardı adamın. Yer yer delinmiş eski kazağı kocaman göbeğini zapt etmekte epeyce zorlanıyor gibiydi. Arada bir oturduğu ambalaj sandığından kalkıp elindeki bastona dayanıyor, ayaklarını hemen hiç havaya kaldırmadan masmavi naylon terlikleri sürüyerek az önce paydos edip gitmiş işçilerin etrafa attıkları iş aletlerini, boş bardakları, bisküvi kaplarını toparlayıp kenardaki çöp bidonuna atıyordu.

Sokağın tam ortasındaki üç katlı evin kapısının her açılışında sokağa müzik sesleri nesheli kahkahalar dağılıyordu. Şişman bekçi de

gelenleri gördükçe, sesleri duydukça aylardır sokağa konuk olmuş kulübesinin önünde dikiyor, kapıdan girenlere, gelen konukları karşılayanlara şaşkınlıkla bakıyordu.

Gençlerin gözdesi olduğunun farkında bile değildi bekçi.

“Ay kız gördünüz mü adamı?” dedi Selen...

“Görmez miyim tatlım... Tam bir palyaço...”

Evin pencerelerine, jaluzinin arkasına dizilmiş, bekçiyi izliyorlardı.

Ev sahibi kız açiverdi büyük pencerenin camını.

“Alın doya doya bakın. Babamın kankasıdır adam. Her sabahın köründe karşılaştılar mı; bir muhabbet, bir muhabbet... Dedemlerin yakın köylüsüymüş.”

Müzik sesine kahkahalar, araya sokuşturulan laflar karıştı.

Bir süre sonra unuttular bekçiyi de, sokağı da... Açılan içki şişeleri, daha da yükseltilen müziğin sesi, danslar, öpüşmeler...

Partinin ortalarında bir yerde bir ses çınladı:

“Aklıma bir şey geldi çocuklar. Şu adam var ya. Hani şu karşıdaki bekçi... Bir karısı var mıdır acaba? Karısıyla yataken şeyi kalkıyor mudur?”

“O koca göbeğin altından onu bulabiliyor mudur diye sorsana,” dedi birisi.

Kafalar epeyce bulutlandığında keyifler de zirveye yaklaşmış gibiydi. Akşam ilerledikçe birer ikişer evin üst katlarındaki yatak odaları-

na dağılıp gözden kaybolanların sayısı da artmıştı.

Ceyda eve girdiğinden bu yana arkasına takılmış, yalvar yakar sarılmaya çalışan Kaan'ı itelemekten, "olmaz" demekten yorulmuştu artık. Hani hiç fena olmayacaktı bu havada, bu kafada sevişmek de... Kendince ilişkilerinin en uyumlu olduğu bir dönemde yakın arkadaşları Sinem'le bir kafede öpüşürken görmüştü Kaan'ı.

"Yok canım; o işi unut sen," diyordu. "Özürle mözürle geçiştiremezsin."

Birden kahkahalarla gülmeye başladı Ceyda. Aklına gelen o şeytani fikir kanatlandırmıştı sanki...

Koşarak çıktı salondan. O hızla koridoru geçip dış kapıyı açtı, sokağa doğru aktı.

Bir koşu karşıda kapısını kapatıp gecesine

çekilmiş bekçi kulübesine...

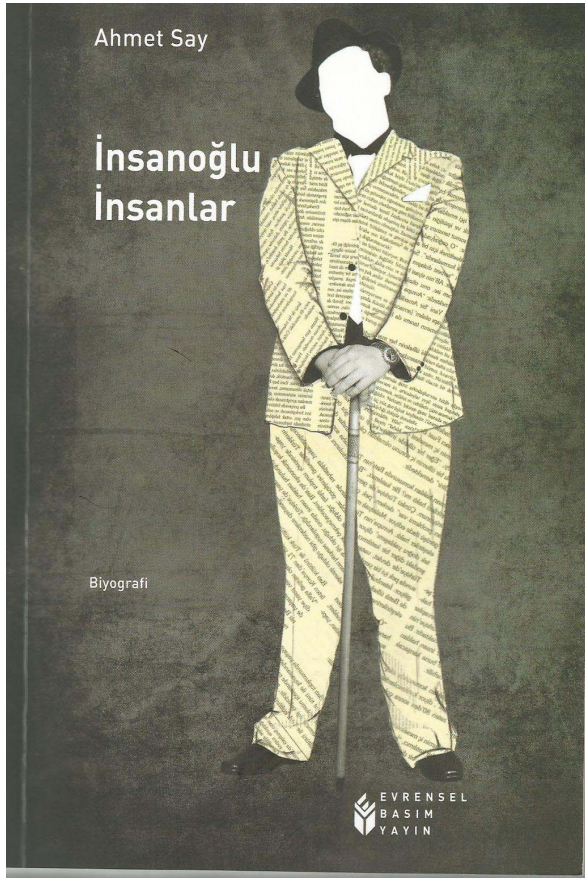
"Heey! Açar mısınız..."

Açıldı kapı. Ceyda içeri girdikten sonra da kapandı.

*

Ertesi sabah namazdan hemen sonra geldikleri yazlık evin dağınıklığını görünce canı sıkılan ve evi toplamak için yardım ederken bir yandan da karısına böyle bir tabloya izin verdiği için söylenen Salih Bey çim sulama sistemini açmak için dışarı çıktığında karşıdaki inşaatın bekçisi Mevlüt de uyanmıştı. Bastonu yoktu elinde. Aylardır yerde sürüdüğü o masmavi naylon terliklerini çıkarmış, ayakkabı giymişti. Kazağını da yenilemişti.

05 Mayıs 2015, Ankara

Ahmet Say

İnsanoğlu İnsanlar

Biyografi

**Evrensel
Basın Yayın**

BİLGİLENMEDEN BİLGİLENDİRME

NEBAHAT ERCAN

Gecmişe bakma, bilgilenme, yaşanan anı değerlendirmenin verimli olmayı şekillendirmede yanı sıra geleceği belirlemede de büyük rolü olsa gerek.

Tarihe ve tarihsel olana bakmanın aynı zamanda da geleceği şekillendirmede etkili olduğu biliniyor.

Bilgilenmeden bilgilendirme yapılabilir mi?

Günümüzde geçmişle ilgili hiçbir araştırma yapmadan, incelemenden ve bilgi sahibi olmadan yargılama yapanlar o kadar çoğaldı ki, anlamak mümkün değil! Geçmişle ilgili kaç kitap okudular, ne kadar araştırma ve inceleme yaptılar, birikimleri hangi bilimsel temellere dayanıyor da yargılamalarda bulunuyorlar, bilen var mı!?

Kendileri aydınlandılar mı ki de günümüze ve geleceğe ışık tutabilecekler!?

Burada tam da Uğur Mumcu'nun „Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz.“ sözünü hatırlatmak isterim.

Herkes herşeyi bilemez ama bildiği konularda konuşması ve çevresini bilgilendirmesi, bilmediğine de „Bilmiyorum“ demesi; yetişmekte olan nesillere sağlıklı bilgilerle donatılmış bir gelecek hazırlama bilinç ve sorumluluğunu taşımaları gerekir.

Aksi halde günlük çıkarlar doğrultusunda, akıntıya kürek çekerek hareket edenler saygınlıklarını, inanlırlıklarını yitirirler ve tarihin çöp kutusunda yerlerini bulurlar.

Halk arasında „Bilmediği konularda ahkam kesme!“ diye bir söz vardır. Bilmediğini biliyormuş gibi davranarak bilgiçlik taslayanlar, karar mekanizmalarını ve de halkı yanlış yönlendirenler sorumluluklarının bataklığında boğulduklarını unutmamalıdır. Tarihin çöp sepetine atılmış. böylesi şarlatanlar ne yazık ki hiç de az değil. Oysa; bilmiyorum, öyleyse bu konuda söz söyleme ve karar verip yargılama yapamam demek de bir olgundur.

Yine günümüzde Nobel Ödülü alan, Türk bilimadamı Aziz Sancar düşüncelerini ve duygularını Cumhuriyet Gazetesi Yazarlarından Orhan Bursalı'ya şöyle anlatır: „Nobel için biyografimi yazarken bu keşfin değeri üzerine tekrar düşündüm ve `Değil on milyon, on Nobel ödülü verseler değişmem, diye içimden geçirdim. Çünkü nobel ödülü verilmesi bile başkalarının ( Nobel Komitesinin) takdirine bağlıdır. Ancak, bunu bir Allah bir de ben biliyorum` şeklindeki bir keşif kati-kesin bir veridir, olgudur. Bu bugün de öyledir, bundan 100 sene sonra da öyle olacaktır. Bu biraz felsefi ve duygusal bir düşünce tarzı olarak görülebilir ama bu biz Türklerin tabiatıdır. Bir Amerikalı veya bir İngiliz bu keşfi yapsaydı, sanırım benim kadar sevinirdi. Ama benim yaptığım gibi bir karşılaştırma yapmayı düşünmezdi. Onların kişiliği ve düşünce tarzı başkadır.“ şeklinde kendi kişiliği ve Türklerin değerlendirme şeklini anlatıyor.

Yıllarını ülkesinden uzakta geçiren Değerli Bilimadamı, konusunun uzmanı ve kilişlikli biri olarak bilgisizce hareket edenlere, kimya dalında kazandığı ödül kadar belki örnek olabilir!

Erhan Pınarbaşı

ÇUKUR

Erkenden gelmişti mezarlığa. Çömelmiş sigara içiyordu. Arada bir omzuna yasladığı kazmaya bakıp gülümsüyordu. Hoş gülümsemese de burnu, kulakları ve kalın dudakları sürekli gülümsüyor izlenimi uyandırır-
dı görende. Burnu yüzüne gömülmüş, yuvarlak delikleri açıkta kalmıştı. Kulakları büyük ve yanlara doğru açıktı, "Fil Ethem" derlerdi ardından.

Acele acele bir nefes daha çekip toprağın içinde söndürdü sigaray. Kazmasına dayanıp kalkarken içine çektiği dumanı tükürürcesine savurdu havaya. Toprak helva gibiydi, kolayca kazılıyordu. Çukurun yeri belirlenince kazmayı bıraktı. Yorulmuştu. Küreği aldı, çenesini sapına dayadı.

Dile kolay yetmiş beşini çoktan geçmişti. Yine de o makineye bırakmayacak, kendisi açacaktı arkadaşının mezarını. Mavi gözlerini kısarak etrafına baktı, yüzlerce mezar.

Hey gidi günler hey! Bunların çoğunu biz kazmadık mı, Mahmut, Çetin, Osman... bir ben kaldım ha! Olsun, tek başıma da kazarım. O makineye kazdırtmam arkadaşımın mezarını. Hele durun siz! Kendi mezarımı kazmadan ölürsem adam değilim!

Ethem, dalgın dalgın düşünüyor bir yandan da nefesleniyordu. Birdenbire sıçradı. Sanki belirlediği çukurun içinden bir el uzanmış da bacağına sarılmıştı. Fırlatıverdi küreği, bir hamlede çıktı çukurdan.

Kepçe! Köyün sarı makinesi! Bir şey, bir hayvan! Hayvan da değil, canavar! İşte! Koca ağzını, o koca yarım çenesini sallaya sallaya giriyor mezarlığa. Yok öyle! O kadar kolay olmayacak bu defa.

Ethem bir şeye benzetemediği kepçenin sesiyle irkilmiş, deliye dönmüştü. Küreği kapıp dikildi belirlediği mezar yerinin önüne. Kepçe yavaş yavaş mezar yerine yaklaştı. Ethem kü-

rek elinde öylece dikiliyordu. Burun delikleri daha da büyümüş, başı sinirden titremeye başlamıştı. Burhan bir eliyle direksiyonu tutarken diğeriyle Ethem'e çekilmesini işaret etti. Ethem bakmaktan öte bir şey yapmıyordu. Burhan birkaç ikazın ardından motoru susturdu. Çetin'in oğluyla birlikte indiler kepçeden.

- Ethem amca! İşim gücüm var çekil şuradan!

Küreği Burhan'a doğru salladı.

- İyi ya, git işine!

- Bu sıcakta seni mi bekleyecek millet?

- Bekler bekler! Mustafa, sen de bir şey söyle şu adama!

Çetin'in oğlu şaşkın.

-Ne diyeyim Ethem amca, Burhan haklı, millet senin kazma kürek mezar eşmeni bek-
lemez!

Küreği fırlatıp attı Ethem. Tepeye doğru yürürken dönüp dönüp bağıırıyordu.

-Haklı ya! Burhan haklı. Bok çukuru açtığı makineyle babanın mezarını açsın. Acele gömün de okeye geç kalmayın. Haklı haklı, temel açtığı makineyle senin de mezarını açsın inşallah!

Mezarlığın yukarısındaki tepeye çıktı. Nefes nefese kalmıştı. Artık kendi kendine söyleniyor, elini kolunu sallıyordu aşağıdakilere. Şapkasını çıkartıp bir taşın üzerine oturdu.

Burhan motoru çalıştırdı. Biraz önce Ethem'in belirlediği yere daldırdı kepçenin ağzını.

Ethem sigara yakmış kepçeyi izliyordu. Sarı canavar! Çenesini doldurup doldurup boşaltıyor. Çukura her dalıp çıkmasında sanki salyalar akıyor çenesinden. Nasıl da iştahla

keyifle, hırlaya hırlaya... Bok çukuru açan yarım ağzıyla... Hiç nefes almadan nasıl hırlaya hırlaya...

Ben, Mahmut, Çetin, Osman... Yarım saat, bilemedin bir saat... Sigaramızı içe içe, rahmetli-den, ailesinden konuşa konuşa.... Bilemedin bir saat on dakika, o da kış günü olursa... böyle havalarda yarım saat bile sürmezdi... Şuna bak şuna! Dile gel-se küfredecek bana. Sanki inadıma yapıyor, ağzından toprağı boşalttıkça güliyor.

Kepçenin çalışması on dakika sürmedi. Ustaşmıştı Burhan, on beş yıldır kepçe kullanıyordu, köyde genç nüfus azalınca mezar çukuru açmak da kepçenin işi olmuştu.

Mezar yerinden yavaş yavaş geri çekildi kepçe. Ağzını yukarı kaldırdı, birkaç kez silkeledi, temizlendi. Sela veriliyordu. Kepçe mezarlıktan çıkmak üzereydi. Ethem ayağa kalktı. El, kol hareketleri yapıyor, bağırıp çağırıyordu. Burhan kepçeyi durdurup kapıyı açtı. Aşağıya inmedi, bir eliyle kapı kolundan tutuyordu, öteki elini Ethem'e doğru sallaya sallaya bağır-maya başladı.

- Ne var ulan deli! Ne var? Az kaldı az, senin çukurunu da aha bu kepçeyle açacağım, az kaldı deli Ethem! Sülaleniz deli, sülaleniz lan!

Ethem, sanki Burhan'a doğru hamle edercesine birkaç adım attı. Sol elini ağzının kıyısına siper edip okkalı bir küfür savurduktan sonra ekledi.

- Ananın çukurunu aç, ananın!

Burhan boynunu sağa sola bük-tü. Kapıyı çekip oturdu koltuğa. Ethem küfre devam ediyordu. Kepçe mezarlıktan çıkıp köyün yolunu tuttu. Ethem kepçe gözden kaybolana dek küfretti. Sonra, az önce kalktığı taşın üzerine bırakıverdi kendini. Gözleri arkadaşına hazırlanan mezar çukurundaydı. Yüzünde hafif bir gülümseme belirdi.

Bizden önce kazmayı kapıp düşer-din yola. Az geciksek sanki rahmetli dışarıda kalacak sanırdın. Bak işte, elin oğlu bir sigara içiminde açtı gitti mezarını. Umurunda mı adamın, mezar mı açıyor, inşaat çukuru, kanal mı açıyor? Demir kolu bir çekiyor bir itiliyor, al sana mezar!

Cenaze aracı mezarlık kapısında durdu. Araçtan inen gençler salacayı omuzladılar. Yaşlılar anlaşılmaz bir telaşla salacanın etrafında dönüp duruyorlardı. Çok geçmeden cenaze yeni açılan mezar çukuruna doğru, omuzların üzerinde, bir ırmakta yüzercesine dalgalana dalgalana yol almaya başladı. Salacaya omuz verenler ne yapacaklarını bilseler de yaşlıların ikaz ve öğütlerinden yaka silker olmuşlardı. Cenaze yeni açılan çukurun yanına indirilirken Ethem şapkasını alıp, oturduğu taşın üzerinden kalktı. Mezarı kazamamıştı hiç değilse birkaç kürek toprak atmalıydı. Ağır adımlarla tepeden inmeye başladı. Yıldaşlarına göre kendisini dinç buluyordu. E, ne de olsa yıllardır kazma kürek çalışarak geçimini sağlamıştı.

Kible yuvası da hazırды. Cenazenin üzerindeki ceket ve örtü alındı. Dualar arasında çukura indirdiler. Kefenin baş kısmını çözdüler. Mustafa bir avuç toprak koydu babasının gözlerine. Kefeni bağladılar. Yannaklar döşendi.

Altı, yedi kürek elden ele değişiyordu, Ethem de yere bırakılan küreklerden birini aldı. İsteksizce birkaç kürek toprak attı. Orada bulunanlara da kırgındı.

Hani, neredeydi o makine? Kible yuvasını da o açsaydı! Yannakları da koysaydı! Oldu olacak birkaç da dua öğretselerdi o mendebura Tövbe tövbe!

Baş tahtasını yazıp koydular. Çetin KARACA Doğum: 1905 Ölüm: 1990 Ruhuna Fatih.

Çömelmiş dua edenler yavaş yavaş doğruldular. Hüzünle örtülü yüzlerinde zaman zaman bir başka ifade belirliyordu. Kim bilir ne düşünüyorlardı? Belki de ölenin kendileri olmadıklarını bilmenin sevincinden çok, sıranın kendilerine gittikçe yaklaştığını bilmenin hüznünü yaşıyorlardı. Mezarların arasından yürüyorlar, tanıdık adları görünce dua için duruyorlardı.

Erkenden gelmişlerdi mezarlığa. Çömelmiş sigara içiyordu Mustafa. Diğer ikisi çukurun içinde çalışıyor, az önce Mustafa'nın kazdığı toprağı dışarı atıyorlardı. Burhan her kürekten sonra durup söyleniyordu.

- Ulan arkadaş ne etti etti sonunda mezarını da bana kazdırıyor ya, helal olsun.

Ahmet küreğine dayanıp soluklandıktan sonra gülümsedi.

- E, ne demişler, ne deliyi öpeceksin ne de deliye öpüleceksin.

Mustafa yavaş yavaş doğrulurken söze karıştı.

- Yok arkadaş, deli meli değildi Ethem amca, senden benden akıllıydı.

Burhan sinirlendi.

- Ya ya, deli değildi de keyfinden yaktı köyün kepçesini...

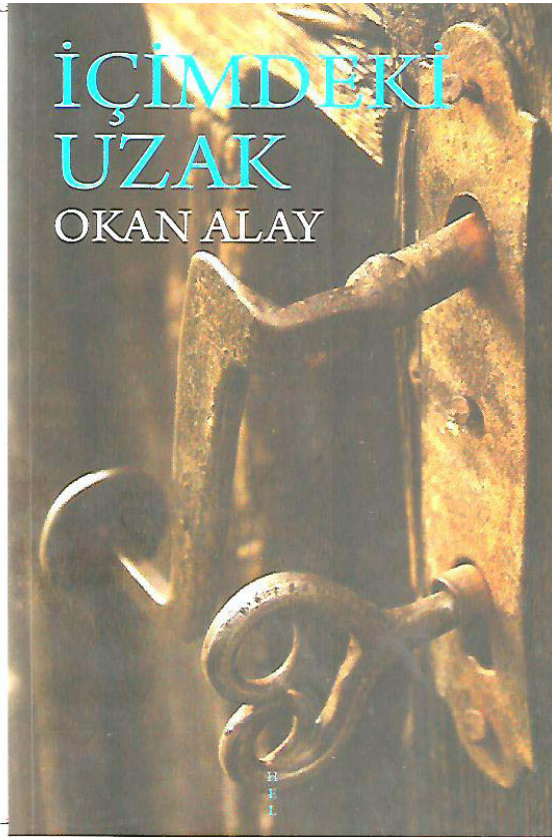
Yazar Anadolu'nun bir köyünde kuruyordu bu öyküyü. Sabahın erken saatleriydi. Kayalık denilen yerde oturmuştu. Kızılırmak köyün güneyinden bir orak resmederek akıp gidiyordu. Orağın içini yemyeşil bağlar doldurmuştu. Dışını sapsarı ekin tarlaları çevrelemişti. Yazar otuz yıl önce şimdi oturduğu yerde "derinlik" adlı öyküsünü kurmuştu. O öyküden kalan son kahramanı da birazdan gömeceklerdi. Hüzünlü gözlerle mezarlığı izliyordu.

Üç kişi vardı mezarlıkta. Bir çukurun yanı başına oturmuş sohbet ediyorlardı. Yazar duydukları karşısında tebessüm etmekle yetindi. Yargılama sürecinde kalbi duruveren Ethem'in kepçeyi yakıp yakmadığını tartışıyorlardı.

Oturduğu yerden kalktı. Ağır adımlarla yürümeye başladı. Kendini suçlu hissediyordu. Öykünün başından beri Ethem'i kepçenin düşmanı olarak kurgulamış, daha ilk cümlede bir kundaklama fikri gelmişti aklına. Öykü ilerledikçe farkında olmadan kurgunun dışına çıkmıştı. Pişmandı. Kahramanı için üzülüyordu. Ancak elinden hiçbir şey gelmezdi, birkaç kürek toprak dışında...

Cenazenin arkasındaki kalabalığa karışıp mezarlığa girerken düşünceliydi. Yılbaşı gecesi evsiz iki sarhoşun ısınmak için kepçenin garajına girip ateş yaktığını düşünüyordu.

.....

OKAN ALAY

İÇİMDEKİ UZAK

Öyküler, 96 sayfa

Hel Yayınları, Ankara
Tel: 0312 222 57 49

COĞRAFYA MERKEZLİ BİR OKUMA DENEMESİ: ELİF HANIM OPERETİ'NDE KIBRIS

HÜSEYİN EZİLMEZ

Coğrafya geniş bir mekân incelemesi, bir başka deyişle mekânın bilimidir. İnsanların duyu ve düşüncelerinin şekillenmesinde, milletlerin kaderlerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynar. İnsanlar yetiştikleri coğrafyanın yüzey şekilleri, bitki örtüsü, iklim koşullarına bağlı olarak bazı fiziki ve ruhi özellikler kazanırlar. İnsan hayatının yeniden kurgulandığı edebî eser de kendisin yaratan coğrafyadan izler taşır. Bu nedenle dünyadaki en az gelişmiş bir edebiyat örneğinde dahi içinde doğup büyüdüğü coğrafyasının damgası vardır. Toprak ve iklim şartları ile “sosyal realite”yi şekillendiren coğrafya insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşam biçimi, düşünce ve zihniyetlerini etkilemekte; sunduğu olanaklarla bir bakıma geleceği de yönlendirmektedir.¹

Edebiyat coğrafyası (géographie-littéraire) ise, son zamanlarda edebiyat tarihinin bir kolu olarak gelişen ve önemli ilerleme kaydeden bir çalışma sahasıdır. Bu çalışma sahasının öncülerinden olan Prof. Dr. Mehmet Kaplan “Milletlerin mukadderatında tarihin büyük rolü olmakla beraber coğrafyanın tesirleri de az değildir” der ve edebiyat-coğrafya ilişkisine dikkati çeker.²

Edebiyat-coğrafya merkezli (Jeo-literer) tetkikler “sanatçının yaşam coğrafyası”, “edebî eserlerin coğrafyası ya da edebî eserlere yansıyan mekânlar” ve “adalılık- Akdenizlilik” incelemeleri şeklinde üç ana grupta ele alınabilir.

Yazarın hayat coğrafyası bir anlamda coğrafya merkezli bir biyografi çalışmasıdır. Yazarın ailesinin kökenleri, doğup büyüdüğü ve hayatının değişik evrelerinde farklı nedenlerle bulunduğu coğrafya incelenir. Karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde de tesir meselesi ve beslenme kaynaklarının tespiti yazarın hayat coğrafyası önemli bir kaynaktır.

Metnin-yazarın edebiyat coğrafyası yazarın gezip gördüğü yerler ve buralarla ilgili izlenimlerini ortaya koyan; metinde olayların geçtiği bölgeleri tespit yoluyla bu mekânların seçilme nedenleri üzerinde düşünmeyi ve farklı anlamlara ulaşmayı sağlayacak çalışmalardır.³

Adalık ve Akdenizlilik incelemelerinde ise ada ve deniz toplumu olmanın birtakım ortak özellikleri-karakteristiklerinin yazar ve esere yansımaları üzerinde durulur. Adaların insan hayatı üzerindeki etkisine temas eden Prof. Dr. Akşit Göktürk bu konuda şöyle yazar:

“Coğrafyacı bir adayı, coğrafi konumu, yüzey şekilleri, yüzölçümü, nüfusu, iklimi incelenecek “her yanı suyla çevrili kara parçası” olarak görür. Yaratıcı bir yazar ise ada diye tanımlanan yer biçiminin doğal yapısında bulunan birtakım özelliklere, bu özelliklerin kendisine sağlayacağı anlatım olanaklarına ilgi duyar. Bu özelliklerin temelinde, bütün adaların paylaştığı, dışardan ayrılmışlık, kendiyle sınırlanmışlık gerçeği vardır. Her ada, bir bakıma bütünden ayrılmış, dünyayı ya da ana-karayı uzağında, dışında bırakmıştır. Adada yaşayan bir kimse için, dörtbir yanını çepeçevre kuşatan denizlerin ötesindeki dünya “dışarı”dır. Ada- dünya ilişkisinde göze çarpan bu içeri- dışarı karşıtlığı her ada örneğinde vardır. Çünkü her ada, dış dünyanın alabildiğine genişliği, sonsuzluğu, karmaşası ile karşılaştırılınca sınırları kesinlikle belli bir yaşama alanıdır.”⁴

Kıbrıs coğrafi konumu itibarıyla, tarih boyunca, stratejik, politik ve ekonomik bakımdan çok önemli bir duruma sahip olmuştur. Doğu Akdeniz’den geçen ticaret yollarının girişinde yer alan Kıbrıs, Hindistan-Mısır-Avrupa ticaret yolunu kontrol eder. Süveyş Kanalı’nın açılmasından sonra bu önemi

1 Emel Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3 F Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul Mart 2006, s.7.

2 Mehmet Kaplan, “Edebiyat Coğrafyası”, *Nesillerin Ruhu*, Hareket Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul 1967, s.118-120.

3 Emel Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3 F Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul Mart 2006, s.16.

4 Akşit Göktürk, *Ada*, Adam Yayıncılık, Birinci Baskı, Mart 1982, s.13- 14.

daha da artar. İngiliz başbakanlarından Lord Disraeli “*Kıbrıs, Batı Asya’nın anahtarıdır.*” diyerek Ada’nın bu özelliğini ifade eder.⁵ Coğrafi konumunun avantajı nedeniyle tarihî süreçte, bölgedeki güç dengeleri ile çeşitli medeniyetlerin⁶, kültür ve ticaretin, farklı dil ve dinlerin etkisi altında kalır.

Edebiyat- coğrafya ilişkisi açısından Kıbrıs, Kıbrıs Türk Edebiyatı’nın haricinde gerek Türkiyeli, gerekse yabancı pek çok yazarın eserine konu olur.⁷ Ada’nın eşsiz coğrafyası ve iklimi, zengin tarihî ve mitolojik geçmişi, çok kültürlülüğü, siyasi ve toplumsal çalkantılarla dolu sosyal hayatı bu eserlere ilham kaynağı olur. Türkiyeli ve yabancı yazarların edebiyat coğrafyalarında Kıbrıs, bilhassa, gezi-yolculuk izlenimlerinden müteşekkil olan kitaplarda ve hatıra türünde geniş yer kaplar.⁸

5 Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Tarihi*, Halkın Sesi Matbaası, Onikinci Baskı, Lefkoşa 1979, s.5.

6 Tarih boyunca el değiştiren Kıbrıs’a uzun veya kısa süreli hakim olan başlıca uygarlıklar şunlardır: Mısırlılar, Hititler, İyonyalılar (Aka ve Dorlar), Fenikeliler, Asurlular, Persler, Ptolemeler (Büyük İskender’in varisleri), Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Latinler (Lüzinyanlar – Cenevizliler - Venedikliler), Osmanlılar ve İngilizler (Büyük Britanya). Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Serter, *a.g.e.* s.18- 96. Ayrıca; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs’ta Türkler(1570- 1878)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İkinci Baskı, Lefkoşa Aralık 2000.; Şükrü S.Gürel, *Kıbrıs Tarihi(1878- 1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, 2 Cilt, Kaynak Yayınları, 1. Baskı, Kasım 1984 (1. cilt), Ekim 1985 (2. cilt).

7 Roman türünde konusunu Kıbrıs’tan alan, başka bir deyişle yazarın edebiyat coğrafyasının Kıbrıs olduğu bu eserler arasında üç tanesi öne çıkar: Alev Alati’nin *Yaseminler Tütemi Hâlâ?*(1984), Özlem Salman’ın *Hayatın Ne Kadarı Rastlantı? Peki Ya Aşk?* (2010) ve Harry Blackley’in *Kıbrıs’ta Aşk ve Ölüm*” (Çev: Şirin Okyayuz Yener), April Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara Ekim 2006 adlı romanlarıdır.

8 Bu konudaki başlıca yabancı yayımlar şöyledir: Claude Delaval Cobham, *Excerpta Cypria*, Cambridge University Press, Cambridge 1908.; Theophilus A. H. Mogabgab, *Supplementary Excerpts on Cyprus*, Bölüm 1(1941), Bölüm 2 (1943), Bölüm 3 (1945), Pusey Pres, Lefkoşa 1941.; Archduke Louis Salvator, *Levkosia the Capital of Cyprus*, C. Kegan Paul and Co., London 1881. (Türkçe Çevirisi: Vur Yektaoğlu, *Kıbrıs’ın Başkenti Levkosia*, Galeri Kültür Yayınları, 1. Baskı, Lefkoşa Ocak 2012.); Abbe Giovanni Mariti, *Travels in the Island of Cyprus*, 1. Baskı 1909, Cambridge, University Press, Kraus Reprint Co., London 1971.; Sir Samuel W. Baker, *Cyprus as I saw it in 1879*, Indy Publish.com, McLean, Virginia, USA 1879.; Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, Methuen and Co., London 1936, Reprint 1973.; H.V. Morton, *In the Steps of St. Paul*, Methuen and Co., London 1936.; Sir Harry Luke, *Cyprus*, George G. Harrap and Co. Ltd., London 1957.; Basil Stewart, *My Experience of Cyprus*, George Routledge and Sons Ltd. London 1908.; David George Hogarth, *Devia Cypria*, Henry Frowde, Amen Corner, E. C., London 1889.; Franz Von Löher, *Cyprus: historical and descriptive*, R. Worthington, New York, 1878.; Henry Rider Haggard, A Win-

Yeni Türk edebiyatı metinlerinde ise Kıbrıs, yazar ve şairlerin edebiyat coğrafyalarında umumiyetle şu başlıklar altında ele alınır:

1. Sürgün adası olarak Kıbrıs.⁹

2. Başta öğretmen, idareci, kamu görevlisi olmak üzere belli vazifelerle geline ya da siyasî kaçak olarak sığınılan bir mekân olarak Kıbrıs.¹⁰

3. İnceleme-araştırma yapma, gazetecilik, dinlenme-tatil ya da sevgiliye kavuşma gibi farklı sebeplerden dolayı belli bir süre için yaşanılan bir ada olarak Kıbrıs.¹¹

4. Bir Türk yurdu olarak Anavatan’ın kopmaz bir parçası olan “Yavru Vatan” Kıbrıs.¹²

Edebiyat-coğrafya ilişkisini ana hatlarıyla izah ettiğimiz yukarıdaki girişten sonra şimdi de Ahmet Sait Hoca’nın edebiyat coğrafyasındaki Kıbrıs’ı ele

ter Pilgrimage, Longmans, Green and Co., London 1901.; W. H. Mallock, *In an Enchanted Island*, Richard Bentley and Son, London 1889.; Colonel A. O. Green, *Cyprus*, M. Graham Coltart, Scotland 1914.; Sir Robert Biddulph, “*Cyprus*” *Proceedings of the Royal Geographical Society*, Edward Stanford, London 1889.

Yukarıda verdiğimiz eserlerin Lefkoşa’yı anlatan bölümlerinin Türkçe çevirileri için bkz. Ata Atun, *Sevdası Kralıklardan Bir Kent Leucosia (MS. 140- 1936 Arası Belgelerde Lefkoşa)*, Samtay Vakfı Yayınları, 1. Cilt Ağustos 2008, 2. Cilt Kasım 2008, 3. Cilt Mart 2012.

9 Bu konuyla ilgili bkz. Harid Fedai, “*Sürgünler Yeri Magosa ve Kale-İçi, Kale- Dışı Mahkûmları*”, *Kıbrıs Türk Kültürü Bildiriler II*, Eren Yayıncılık, İstanbul Mayıs 2003, s.282- 299.

Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal’in Mektupları- I (İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1967.

10 Bkz. Oğuz Karakartal, *Kıbrıs’ta Türkiye Kültür Adamları ve Eserleri 1873- 1974*, Doğan Kitap, İstanbul Nisan 2010.

11 Hasene Ilgaz, *Kıbrıs Notları*, Kadın Gazetesi Yayımlı, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1949.

Namık Görgünay, *Kıbrıs’tan Hatıralar*, Ziraat Fakültesi Öğrenci Derneği Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1951.

Hasan Âli Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, Türkiye İş Bankası Yayınları Cep Kitapları: 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957.

Şemsi Belli, *Yavru Vatandan Notlar*, Başşehir Yayınları, Ankara 1960.

Belli, *Cumhuriyetin Eşiğinde Kıbrıs*, Başşehir Yayınları, Ankara 1960.

12 Fahri Ersavaş, *Kıbrıs Şiirleri Antolojisi*, Genişletilmiş 3. Baskı, Kuşak Ofset, İstanbul Ekim 1998.

İbrahim Zeki Burdurlu, *Açmıyor mu Kıbrısın Gülleri*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1968.

alalım:

Ahmet Sait Hoca (1881-1938) tarafından 1930'lu yılların ilk yarısında kaleme alınan *Elif Hanım Opereti*,¹³ Harid Fedai'nin yeni yazıya aktarmıyla 2001'de Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na basılır.¹⁴

Kıbrıs Türk tiyatro edebiyatı tarihinde - kısmen de olsa - Kıbrıs'ın mekân olarak kullanıldığı ilk eser *Elif Hanım Opereti*'dir. Bilindiği gibi, ilk Türkçe oyunlarda (1875- 1910) ve 1930'lu yılların komedi ve operetlerinde (Nazım Ali İleri ve İsmail Hikmet Ertaylan'ın eserlerinde) mekân Kıbrıs dışı, umumiyetle İstanbul olarak seçilmiştir.

Elif Hanım Opereti genel olarak Kıbrıs, özel olarak Trodos coğrafyasından söz eder. Eserde, bu bölgeden olan yazarın yetiştiği coğrafyaya bakışını ve bu coğrafyanın onun üzerindeki etkisini hissederiz. Oyunun aslı kişilerden olan İstanbullu Elif Hanım, Zonguldak'ta görüp aşık olduğu Kıbrıs Türk genci Şafi'yi bulmak üzere, ailesiyle beraber, deniz yoluyla İstanbul'dan Kıbrıs'a gelir. Hava ulaşımının henüz başlamadığı o dönemde ana karadan (Anadolu- Türkiye) Kıbrıs'a ulaşım deniz yoluyla sağlanırdı. Elif Hanım ve ailesi İstanbul- Kıbrıs güzergâhında ilerlerken Rodos önlerinden geçerler:

“(Hazırlık olur ve Kıbrıs'a hareket edilir. Denizde giderken bir ada görünür.)

Elif: - Beybaba, ada gibi bir şey görünüyor, acaba Kıbrıs'a geldik mi?

Cihan: - Hayır kızım orası Rodos dedikleri bir adadır, fakat yarın inşallah Kıbrıs'a vasil olacağız.” (s.35).

İstanbul-Kıbrıs arasında yapılan deniz yolculuklarında Rodos Adası¹⁵ konumu itibarıyla bir

13 Oyun yazıldığı tarihte basılmadığı için, kaleme alındığı yılı tam olarak tespit edemiyoruz. Ahmet Sait Hoca'nın oğlu Semih Sait Umar tarafından gün ışığına çıkarılan eserin, eski yazılı metninde tarih bulunmamasından olsa gerek, Harid Fedai tarafından yeni yazıya aktarılıp yayımlanmış halinde operetin yazım tarihi belirtilmez. Kıbrıs Türk kültür araştırmacısı Harid Fedai, bir makalesinde düştüğü dipnotta yayımlanmamış metnin tarihsiz olduğunu ve Ahmet Sait Hoca'nın el yazısıyla yazılmış asıl metnin kendi arşivinde bulunduğunu yazar. (Harid Fedai, *Kıbrıs Türk Kültürü Makaleler I*, Samtay Vakfı Yayınları, Lefkoşa Mayıs 2005, s.453) Ancak Kıbrıs Türk edebiyatı kaynakları oyunun Kıbrıs'ta operet modasının hakim olduğu 1930'lu yılların başında kaleme alındığı yönünde hemfikirler.

14 Avukat Ahmet Sait Hoca Efendi, *Elif Hanım Opereti*, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları: 48, Birinci Baskı, Ankara 2001.

15 Rodos, yazarların edebiyat coğrafyalarında genellikle deniz seyahatleri sırasında Ege'den Akdeniz'e açılmadan önceki son

durak yeridir. Zira, Ege Denizi'yle Akdeniz'in birleştiği noktada bir kavşak vazifesi görür. Burada, Namık Kemal'i de Kıbrıs'a sürgün götüren Han-ya Vapuru'nun Rodos güzergâhından geçtiğini, Rodos'ta durarak diğer sürgünleri indirdiğini ve yakıt ikmali yaptığını zikretmekte yarar vardır.¹⁶

Yazar deniz yolculuklarının hava- iklim şartlarına göre yapıldığına dikkat çeker:

“**Cihan Bey:** (*Haremine ve kızına hitaben*) – Artık vakit geldi, memlekete avdet edeceğiz. Buraları soğukladı, fazla durmaya gelmez, sonra hastalanırsınız, gitmeliyiz.

Dürdane: - Evet vakittir, güzel yerler, fakat artık soğuktur.

Elif: - Beybaba, biraz daha duralım. İşte görüyorsunuz, bana burası biraz yaradı, keyfim geldi. Biraz daha kalsak olmaz mı Beybaba reca ederim?

Cihan: - Evet öyle, fakat ne vakit olsa gidecek değil miyiz, bir saat evvel gidelim, fena değildir, deniz yolculuğu da vardır, denizlerde fırtına olursa rahatsız olursunuz, ortalık rahat iken yerimize gitsek fena değildir kızım.” (s.44).

Doğu Akdeniz'de yer alan Kıbrıs, coğrafi koordinatları itibarıyla Akdeniz'in sakin ve huzurlu boyuttan fırtınaya geçişine tanık olabilecek konumdadır.¹⁷ Bu sebeple Cihan Bey fırtına mevsimine yakanmadan dönmeyi ister.

Ahmet Sait Hoca Kıbrıs'ın tabiat manzaraları ve coğrafi unsurları içinde en çok “Karlıdağ” da denilen “Trodos Dağları”nı öne çıkarır. Elif Hanım babasına, “*Karlıdağ dedikleri bir dağ varmış, İsviçre'yi andırırmış. İsterseniz Kıbrıs'a gidelim.*” (s.34) diye teklif eder. Yazarın, Trodos Dağlarının güzelliğini anlatmak için onları İsviçre'nin¹⁸ dağlarına benzetmesi dikkate şâyândır. Çünkü İsviçre, içinden ünlü Alplerin geçtiği, Orta Avrupa'nın en

durak noktası, bir sürgün adası veya korsan mekânı olarak geçer. Bilindiği gibi, Namık Kemal'in Kıbrıs'a sürüldüğü tarihte Ahmet Mithat Efendi de Ebüzziyâ Tevfik'le Rodos'a sürgün edilir (Nisan 1873). Ahmet Mithat Efendi, bu sürgünle ilgili Rodos anılarını *Menfâ* (1876) adını verdiği kitabında toplar.

16 Bkz. Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal'in Mektupları- I*, (İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1967, s.229.

17 Emel Kefeli, “*Kıbrıs Türk Şiirine géo- littéraire Bir Yaklaşım*”, V. UKAK Sempozyumu Bildirileri 14- 17 Nisan 2005, Gazimağusa DAÜ.

18 Türk Edebiyatında İsviçre imajı üzerine bir inceleme için bkz. Oğuz Karakartal, “*Edebiyatımızda İsviçre İmajı Üzerine*”, *Zeynep Kerman Kitabı*, Dergâh Yayınları, İstanbul Ocak 2010, s.245- 253.

güzel manzaralarına, panoramik görüntülerine, en temiz beldelerine sahip bir dağcılık ve kış turizmi ülkesidir. Ahmet Sait Hoca'nın böyle bir örnekten yararlanması, onun dünya coğrafyasını bilen, kültürlü ve aydın bir insan olduğunu gösterir.

Elif Hanım, Trodos Dağlarına seslendiği şu mısralarda coğrafi varlıklara (yüce dağlar, bayırlar, çamlıklar ve çağlayan sular) sevdiğini çok özlediğini ve onu bulmaya geldiğini terennüm eder:

*“Sanadır hitasım ey yüce dağlar
Gaib ettim ceylanımı ararım
Bayırlar, çamlıklar, çağlayan sular!
Gaib ettim ceylanımı ararım.
Yolunuzdan geçeyim durup bakayım
Gelene geçene haber sorayım
Çok özledim, çok yerinden diyeyim
Ceylanımı gaib ettim ararım.” (s.36).*

Yukarıdaki manzum parçada Elif Hanım, sevdiği adam ile iletişim kurma ve özlemine dile getirme amacıyla Kıbrıs coğrafyasından yararlanır.

Trodos Dağları gibi, bu dağlar üzerinde kurulan sayfiye yerleri de bahis konusu edilir. Ahmet Sait Hoca Cihan Bey'in ağzından Karlıdağ sayfiyesini şöyle anlatır:

“Cihan: -Kızım, burası Karlıdağ sayfiyesidir. İngilizler de yaz mevsimlerini burada geçirirler. Burada telgraf vardır, istediğimiz zaman İstanbul'a telgraf çeker, muhabere ederiz. Her şey burada mevcuttur. Havası güzel, suyu da mülayimdir. Çok faide göreceğini ümit ederim, haydi kızım göreyim seni.” (s.36).

Kıbrıs'ın sıcak ve rutubetli yaz günlerinde serinlemek ve temiz dağ havası almak için İngiliz aileleri ve yöneticileri Trodos sayfiyelerine giderlerdi. Buraları, bugün olduğu gibi, 1930'lu yıllarda da hem yaz, hem de kış turizminde gelişmiş yerlerdi. İngiliz idaresi döneminde - özellikle 1936'dan itibaren- bazı İngiliz sermaye gruplarının adanın turizm gizli gücünü saptayarak Kıbrıs'ta bu alanda yatırım yapmak üzere harekete geçtiklerini biliyoruz.¹⁹ İngilizlerin, 1905 yılında adada kurdukları demiryolunu Trodos Dağları yamaçlarına kadar uzatmaları, burada posta, telgraf ve telefon servisleri kurmaları,

turistik nitelikli oteller yapmaları bölgede turizmin gelişmesine katkı sağlar. İngilizlerin çok önem verdiği bu bölge eski bir kaynakta şöyle anlatılır:

“Ada'nın cenup taraflarını kaplar. Nisbeten yüksek ve geniştir. En yüksek noktası (1950) metre irtifaa malik bulunan ve adanın da en yüksek noktası olan Şonistra tepesidir. Zengin madenleri, geniş çam ormanları, elma, armut, kiraz, ceviz, kayısı, erik gibi meyve ağaçları; garp ve cenup sırtlarında bağları, zeytinleri, harupları; denize yakın yerlerinde limon ve portakalları ile adanın en mühim servet menbalarını ihtiva eder. Hükûmetin ve İngiliz askerlerinin yaz sayfiyesi olan Trodos bu kısımdadır. Her sene yaz mevsiminde buraya dünyanın hemen her tarafından çok seyyahlar gelir. Serin havası, soğuk suyu, güzel çam kokuları ve emsalsiz türlü manzaraları ile seyyahları memnun ve hayran bırakır.”²⁰

1948 yılında Kıbrıs'ı ziyaret eden Hase-ne Ilgaz da kaleme aldığı gezi notlarında, Trodos Bölgesi'nden söz eder. Trodos'un güzel bir sayfiye mahalli olduğunu ve hükûmet daireleriyle askerî kampların yaz aylarında buraya nakledildiğini yazar.²¹

Trodos Bölgesi'ndeki turizm potansiyelini bilen, buralardaki sosyal ve ekonomik kalkınmayı gören Ahmet Sait Hoca, Kıbrıs'ı ve sayfiyelerini metheder:

“Elif: - Kıbrıs'ın çok medhini gazetelerde gördüm. Orada çok güzel oteller varmış, sayfiyeleri çok müstesna imişler. Her gören metheder.

Cihan: - Ne olur, Kıbrıs olsun, sayfiye noktasından daha muvafıktır, orasını da gezmiş oluruz. Filhakika Kıbrıs'ın sayfiyeleri Avrupavari terakki etmiş diyorlar, görürüz.” (s.34- 35)

Yazar, Kıbrıs'ın coğrafi güzelliklerinin yanı sıra yeraltı zenginliklerine karşı da hassasiyet gösterir. Kıbrıs'ta maden yataklarının olduğu ve bu ocakların işletilmesiyle bölgenin kalkındığına temas edilir:

“Elif: - Canım Asaf Bey, Kıbrıs'ı sen iyi tanır mısın? Kıbrıs'ta işletilmekte olan maden ocaklarını da biliyor musun?

Asaf: - Evet efendim! Buralarda bir Amyanto madeni vardır, aşağılarda Fukasa denilen bir maden yeri vardır, bunlar işlemektedirler, çok amele ve

¹⁹ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi I(1878- 1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, Kültür Matbaası, Birinci Baskı, İstanbul Kasım 1984, s.150.

²⁰ İsmet Konur, *Kıbrıs Türkleri*, Remzi Kitabevi, Bürhaneddin Matbaası, 1938, s.6.

²¹ Hasene Ilgaz, *Kıbrıs Notları*, Kadın Gazetesi Yayımı, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1949, s.42.

amele başları vardır. Oralari hâli yerler iken şimdi kasaba haline geldiler. Çarşılar kurulur.” (s.37).

Gerçekten Trodos Dağları yeraltı kaynakları bakımından zengin bir bölgedir. Dağların yüksek kısmı, volkanik kayalarla kaplıdır. Bunlar; gabbro, diyorit ve yastık lavlarıdır. Yastık lavları verimsiz olmakla birlikte zengin bakır kaynakları içerir. Trodosların etekleri ise tortul kireç taşından oluşur. Trodoslarda ayrıca Pikrolit (Sabun taşı) kaynakları da bulunmaktadır. Kıbrıs'ın ilk insanları bu taşı oyarak, takı ve insan figürleri yapmışlardır.²²

Kıbrıs ağzında “amiyanto” ya da “amyando”²³ denilen bir tür asbest olan pamuk taşı da bu bölgede çıkarılır. Yapı malzemesi olarak kullanılan bu taş, bir zamanlar Kıbrıs'ta çok yaygındı. Eserde kullanılan “Amyanto Şirketi Madeni”, “Amyanto maden ocakları” ve “Fukasa maden bölgesi” madencilikle ilgili toponimi- yer adlarıdır.

Edebiyat- coğrafya merkezli incelemelerde üzerinde durulması gereken başka bir nokta da, eserleri masal- mitos- efsaneler yönünden değerlendirmektir. Köklü tarih ve kültür mirasıyla, coğrafya ve arkeolojisiyle Kıbrıs bu alanda çok zengin bir malzeme ihtiva eder. Nitekim, Ahmet Sait Hoca, Kıbrıs çevresinde deniz köpüklerinden yaratılarak sudan çıkan Afrodit-Venüs'ün hikâyesini hatırlatır.²⁴ Yani yazar, burada Kıbrıs coğrafyasına mitoloji perspektifinden yaklaşır:

“Şâfi: *Teşekkür ederim efendim; vatanım Kıbrıs'ı methediyorsunuz; işittikçe hoşlanıyorum. Filhakika Kıbrıs çok şairane bir yerdir, güzellikleri çoktur. Kıbrıslıların mine'l- kadim güzelliklere meftan olmaları Zühre'nin tevlid ettiği bir histen nâşidir. Orada vaktiyle güzellik ma'bûdesi Zühre'ye asırlarca ibadet edilmiş idi.”* (s.46- 47).

“Aşk ve güzellik” tanrıçası olan Afrodit'in (La-

tin mitologyasında Venüs, Doğu dünyasında Zühre adıyla anılır) Kıbrıs kültürü, sanatı ve edebiyatı üzerine etkisi, azımsanamayacak kadar çoktur.²⁵

Ahmet Sait Hoca Kıbrıs'a olan sevgisini ve hayranlığını eserinde pek çok kez ifade eder. Özelde kendi bölgesi olan Trodos'u, genelde ise bütün adayı güzellikleri ve özellikleriyle anlatır. Ada'nın havasını, suyunu, dağlarını ve güzelliklerini tasvir ettiği manzum ve mensur şu bölümler gözümüzden kaçmaz:

“**Cihan:** - *Evet kızım, Kıbrıs'ın Karlıdağ dedikleri dağları çok güzel yerlerdir. Kıbrıs adası zaten güzellikleriyle meşhur bir adadır. Havası mutedil, suları da soğuk ve temizdir.”* (s.35).

“**Elif:** *Yücedir dağları kardan geçilmez*

Soğuktur suları birden içilmez

Çok güzeli vardır paha biçilmez

Ben böyle gördüm, meded hey, aman hey!” (s.46).

“**Elif:-** *Filhakika Kıbrıs güzel yerdir, çok rahat ettim, çok beğendim. Karlıdağ dedikleri bir yer vardır, sayfiyeler onun üzerindedir, çok şairane bir yerdir, unutmayaacağım.*

Anka:- *Demek ki Kıbrıs o derece güzel bir yerdir. Dahaları vasfetti de inanmadım. Bilhassa sayfiyedeki dağları çok şairane imiş...”* (s.46).

Görüldüğü gibi, yazar kahramanları vasıtasıyla memleketini metheder, duygu ve düşüncelerini ifade eder. Bu bakımdan *Elif Hanım Opereti* Ahmet Sait Hoca'nın gerek edebiyat coğrafyasını, gerekse fikrî ve edebî kişiliğini yansıtmaya açısından önemli bir eserdir.

22 *Kıbrıs Tarihi 1. Kitap*, (Haz: Komisyon), KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Eylül 2004, s.5.

23 Orhan Kabataş, *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü*, Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş., 2. Baskı, Lefkoşa 2009, s.64.

24 Aşk tanrıçası Afrodit çoğu kez eski metinlerde “Kıbrıslı” veya “Pafoslu” olarak geçer. Bu adlar ona, ilk defa karaya Kıbrıs adasında ayak bastığı için veya Kıbrıs sahillerinde doğduğu anlatıldığı için verilmiştir. Karaya çıkışıyla ilgili efsaneler Kıbrıs'a büyük ün kazandırmış; Kıbrıs bu yüzden “Afrodit Adası” ya da “Aşk Adası” adları ile birlikte anılır ve söylenir. (Daha geniş bilgi için bkz. Ali Nesim - Şevket Öznur, *Kıbrıs Efsaneleri*, Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayını, İstanbul 2007, s.12- 14.)

25 Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Afrodit üzerine bir inceleme için bkz. Suna Atun, “*Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Afrodit*”, *Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Belgeler- Bildiriler(1)*, Samtay Vakfı Yayınları, Birinci Baskı, Lefkoşa Ekim 2008, s.385- 396.

Yusuf Sağlam

BABA BEN GELDİM

Baba ben geldim dedimse de, oralı olmadı. Soğuk buz mermerdi! Ankara sonbaharını yaşıyor, babam içinde. Sonbaharları soğuk olur Ankara'nın. Bakmayın siz güneşin puştlu şavkımındaki hırsızlamasına. Hele günün ilk saatleri ve geceler... Sonbahar hazandır soğukla birlik Ankara için. Çoğaldıkça çoğalır hazan rengi, boyanır sokaklar ve caddeler. Geri durur mu Anadolu çınarı? O da adet üzere bu toprağa nefes veren en has yapraklarını döker mevsimin kuytulduğunda. En çok bu mevsimde dökülür, insanının derdini kendine dert edinmiş yiğit yürekler. Haberleri çoğaldıkça, ahde vefa yürekler kavrulur en ücra köşelerde. Tıpkı, gazellerin hazanı ispatlayan savruk çaresizlikleri gibi ve kendi yalnızlıklarında. Kopuk kopuk görsel silüetleri düşer haber sayfalarına. Çoğalır, bir tel kopmuş yürekler. Böyle gönül teli kopmuş günün yorgununda babamın yanındayım.

Elindeki kitaptan gözünü aralamadan *Sen mi geldin?* deyişindeki, sual eden hallerini özledim baba. O halinden eser yok artık! Hep o hallerin hayalimde bilesin. Kitaba gömül-müşlüğü'nün... Paragrafa ya da sayfaya bir iki satırım var bekle, kaçamak bakışını özledim, özlüyorum. Okumanın ne menem sevdan olduğunu... Kireç taşını düz taşa sürerek yazı yazmayı öğrendiğini defaten anlatmıştın. Tütün paketlerini defter, kömürü kalem bilerek okumaya sevdalanmışsın da. Kâğıtları koynunda biriktirdiğini, bunlarla üvey babana yakalandığını... Kıymet bilip koynunda sakladığın o kâğıtların yırtılıp sobada yakıldığına ağladığın kadar, dövüldüğüne ağlamadığını da anlatmıştın. Ahıra hapsedildiğini ve o ahırın senin için okul olduğunu da. Yüksünmeden bu cezaya boyun eğdiğini, bir kurşun kalem

parçası ile tütün kâğıtlarının bu cezayı akıldan sildiğini de. Sonra, bilmediklerini, merak ettiklerini mektepli akranlarından sorup sual ettiğini... Heceleyle heceleyle ve de sesli okuyuşun yıllarca hiç keyfini kaçırmadı. Birileri kara kış gecelerinde kâğıt oynamanın şehvetine kapılmışken; dördüncü ve beşinci sınıf çocuklarının ders kitaplarını hikâye niyetine okuduğuna şahitliğim oldu. Annemin; *Okuyup da muallim mi olacaksın bu saatten sonra?* sorusu asabını bozarken; *Okumak huzurdur, ah sen de bir okuyabilsen!* diyen, cevabında hasretlik kokardı. Köyün bileniydin. Akılları ermez konuda sana koşarlardı ve bu çok hoşuma giderdi. Ben de ne çok soru sorardım değil mi? Anlamamı kolaylaştıran cevabın huzurumdu. Bundan kelli-dir ki benim süper kahramanımdın. Her şeyi bilen, herkesin özendiği, herkesin göz hapsine aldığı yalnız kahramanımdın. Yıllar sonra, delikanlılık dönemlerime denk gelen zamandan kendi kitapların oldu. Şehre yılda bir ya da iki kere gelen seyyar kitapçıya özel kitaplar ısmarladığını bilirim. O yorucu, göz gözü görmez çırçır fabrikasından arta kalan zamanlarında kimsenin ilişmesini istemezdin. Kapanıp kitap okumak, mutluluğun olurdu. Kendi kendine tartıştığını, analizler yaptığını, bir kaynağın referansıya başka bir kaynağa ulaştığını unutmak, safdillik olur be baba! Farkında mısın hep ben konuştum? Bitmedi mi satırın, paragrafın? Ara vermeyecek misin? Umarım bir iki satırın kalmıştır paragraf başına. Suskunluğun hep bu nedenden olurdu baba! Uzun bir paragraf ve de bitirilmemişse; seni oradan koparmanın imkânı olmazdı!

Seninle düşüncemde konuşurken, çocukluğumdaki çaresizliğin düştü aklıma baba. Yok, yanlış oldu! Çaresizliğin değil, kimsesiz-

liğine aklınla hükmettiğin çare desem daha doğru olur. Bilmem hatırlar mısın, evimizin önünde akrabalarının ortalarına alıp dört koldan dövdükleri günü? Ben hiç unutmadım, unutacağım da yok! Kurtarmak isteyip de kurtarmadığım hani! Anlatmıştım. Sen de gözlerin çipil çipil gülmüştün. El kadar çağanın çaresizliğiymi benimsi. Lakin, bir taş atmışlığım olmadığı için, bugün yüreğimin başı hâlâ sancılı. Sadece yırtınarak ağlamışlığım; çaresizliğine kifayetsizliğimi eklemekmiş. Gözü kara da değilmişim be baba! Tıpkı sen gibi! Tartarak adım atmak bahtımıza düşmüş bir kere. Neyse! Burayı bir fasıl geçip asıl meseleye geleyim. Zulümleri; evimizin önüne, burnumuz dibine diktikleri kavak ağaçlarına itirazındandı. Asıl sebebi; sığındığımız o bir göz dam evden söküp atmaktı. Bunu bilmenin müneccimlikle bir alakası yok. Üstelik annemle konuştuğunuzda da duymuştum. Akrabalarının yolları düze çıkmıştı. Nineme ve sana müdanaları yoktu artık. Varlığın, huzurlarını kaçıran engeldi. Sen askerdeyken nineme; *“Sen yanımıza yakışsın! Bizden başka kimin var ki? Yaparız bir ev, içine yerleşirsin! Gözümüz arkada kalmaz, hasletliğimiz biter! şirinliğiyle yanlarına almışlarmış. Gel zaman git zaman tarlalarını ektirip-biçtireceğiz, çayırıları yarıcıya vereceğiz aldatmasıyla parmak bastırılmışlar vekâlete. Uçup gitmiş tabi hayli zaman sonra onca mülk. O verdikleri bir damlık arsa var ya, seni yersiz yurtsuz eden sebep, oradan da silmekti maksatları. Çayırılar ve tarlaların bu bir damlık yer kadar hükmü kalmamıştı artık! Diyeceksin ki, nereden biliyorsun? O zaman küçücük bir çağaydın! Ah be baba! O yaştaki çocuklar olup biteni silinmez kalemle yazarlar hafıza defterlerine! Her yaşta okunur o! Annemle dertleşmeleriniz, ninemle münakaşalarınız ezber kılmış, okumaya da gerek yok artık. Çocuklar ailenin nefesiyle büyür be baba! Büyüklerin derdi küçüklerin de derdi olur ailede. Bir damlık ev için verdikleri arsa yüzündendi tüm kıyamet. O da, belki de köy merasıydı! Dört kişinin ortasından kendini kurtardığında yüzün gözün kana belenmişti. Dıdının dıdısı akrabaların, verdikleri dersin*

huzuruyla evlerine çekildiler. Evimizin yanı başındaki pınardan elini yüzünü yıkarken; cırınlardan kan sızıyordu. Annem, bir çaputla tampona tutuştu. Yanımızda biten kadın, jandarmaya gitmeyi aklına koydu. Sana bu eziyeti yapanlara bir ceza olmalıydı. Jandarma dediğin neydi ki! Yayan yirmi dakikalık nahiye demekti. Gerçi bizim jandarmayla hiç alakamız olmazdı. Meydan divanında dara çekilirken, hesap sual edilirdi! Jandarma, var sen söyle yıl, ben söyleyeyim ay, keyfe keder uğrardı köye. Kadının verdiği akılla esbaplarını değiştirdin. Değiştirdin dediysem; biraz daha az yamalı, yıkanmış olanlarıyla... Yamalar, gündelikliler gibi üst üste değildi. Alelacele çıktın, daha iki adım atmadan ürküyle geri döndün. Başındaki takkeden kurtulur gibi anneme fırlatıp şapkanı istedin. Rahatlayan bir *“Oooof”*tan sonra; *“Jandarmaya şapkasız gitmek olur? Görmezsin sen!”* diye çıkıştın. Bu öyle bir çıkıştı ki; bir korkuyu savmanın huzuruydu. Seni gözümle yolculamam; karşı meşeliklerdeki yolun kaybolmasına kadar sürdü. Korkuyla sevinç yüreğimde kanat çırpı. Jandarma seni dövenleri alıp götürececek, dövecek, hapse atacak, sonra senden özür diletirecekti. İyi güzel de, jandarma köye gelince ben nereye saklanacaktım. Ya beni görür de götürürlerse? Nahiyenin çocukları acep ne yapıyorlardı. Her gün her gün saklanmak da olacak gibi değildi! Bunu uydurduğumu sanma. Jandarmadan saklanılmasını büyükler öğütledi. Tekin olmadıklarını, her an götürebileceklerini, anamızdan emdiğimiz sütü burnumuzdan getireceklerini, hikâyelerinizden öğrendik. Korkuyla korunaklı yer aramaya başladım. Komşunun mereğini, komunu, damımızın ardındaki meşeliği gözden geçirdim. Keşke bizim de komumuz, mereğimiz olsaydı. Ama yoktu. Hiç olmadı! Bir başkasının komuna, mereğine gizlice girmek işime gelmedi. Bir de seni dövenlerin götürülüşleri keyfim olmalıydı. Sana babalananların jandarma karşındaki süt dökmüş kediliklerini, dayak yiyişlerini, yerde sürüklenişlerini görmem keyifim olacaktı. Jandarmanın onları yere yatırmalarını, sonra da üzerlerinde tepinmelerini

çok istiyordum. Hıncım yatışmıyor, meşe sopasıyla falakaya yatırılışlarını hayal ediyordum. Bu keyif ve keyifsizlikte; damımızdaki bacanın arkasına saklanmaya karar verdim. Hatırladın mı baba, orası hep saklandığım yerd. Ne çok severdim orada saklanmayı. Etrafında fır dolanmayı! Oraya saklanırsam; seninle birlik meşelikten çıkan jandarmaları köyün içinden, kapımızın kenarından, damımızın arkasına geçip gitmelerini de görecekdim. Uzun bekleyişte yüreğim ağzımdan çıktı çıkacaktı. Hayalimde hikâyeler kurarken, gelmeniz uzadıkça uzadı. Bir hikâyeyi bitirmeden diğerine başladım. Aklıma sorular da takılmadı değil! Jandarma niye hep çift gezerdi? İlk fırsatta bunu sana soracaktım. Çok bekledim baba. Geldi-gelecek olacağınızı çok bekledim. Karnım acıktığında da bekledim. Susadığımda da! Uykum geldiğinde de! Meşelikten çıkışınızı kaçırdım diye ekmek almaya bile gitmedim. Gözlerim dalmaya meylettikleri zamanda meşelikte silüetini fark ettim. Sen eve gelinceye kadar meşelikteki yolun bitiş noktasından gözümü hiç ayırmadım. Jandarmanın çıkacak helecanyla kalbimin vuruş seslerini duydum. Saçlarım diken diken oldu. Düşündüm, jandarma onları karakolda bekliyordu. O dıdının dıdısı akrabalarına parmak sallayacak; *Jandarmaya gitmeyeceğimi düşünüyordunuz değil mi? Gittim. Gelsin bakalım o dördü de! Adam dövmek neymiş bir de burada göstetersinler! De haydi gidin de, görün gününüzü,* diyeceklerini de ekledim. Ta ki gözünden süzülen yaşı görünceye kadar. Çaresiz ve tükenmişliğin gözünden damlayan yaş olmuştu. Damın duvarına sırtını dayayıp çömelmene annem yardım etti. Annemin her el attığı yerden zıplayarak karşılık verdin. İnleye inleye duvar dibine yıkılışın, gözünün süzülüşü küçük yüreğime acı oldu. Kırık dökük kelimelerle; *Keşke gitmeseydim ve keşke sadece dövselerdi!* hayıflanman, ömür billah unutulur gibi değil. Hıncım hınçla berkidi baba. Sevmedim jandarmayı. Dost eli uzatmadığı dile pelesenk olmuş bir varlık nasıl sevilir ki? Ektiğin orağına gelince şaşırmayacaksn! Ama bir gün... Nasıl yüklenmişim bunca derdi değil mi baba? Neyse!

Yanını yöreni sildim süpürdüm, bir de çiçeklerine su dökersem tamamdır. Hâlâ öyle süzüm süzüm bakıyorum baba. Senden söz işitmenin anlamsız olduğu bilinciyle. Neylersin ki insanoğlu bekliyor baba. Buraya kadar gelmişken sözün, sedanın olması nasıl kıymete biniyor bir bilsen. Ama yok. Olmuyor. Olmanın da mümkünatı yok! Bir karış uzağımda, sende söz duyamamanın gerçeği yürek yakıcı be baba! Bu gerçek düşmeyecekse akıllara; niye ziyarete gelinir ki buralara? Şu an buradaki birçok insan benimle aynı duyguda. İnsan bazen kendisi için gelir, ama kendine izaha muhtaçtır. Etmek istemez. Adını koymaz. Ben, o her eve gelişimde gözünü kitaptan ayırmadığın, paragraf ya da sayfaya veyahut birkaç satır kalmış hallerine dalıyorum bu başucunda! Ne çok severdin okumayı baba. Hayranlığım coşa gelirdi! *Okumak dünyanın güzelliğidir!* derdin ve ben düşünürdüm.

Jandarma hadisesi çok üzümüştü seni. Kolun kanadın kırılmış, kapının önüne dikilen kavaklara bakıyordun uzun uzun. Bir düşmana bakar gibi kin yüklüydü bakışların. O ara ne düşündüğünü bilmem, ama jandarmanın yanında olmayışı büyük sebepti. Erk cahil ediyor insanı baba! Okumuşu da okumamışı da bir! Çehresi tanınmayacak kadar değişiyor insanın. Hangi söz beni bu mecraya itti? Neyse! Sözüm ona, geçmişteki bir an dilimi bahanesiyle seninle dertleşmekti maksadım. Evet, burnunun dibine dikilen kavak dalları ve onlara bakışın... Sanki yüreğine dikilmişlerdi. Kavak dalları kök salarlarken; senin topraktaki elin çekiliyordu. Sökülüp atılman zamanın puşluğunda hayat sürüyordu. Dallar yeşile durdu duracaktı. Dıdının dıdısı akrabalarının bu sinsi planı, onları şımartmıştı. Cüretkârlıkları edalarında çiçek olmuş, küçük dağları ben yarattım sarhoşluğu gözlerinde mildi. Hoyratlıklarından; *"Jandarma da kim? Cihanı felek olsalar karışamazlar bize!"* okunuyordu. Jandarmanın buyruğunu günler sonra muhtara ilettin. El mahkûm, ihtiyar heyetiyle birlik çıkıp geldiler. Adımladılar. Sağdan sola, soldan sağa, aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya kendilerince ölçüp biçtiler.

Uzun uzun konuştular. Zibilliğimizin alt sırina bir çizgi çekip ark vurdular. Arkın altındaki kavak dallarına ilişmediler. Üstündeki iki dalı saplanmış topraktan çekip aldılar. Dört, bilemediğin beş adımlık bir yaşam koridoru açıldı bize. Bu, köy yerinde nefessiz kalmak demekti! Dilin, yüzün, sesin, hareketlerin itiraz yüklüydü, ama hükmün heyete geçmedi. Dikilen kavak dallarına uzun uzun bakışın ve sonrasında evi izleyişindeki mana; ne doldurduğun doluyordu, ne de boş olan alıyordu. Zihninin gidiş gelişlerinde tutmayan hesap tutturulmaya çalışılıyordu. Bunu tahmin etmek zor değildi. Hele hele okuyan adamdan... Okuduklarının dibi-köşesi-yüzü ve astarını bilirdin! Hayatı mı okuyamayacaktın? Şahitliğim oldu başındaki bu bela okumuşluğuna. Zifiri gecenin sessizlikle demlendiği anını kolluyordun. Yataktan kalkıyor, gıcırdayan kapıyı aralıyor, gecenin koynuna dalıyordun. Aynı gıcırtyla geri döndüğünde, nefes nefese yorgunluğunla yatağın sıcağına kıvrılıyordun. Bir gün anneme çıkıp gitmelerinin izahını yaparken kulak misafiri oldum. Dallar toprağa kök salmasın diye; sağa sola çeviriyor, olmadı çıkarıp çıkarıp yuvasına tekrar yerleştiriyormuşsun. Kavaklara kök söktürmekmiş meğer gece mesain! Haliyle kuruyan dallarının kerameti anlaşılmadan, anlaşıldı. Sıralı kavak dalları günbegün oduna döndü. Akıl erdirmeyen dıdının dıdısı akrabaların; kuruyan dalları toplayıp yakmaya götürdüler. Bu mücadeleni, akılcılığına yordum. Kahramanım olmuşluğun daha da berkididi. O dövülmüşlüğün, çaresizliğin zihnimden silindi gitti. Okumuşluğunla, akıllılığınla bir daha gönendim. Anladım ki, yengi sopayla, taşla, yumrukla gerçekleşen değil, akılla kazanıldı. Suskunluğun, içten kaynaklı, gözden fırlayanı, akılla sebata ulaştırmakmış meğer.

Baba, suyunu da döktüm. Çiçeklerini bir güzel suladım. Her gelişimde üç kırmızı karanfil bırakıyorum. Ben karanfili severim, anlamını da iyi kötü herkes bilir. Niye üç karanfil getiriyorum? Sen neye sayar ve yorarsan, benim kabulümdür. İstersen; üç evladına yor. İstersen; şükür adına, *Ya Allah, Ya Muhammed, Ya*

Ali! derdin ya, ona yor. Kabul eden gönle ket vurulmaz. Bu arada sen hiç konuşmadın. Ben de sustayım, ama dimağım seninle konuşmakta. Susta kalmakta da bir yerde konuşmaktır be baba. Hem yürek, hem dimağla konuşmaktır. Mezarda uyuyanlar konuşmaz, biliyorum. Susta kalışının nedeni bu. Ama her susuş susmak değildir ki! Konuşmak da anlatmak, anlamak, anlaşmak değildir! Ses çoğulca anlaşmayı güçleştirir. Gözle, yürekle ve akılla konuşmak esastır baba! Sen öğretmenimdin, bilirsin. Ben, yürek ve akıl vurgunluğuyla konuşurken; seni de konuşur kılıyorum dimağımda. Ha, aklımdayken bir başka göz süzüşün daha vardı. Seni anlamamışım, seni beğenmemişim hissi veren göz süzüşün! Yüreğimi burkma baba. Benim okumuşluğum senin hayat okumuşluğunun yanında yaprak misali. Yel üfürünce hükmü olmaz! Yüreğini serin tut, kapılma böyle heveslere be baba. Ne şart altında ve ne durumda olursa olsun bütün babalar çocuklarının bilgeleridir. Belki de kahramanlıkları bundandır. Bil ki, çocuklar kahramanlarına gözüünü açar. Onunla var olur ve onun gölgesinde büyür ve onun iklimiyle beslenir. Ben de seninle var oldum baba! Bunu dosdoğru bil. Hiç hilafım yok. Boşuna öğretmenim demiyorum. *Eline, diline, beline sahip olacaksın* öğretti dersini ilk veren sendin baba. İnsan evinden öğüdünü alır, unuttun mu? Gitme vakti geldi be baba! Ama yine geleceğim. Daha çok konuşacağız baba. Belki seninle olan başka an'ları da konuşuruz. Ömrüm yettikçe baba, ömrüm yettikçe!

04.03.2016 Batıkent/Ankara

ESAT SEREZLİ’NİN HATIRALARI BAĞLAMINDA HATIRA TARİH VE EDEBİYAT

Doç. Dr. İBRAHİM ŞİRİN

Yakın çağ tarihi ve bilhassa II. Meşrutiyet (1908) sonrasına dair tarih araştırmalarının en mühim kaynaklarından biri de, hiç şüphesiz hatırat türünden eserlerdir. Ancak bu gibi kaynakların gereği gibi değerlendirilmedikleri veya sadece en çok bilinen kaynaklara atıfta bulunduğu dikkati çekmektedir.[□]

Hatırat, bir kavram ve terim olarak yeni olmasına rağmen, edebi bir tür olarak çok eskidir. Ancak bir tür olarak ortaya çıkışı XX. yüzyılın başlarına rastlar. Hatıra ve hatırat, günümüz manasıyla ilk defa Muallim Naci’nin Lugat-i Naci adlı eserinin 1902 basımında “Hatıra gelen hususi bir fikir, hatıra kalmış olan husus, keyfiyet, hatıra-ı ahd-i şebab, Cem’i: Hatırat, bunlara dair yazılmış eserlere de hatırat deniliyor.” şeklinde geçmektedir. Kelime bu son manasıyla Salâhi’nin Kâmus-i Osmanî, ve Şemseddin Sami’nin Kâmus-ı Türkî, lügatlerine girmemiştir. Şemseddin Sami’nin 1902 tarihli Fransızcadan Türkçeye kamusunda “memories” henüz hatırat olarak değil, vekayi-name, sergüzeşt-i levayih, defter-i amel gibi Osmanlı kelime hazinesinde mevcut örneklerden hareketle tespit edilen kelimelerle karşılanmıştır. Hatırat bir bakıma hayat tecrübelerinin ve intibalarının, bakiyelerinin sonradan tespiti ve bu bakımdan günlük’ten (rûznâme) ayrılmaktadır. Günlük, günün tespiti veya fotoğrafı ise, hatırat bütün bir hayatın veya bir safhasının, bir tarafının hafızadaki bakiyesinin sonradan çekilmiş fotoğrafıdır. Bir başka ifadeyle kişi hatırat yazan olarak kendi kendisinin vak’anüvisidir. Bu bakımdan ortaya çıkan metin şahsın kendi zaviyesinden, kendisi tarafından kaleme alınmış tarihidir. Bunun için de ortaya çıkan metin son derece şahsî ve indî bir muhtevaya sahiptir. Burada kişinin kendi hayat anlayışı ve

zihniyet yapısından geçerek kağıda yansımış bir tasvir, bakış mevzuudur. Bunun içindir ki insan ruhunun karmakarışık ve bilmecelerle dolu ruh yapısının ürünü olan hatırat aynı zamanda tarihin en hassas ve tehlikeli malzemesini teşkil etmektedir[□]

Bu türden metinler, son bir asırlık tarihe dair yapılacak araştırmalarda; arşiv, süreli yayınlar ve kitapların yanı sıra dördüncü kaynak grubunu teşkil etmektedir. Esasen bir tarih araştırmasında bu dört grubun hepsi de asgari bir ölçüde değerlendirilmek zorundadır. Çünkü hatırat türünden metinler ilk üç grup kaynağın vazgeçilmez tamamlayıcısıdır. Her şeyden önce bu gibi metinlerde bizatihi beşerî gerçeklerle ve diğerlerinde olmayan bilgilerle karşılaşılır. Hele siyasi tarih veya zihniyet tarihi çalışmaları bahis mevzuu olduğunda bunlar, büsbütün vazgeçilmez ve birinci sırada kaynaklar olarak karşımıza çıkarlar. Resmi vesikalardaki kurulum ve yeknesaklık bu türden kaynaklarla telafi edilir. Hatıralar, geçmişte yaşananların tespitinde çok kıymetli kaynaklardır.

Hatırlara her ne kadar halk bilimi araştırmalarında ihmal edilmiş olmasa da folklor araştırmalarında son derece önemli kaynaklardır. Çocuk oyunları, Ramazan eğlenceleri, düğünler, Hıdırellez, kız isteme, söz kesme, düğün vb. âdet ve geleneklerin tespit edilmesinde hatırat türü eserlerin önemli yadsınamaz.[□] Eş zamanda ülkenin farklı coğrafyalarında Balkanlar, Güneydoğu, İç Anadolu’da yazılmış bu türden metinlerin karşılaştırılması yoluyla benzer âdet ve gelenekler tespit edilip karşılaştırılabilir.

Hatıralar ve Tarih

Edebiyat ve tarih için bir kaynak olan hatıraların aynı zamanda tehlike içeren iki boyutu

vardır. Birinci boyutu yazarının hiç yazmadığı halde başkalarının birileriyle hesaplaşmak maksadıyla kaleme almış olmasıdır. Bu türün en bilinen örneği şüphesiz II. Abdülhamid'in Hatıra Defteri'dir. II. Abdülhamid gerçekte böyle bir hatıra kaleme almamış, Süleyman Nazif İttihatçılardan intikam almak maksadı ile II. Abdülhamid adına hatırayı yazmıştır. Süleyman Nazif'in yazdığını bilmeyen pek çok tarihçi bu hatıraları birincil elden kaynak gibi kullanmış, hatta Süleyman Nazif'in yazdığının ortaya çıkmasından sonra da kullanmaya devam etmiştir. Benzer bir durum Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya atfedilen Atabe-i Bülend mertebe-i Hazret-i Hilafet-Penahi'ye Bir Arıza İstanbul 1328 Muhtar Paşa'nın kaleminden değil Cemaleddin Efendizade Ahmet Muhtar Kevabiki'nin kaleminden çıkmıştır. İki örnek de bize hatıra konusunda fazlaca dikkatli olmamız gerektiğini hatırlatmaktadır.

Hatıralar konusunda benzer bir tehlike ise yazarı gerçek kişi olmasına karşın metni yayınlayanın metne fazlaca müdahalesidir. Cemal Kutay, Ali Fethi Okyar'ın hatıralarını Üç Devirde Bir Adam başlığı ile 1980'de yayınladı. Anlaşıldı ki Kutay hatıraları yayınlarken ciddi eklemeler yapmış. Kutay'ın yayınladığı Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları, Abdülaziz'in Avrupa Seyahati, Çerkez Ethem'in Hatıraları, Kuşçubaşı Eşref'in Hayber'de Türk Cengi benzer sorunlar içermektedir. Söz konusu metinlerin yeniden, yeni baştan gözden geçirilerek, sadeleştirme yapmaksızın yayınlanması lazımdır.

Bazı yayınlanan hatıralarında yayınlayan kişiye mal edilmesi hatıra yazarına gölge düşürmektedir. Cemaleddin Afgani'nin Hatıralarını¹ Muhammed Mahzumi Paşa yayınladı. Eserin takdim yazısında Suat Mertoğlu, Mahzumi Paşa'nın bazı yerlerde kendi fikirlerini Afgani'ye mal ederek yazmış olabileceğine dikkat çeker. Ancak Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Arşinde bulunan belgeler hatıralarla uygunluk göstermektedir. Hatıradan belgeye gitmek suretiyle hatıralardaki bilgiler doğrulanabilir.

Hatıraların sadeleştirilerek yayınlanması

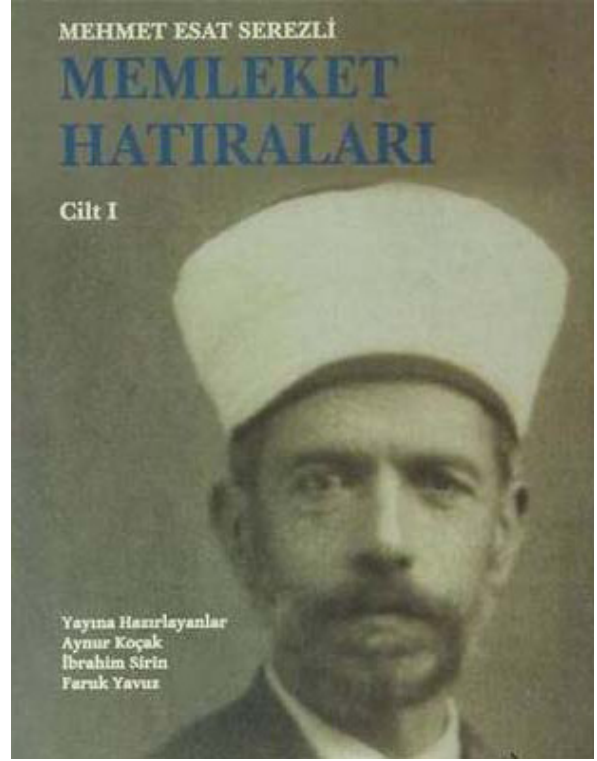
okuyucu açısından son derece yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bazı hatıralar sadece sadeleştirilmez aynı zamanda metinde sadeleştirilenin hoşuna gitmeyen ifadeler çıkarılır. Nutuk, sadeleştirme ve sansür konusunda en çok mağdur edilmiş metinlerin başında gelir. Nutuk'un sadeleştirilerek yayınlaması her yayınlayanın siyasi konjonktüre uygun tahrifatlar yapmasını kolaylaştırmıştır. Nutuk'un sadeleştirilen baskılarının karşılaştırılması kimlerin neleri ne amaçla çıkardığını gösterecektir.

Hatıralar konusunda tehlikeli olan bir başka durum ise içerdikleri bilginin doğruluğu meselesidir. Zira aynı konu hakkında farklı görüşlere rastlamak mümkündür. Nitekim İzmir yangının kim tarafından başlatıldığı hâlâ tartışılan konulardan biridir. Dido Sotiriyu'nun Kanlı Topraklar kitabı Türkçeye Benden Selam Söyle Anadolu'ya şeklinde çevrilmiş ve bu kitapta yazar İzmir'e ilk giren Türk askerlerin Pehlivan ve Nurettin Paşa'nın şehri yağmalayıp yaktırdıklarını yazar. Halide Edip Adıvar ise Türkün Ateşle İmtihani kitabında ise İzmir'i Yunanlıların kaçıp giderken tertibat kurup yaktığını belirtir. Falih Rıfkı Atay ise Çankaya isimli hatıra kitabında İzmir'i Yunanlılar kaçıp giderken yakmaya başladıklarını, Ermeni çetelerinin pek çok yeri kundakladığını, İzmir'e ilk giren Deli Nurettin'in ise azınlıklardan geriye bir şey kalmasın diye yaktırdığından bahseder. Bu üç hatıra da görüldüğü gibi İzmir'in kimler tarafından yakıldığı meselesinde hatıraların tatmin edici bir cevap vermekten uzak oldukları sonucuna varabiliriz. Bu tamda Akira Kurusawa'nın 1950'de çektiği Rashomon filmindeki duruma karşılık gelmektedir. Ortada bir cinayet vardır. Ve herkes farklı bir şey söylemektedir. Yönetmense dört farklı hikaye anlatarak ve gerçeği bize bırakarak yeni bir gerçeklik söylemi ile bizi karşı karşıya bırakmaktadır. Seyircinin, okuyucunun niyetinin belirlediği yeni bir gerçeklik alanı. Kimimiz Sotiriyu'nun kimimiz Adıvar'ın ve kimimiz de Atay'ın gerçek söylediğini düşünebiliriz. Üç farklı anlatıdan tarihin bizim kurgumuzdan başka bir şey olmadığı, gerçeği keşfetmekten çok yaratacağımızı görürüz. Yanlış sorunun doğru cevabı olmaz yaklaşımıyla tarihe

¹ Cemaleddin Afgani'nin Hatıraları, Muhammed Mahzumi Paşa, Çev. Adem Yerinde, İstanbul 2010.

soracağımız soruyu değiştiririz. İzmir’i kim ya da kimler yaktı yerine yangının sonuçları üzerinde yoğunlaşırız. Ermeni meselesinde olduğu gibi kimim kimi ne kadar çok öldürdüğü sorusuna karşın neden birbirlerini öldürdüler sorusu daha doğru ve anlamlı bir soru olabilir.

Milli Mücadele bir anlamda hatıra savaşları gibidir. Milli Mücadele’de yer almış kişiler yeterince tarihte yer almadıklarını düşünerek hatıra kaleme alma zorunluluğu hissetmişlerdir. Kazım Karabekir’in hatıralarına bakılacak olursa Anadolu’da silahlı mücadele fikri kendisinden çıkmış ve bu amaçla Anadolu’ya gitmiştir. Mustafa Kemal’in Hatıraları Nutuk ile Karabekir ve diğer kişilerin hatıralarını mukayeseli okuduğumuzda pek çok konuda birbirleriyle çeliştikleri görülecektir. Paşalar kavgalarını adeta hatıralar üzerinden sürdürmüştür. Celal Bayar’ın hatıralarına “Ben de Yazdım” başlığını koyması oldukça anlamlıdır. Bir anlamda mücadelede ben de vardım demek istemiştir. Hatıralar üzerinden Milli Mücadele tarihi de Rashomon filmiyle oldukça örtüşen bir durumdur. Ancak pek de bu duruma uygun davranılmadığı ortadadır. Yücel Çakmalı’nın son projesi “Ya İstiklal Ya Ölüm”; Milli Mücadele’nin öncü isimlerinden Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi’nin yaptıklarını beyaz perdeye yansıtmaktı. Ahmet Hulusi bir din adamı olarak Milli Mücadele’de öncü bir isimdir. Milli Mücadele’de Yunan kuvvetleri ile işbirliği yapan din adamlarına karşı öne çıkarılacak gerçekten öncü bir isim. Baskın, egemen söylemin Milli Mücadele’de din adamlarının Vurun Kahpeye, Ateşten Gömlek ve Yeşil Gece’deki gibi gösterilmesine karşın Ahmet Hulusi vatan savunmasında öncü bir din adamı olarak öne çıkarılmaktadır. Burada Ahmet Hulusi üzerinden toptan din adamları aklanmak istenmektedir. Oysa aynı bölgede ve yurdun başka bölgelerinde Edirne Müftüsü Hilmi Efendi, eski şeyhülislamlardan Mustafa Sabri gibi bazı din adamları Yunanlılarla işbirliği yapmıştır. Yani Ahmet Hulusi örneği tek başına bu durumu değiştiremez. Birisini yok sayarak ötekini öne çıkararak yapılan

film ya da tarih bizi bir uç durumdan diğerine taşıyacaktır. Aynı metin içinde ya da aynı film içinde yönetmen Kurusawa’nın yaptığı gibi hem Ahmet Hulusi gibi adamları hem de diğerleri anlatılabilir. □ Yargılamadan yargıyı okuyucu veya seyirciye bırakarak. Bunu yapmadığımız müddetçe bir uçtan başka bir uca savrulup duracağız. Söz konusu Ahmet Hulusi filmi çekilemedi. Rashomon tadında çekilirse doğruları çoğaltarak tarihsel gerçekliğe yaklaşma şansı elde edebilebilir.

Hatıraların kullanım değerine gelince tarihi belgelerin sustuğu konuşmadığı yerde hatıra türü metinler devreye girerek boşlukları doldurur. Hatıraların resmi belgenin bahsetmediği ya da boş bıraktığı yerlere yaptığı katkıyı göstermesi açısından Zeki Mesud Alsan’ın “Mustafa’nın Romanı Memleket Çocuğu” isimli hatırası dikkat çekicidir. Mustafa, çocukluk ve ilköğrenlik yıllarının geçtiği Aydın şehrini roman tadında anlatır. Bu anlatım içinde mahallenin kötü kız diye damgaladığı Kezban’ın trajik ve travmatik hikayesi ayrı bir yer tutar. Bu hikaye bugünün tarihçisine pek çok şey söyler. Bugün tartışılan mahalle baskısının 19.Yüzyıl’da ne biçim ve şekilde olduğunu gösterir.

Bunu Kezban'ın Nizamiye Mahkemesi'ne yansıyan davasından da okuyup anlayabiliriz. Kezban'ın mahkeme kaydından olayın nasıl vuku bulduğunu da öğrenebiliriz. Ama Kezban'a sonra ne olduğu, mahallenin öldürülen Rum genci Vassil'in ölümü sonrasında ne hissettiğini, ne dediği, Vassili'yi mahallenin namusu için öldüren İsmail Efe'nin akıbetinin ne olduğu belgelere yansımaz. Oysa belgenin boş bıraktığı yeri Alsan doldurmuş; Kezban'a ne olduğu ve halkın ne hissettiğini, İsmail Efe'nin akıbetini anlatmıştır.

Hatıraların tarih yazımında kullanım değeri ile ilgili verebileceğimiz bir diğer örnek Halil Halid Efendi'nin 1903'te İngilizce olarak kaleme aldığı Bir Türk'ün Günlüğü isimli hatıra kitabıdır. Osmanlı hakkında İngiltere'de oluşan yanlış kanaatleri düzeltmek amacıyla kaleme aldığı hatırası pek çok açıdan önemli olmakla birlikte burada özellikle kendi aile hayatı hakkında verdiği bilgilere dikkat çekmek istiyoruz. Resmi belgeler "harem" olarak bilinen aile halkına özgü mekan söz konusu olduğunda susar. Adli vakaların dışında haremın hususiyeti ve işleyişi, orada yaşayan kadın ve çocukların konumu, kadın erkek ilişkisi ve komşu ilişkileri konusunda belgeler bize bir şey söylemez. Normal olan resmi belgelerin alanına girmez. Oysa Halil Halid, belgenin susarak boş bıraktığı bu alana dair tarihçiye çok önemli bilgiler verir. Bu hususi alanı okuyucuya açar. Mahrem olanı anlatır. Harem halkına ve ilişkilerine değinir. Çocukların aile içinde yetişmesi ve cezalandırılmalarını ayrıntılı olarak okuyucuya aktararak hatıralarıyla belgenin boş bıraktığı insana dair pek çok alanı doldurur.

Sevket Süreyya Aydemir'in 1959'da kaleme aldığı Suyu Arayan Adam hatıra kitabı Aydemir'in nezdinde arayışlar içinde kendi kuşağının trajik bir panoramasıdır. Genç bir subay olarak askerleriyle sohbetleri 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın ilk yıllarındaki Türk insanın içinde bulunduğu duruma tutulmuş projeksiyon gibidir. Oradan oraya salınıp duran kuşağın ruh haline dair belgelere başvurmak boşuna bir çaba olacaktır. Niyazi Berkes, Unutulan Yıllar'da 1940'lı yılların üniversite ortamından Milli

Şef'e, siyasi ve toplumsal alana dair pek çok konuya farklı bir açılım getirir. Cadı kazanında tasfiyeye maruz kalmış bir üniversite hocası olarak siyasal iktidarın gölgesinin üniversiteye nasıl yansıdığını, utanç belgesi diye anlattığı milli şefe bağlılık yemini ve hissedilenleri birinci ağızdan bize aktarır.

Hatıraların tarih yazımında önemine dair örnekleri çoğaltmak mümkün ama görünen o ki hatıralar belgelerin hiç konu etmediği meselelerde tarihçiye geçmişi anlama ve anlamlandırmada önemli bir veri sağlamaktadır.

Hatıralar ve Edebiyat

Hatıraların tarih kadar edebiyat için de önemi büyüktür. Özellikle çok sevdiğimiz roman yazarlarının hatıralarını okumak bizi yazara yaklaştırır. Yazarın gündelik hayat karşında açmazları, yazdığı metne ne oranda yansıdığını görmemizi kolaylaştırır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hatıralarını okuduğumuzda onu ve dünyasını tanıırken romanlarına daha başka bir gözle bakma şansını elde ederiz. Oğuz Atay'ın hatıralarında roman notlarını görmek romanın mutfağını görmemizi sağlarken çoğu yazarın bir yerde kendini, yakın çevresini yazdığını görmek metne olan ilgimizi daha belgesel bir düzeye bir toplum okumasına götürür. Keşke Oğuz Atay'ın ömrü Türk ruhunu yazmaya yetseydi diye hayıflanmadan edemeyiz. Yazsaydı kim bilir hangi sorunlu tarafımızı ironik bir dille bize anlatıp ayna tutardı diye sorarız. Edebi metinler nasıl topluma tutulmuş aynalarsa hatıralar da yazarın kendine tuttuğu aynadır. Bu aynadan yansıyanla yazarın metnine gittiğimizde içinde yaşadığımız toplumun suretini görürüz. Aynalardan mahrum kaldığımızda ise ne toplumu ne kendimizi görebiliriz.

Hatıra bir hikayenin ya da romanın doğruluğuna bir delil olabilir. Esat Serezli'nin Memleket Hatıraları adını verdiği hatıraları tam da bu duruma örnek teşkil etmektedir. Esat Serezli hatıraları yazmaya, emekli olup İstanbul'a yerleştiği 1943 yılında başlamıştır. Hatıralarında çok sevdiği ve hiç unutamadığı güzel memleketi Serez'i bir nebze

de olsa anmak, etrafındaki insanlara memleketinin güzelliklerini aktarmak, bir zamanlar bu toprakların Osmanlı toprağı olduğunu kendinden sonra gelenlere bildirmek niyetindedir. Esat Serezli, hatıralarında Bulgar çetelerinin oluşumuna dikkat çekmektedir. Yaklaşan tehlike karşısında Mustahfiz Teşkilatı'nın kurulduğuna, ancak bu durumun şehri işgalden kurtaramadığına değinilmişti. Şehir işgal edildikten birkaç gün sonra ise Bulgarlar katliam yapmaya başlamışlardır. Tam da bu noktada Esat Serezli'nin Hatıraları ile Ömer Seyfettin'in Serez'in Bulgarlarca işgali sırasında Serez halkının katliama uğramasını konu aldığı Beyaz Lale isimli hikaye kitabı ile kesişmektedir. Ömer Seyfettin yüzbaşı rütbesi ile Serez ve yakınlarında görevlidir. Beyaz Lalede bu görev sırasında edindiği izlenimlerinden hareketle yazılmıştır.

Ancak burada Ömer Seyfettin'in üzerinde durmadığı fakat söylenmesi gereken önemli bir durum vardır: Katliam nasıl başlamıştır? Esat Serezli, hatıralarında katliamın başlamasına sebep olarak, savaş sebebiyle diğer Balkan şehirlerinden Serez'e gelen ve Kurrahane Medresesi'nde kalan Türk muhacirlerinin birkaç Bulgar askerini öldürmelerini göstermektedir[□]. Bu ifade hemen Balkan Harbi akabinde telif olunan o dönem eserlerinden bir kısmı tarafından da desteklenmektedir. Rumî1329 yılında İstanbul'da neşredilen ve Rumeli Mezâlîmi ve Bulgar Vahşetleri adını taşıyan kitap da bu bilgiyi doğrulamaktadır. Kitaba göre, Bulgar katliamı, şehir sokaklarından birinde bir Bulgar neferinin meçhul bir şahıs tarafından öldürülmesiyle başlamıştır.

Son dönemde Ömer Seyfettin ile ilgili çalışmalarda Serez'in Bulgarlarca işgalini konu aldığı Beyaz Lale isimli hikaye kitabının öne çıktığı gözlenmektedir. Erol Köroğlu, Seher Öztürk ve Halil Berktaş, Ömer Seyfettin'in milli inşa sürecinde hikaye ve romanı politik bir araç olarak kullandığını ve söz konusu kitabın bu bağlamda Serez'de yaşanan gerçeklerden çok Ömer Seyfettin'in kurgusu olduğunu üzerinde durmaktadırlar.

Seher Öztürk bir bildirisinde şunları söylemektedir: “Her metin masum olmadığı

düşüncesiyle Ömer Seyfettin'in Milli Edebiyat'ın önde gelen yazarlarından biri olduğu dikkate alındığında “Beyaz Lale”nin halkın acılarını yansıtan tarafsız bir öykü olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Söz konusu öykü, negatif “öteki” söylemi ve onun Türk Kadını'nın bedenine yönelik şiddet yüklü eylemi üzerinden milli kimlik inşa etme aracı olarak kurgulanmıştır”

Özkök, Köroğlu'nun Beyaz Lale'ye yönelik düşüncelerini aktarmaktan öteye gitmemiştir. Benzer bir tavrı Halil Berktaş, Taraf Gazetesi'nde Ömer Seyfettin üzerinde yazdığı yazılarda sürdürmüştür. Kendi ifadesiyle söylenecek olursa: “Ömer Seyfeddin “vatanî hikâye” üst başlığını koyduğu Beyaz Lâle'de, bu süreçte sadece Balkan Müslümanlarının başına gelenleri anlatır. Abartır da. 1912'de Bulgar ordusu Serez'e girer. Binbaşı Radko'nun talimatıyla Türkler tam bir vahşete maruz bırakılır. İlginç olan şu ki, bu tasvir sadece 1912'nin gerçek Serez katliamını değil, aynı zamanda edebiyatta var olan ünlü bir modeli izler. Dostoyevsky'nin Karamazov Kardeşler'i 1880'de yayınlandı. Dördüncü bölümde İvan, Alyoşa'nın Hristiyan inancını sarsmak (veya tersine, onun tarafından sağaltılmak) istercesine, insan ruhunun kötülüğünü örneklemeye koyulur. Moskova'da karşılaştığı bir Bulgardan “Türk ve Çerkeslerin” Bulgaristan'da yaptıklarını dinlemiştir : “Köyleri yakıyor; kadın ve çocukları katlediyor; ırzlarına geçiyor[lar]... Bu Türkler çocuklara işkence yapmaktan da zevk alıyor; doğmamış çocukları analarının rahminden kesip çıkartıyor; bebekleri annelerinin gözü önünde havaya fırlatıp düşerken süngüleriyle şişliyorlar.” İvan'ın aktardığı bir başka sahnede, “istilâcı Türkler” kucağında yavrusuyla korkudan titreyen bir annenin etrafında daire olur. Önce türlü şaklabanlıklarla bebeği güldürmeyi başarırlar. Derken biri piştovunu çeker, bebeğe doğru uzatır; çocuk minik elleriyle bu oyuncayı yakalamaya çabalarken, tetiği çeker ve yavrucağın beynini patlatır. Beyaz Lâle'nin ortalarındaki, neredeyse okunamayacak derecede tiksindirici üç-dört sayfalık fırın sahnesi, sanki Ömer Seyfeddin'in

Dostoyevsky'ye cevabıdır. Roller tamamen tersyüz edilmiştir : Zalim Radko bir Bulgar; İvan Karamazov'dan dinlediğimiz işkencelere uğrayan ise Serez'in Türk-Müslüman halkıdır. Radko'nun komitacı reislerine verdiği talimat bir karikatürü andırır: "Şehrin en büyük fırını hazırlanacak, âli mahkeme için lüzumu olan sandalyeler, büyük masa, kırmızı örtü, İncil, ip, zeytinyağı, kerpeten, ustura, şiş vesaire gibi şeyler oraya götürülecek, vakit geçirmeden işe girişilecekti." Üstelik bunlar bir değil birkaç kere söylenir. Zira ününün doruğundaki Ömer Seyfeddin, belirginleşen bir aşırı-üretim zorlamasıyla, tefrikalaşmanın savrukluğuyla malûldür."²

Gerek Özkök ve gerek Berktaş'ın ifadelerinden Ömer Seyfettin'in Serez anlatımının gerçekte alakasının olmadığı, bunun yazarın muhayyilesinin bir ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Oysaki her ne şekilde başlamış olursa olsun ortada bir katliam söz konusudur. Ayrıca Serez'de yaşanan bu katliam, orada gözlemci sıfatıyla bulunan Batılılarca da desteklenmektedir. Fransız gözlemci Jean Leune, Esat Serezli'nin hatıralarına paralel bilgiler vermektedir: "*Serez şehrinin önde gelenlerinden 200 kişi, din adamları, avukatlar, banka müdürleri, vb tutuklandılar ve sonsuz işkencelerden sonra öldürüldüler.*"³

Bir başka Fransız Lette Leune, Bulgarların Serez'i ancak yakıp yıktıktan sonra terk ettiklerini belirtmektedir. Bu bilgi, Esat Serezli'nin hatıralarında canlı bir şekilde anlattığı Serez'in yakıp yıkılmasını desteklemektedir.

Halil Berktaş'ın bir türlü anlamadığı fırında insanların yakılma meselesine gelince, Esat Serezli daha öncede söz edildiği üzere Bulgarların nasıl bir zulüm ve işkence yaptıklarının ayrıntısını vermez. Ancak hatıralarının bir yerinde Mustahfiz Teşkilatı'nın önde gelen isimlerinden, üstü kapalı olarak bahsettiği üzere Bulgar köylülerine pek de iyi davranmayan ancak vatanseverliğinden

ve cesaretinden şüphe duymadığı, Derviş Bey ve oğlunun akıbetine değinmektedir. Yunan hükümetince tutuklanan Derviş Bey ve oğlu bindirildikleri vapurun kazanına atılmak suretiyle öldürülür. Yani Esat Bey'in hatıraları, Ömer Seyfettin'in fırına atılarak insanların öldürülmesi ile ilgili başkaca bir bilgi vermez.

Ancak şu husus üzerinde durmakta fayda vardır. Zira Rumeli Mezâlîmi ve Bulgar Vahşetleri adlı kitapta, Bulgarların Türkleri kahvehanelere veya camilere doldurup canlı canlı yaktıkları ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak diğer Balkan şehir, kasaba ve köylerinde insanların hangi işkencelerden geçirilerek ne şekilde öldürüldükleri anlatılmaktadır. Ayrıca unutulmaması gereken bir husus da şudur: Ömer Seyfettin, Balkan Harbi sırasında Serez ve havalisine yakın bir köy olan Yakorit'te subaylık yapmıştır. Vazifesi gereği dağlarda eşkiya takip etmiş ve bu vesile ile o havalideki pek çok kasaba ve köylere gitmiş, orada yaşananları ya bizzat görmüş veya işitmiştir. Bütün bu yaşadıkları elbette onun edebî ürünlerine yansımıştır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus sadece fırına atılarak insanların yakılmasının veya Serez'de yaşanan katliamın Ömer Seyfettin'in kurgusu olup olmadığıdır. Gerek Esat Efendi'nin gerekse Fransız gözlemcilerin anlatımından Serez'de Bulgarların Müslüman ve ahaliye yönelik bir katliam içinde oldukları anlaşılmaktadır. Burada Ömer Seyfettin'in bunu tek taraflı sadece Müslümanların katledilmesi olarak göstermesi yazarların ileri sürdüğü gibi milli bir inşa sürecinde edebiyatın bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Zira Bulgarlar Serez'i terk ederken Rumlar'ı da katliama tâbi tutmuşlardır. Ama burada göz ardı etmememiz gereken husus teorik yaklaşımımızı ispatlamak adına tarihsel gerçekleri görmezden gelme tavrıdır. Yazarlar, Benedic Andersan'ın "Hayali Cemaatler" adlı kitabının etkisiyle Ömer Seyfettin'in Beyaz Lale'sinin kurgu olduğu savı üzerinde birleşmektedirler. Bazen pis bir gerçek bütün teoriyi mahvedebilir. Pis bir gerçek, bütün teoriyi mahvetmemesi amacıyla göz ardı edilmektedir. Esat Efendi'nin hatıraları, Rumeli mezâlîmi ve Bulgar vahşetleri ile Fransız gözlemcilerin verdiği bilgiler,

2 Halil Berktaş, Dostoyevski ve Ömer Seyfettin...

3 Jean Leune, "*Comment les Bulgares ont Traitee Gres et Turcs en Macodénie*", *L'illustration*, 9 Ağustos 1913, No: 3676, s.116; İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlîmi*, Ankara, 1990, s.31'den naklen

bize Ömer Seyfettin üzerine bu konuda yazarların bir gerçeği görmezden geldiklerini göstermektedir.

Ömer Seyfettin'in bir ideal uğruna veya yeni bir toplum oluşturma yolunda kalem oynattığı doğru kabul edilecek bir durumdur. Ayrıca bir yazarın ürününü oluştururken hayal gücüne başvurması da doğaldır. Evet, belki Ömer Seyfettin hikayelerini kurgularken bazı noktalarda mübalağa da etmiştir. Fakat bu durum, hikayenin esasını teşkil eden olayların gerçek olmadığı, yaşanmadığı anlamına gelmez. Yukarıda adı geçen kaynaklar ve Ömer Seyfettin bölgede vazifeli bir subay olarak türlü görevler ifa etmesi, Beyaz Lale gibi hikayelerinin tamamen kurgu olduğu görüşünü yıkmaktadır. Olsa olsa yazarlığının gereği olarak olaylara birtakım müdahalelerde bulunduğu söylenebilir. Ancak bu, yukarıda ifade edildiği gibi olayların gerçekliğine gölge düşürecek nitelikte bir yapı arz etmez. Esat Serezli'nin hatıraları Ömer Seyfettin'in Beyaz Lale hikayesi ile ilgili tartışmalara açıklık getirecek mahiyette bilgiler sunarak hatıraların kullanım değerinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir.

Esat Serezli'nin hatıralarını yayına hazırlarken Tanpınar'ın Huzur romanının kahramanı Mümtaz'ın sevgilisi Nuran ile karşılaşacağımızı hiç düşünmemiştik. Esat Serezli, kendi aile tarihi olan Serezliler kitabında Tanman ailesiyle olan akrabalık ilişkilerine değinir. Tanmanlar ile ilgili araştırma yaparken ailenin gelini Türkiye'nin ilk kadın üniversite mezunu Saffet Tanman'a ve onun iki hatırasına ulaştık. İlgaz Dağlarından Batnaz Tepelerine hatırasında Halil Halid ile olan akrabalığı bizi şaşırtırken Batnaz Tepelerinde Zaman ise Osmanlı'dan Cumhuriyete uzanan ilginç bir yaşamı içeriyordu. Üniversite yıllarında hocası Tanpınar ile şehir gezmeleri ve sohbetleri hatıralarda anlatılan konular arasındaydı. Saffet Tanman'ın Huzur'un Nuran'ı olduğu yazılıp çizilmişti. Esat Serezli'nin aile tarihi izinde Saffet Tanman'ın oğlu İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi profösörlerinden Baha Tanman ile görüşmemizde "Hocam annenizle ilgili böyle bir bilgi var doğrudur diye sordum" Baha bey evet doğrudur. Bende anneme sordum. "Evet Tanpınar hoca ben ve arkadaşım Nesterin'den esinlenmiş romanı yazarken" dedi. Bu sempozyum

vesilesi ile Nuran'ın Tanpınar'ın yakın çevresinden etkilenecek kurguladığını sizlerle paylaşmış oldum. Esat Serezli'nin hatıraları ile çıktığım yolculuk pek çok noktada benim başka yolculuklara çıkmama vesile oldu. Nuran'ın ete kemiğe bürünüp Saffet Tanman olarak karşımıza çıkmasına Esat Serezli'nin hatıraları vesile oldu. Halil Halid'e dair bilgilere yeğeni Saffet Hanım'ın hatıraları sayesinde ulaştık.

Sonuç

Edebiyatla tarihin alanı içine giren hatıralar yeterince çalışılmış, analitik olarak ele alınıp incelenmiş metinler değildir. Seyahatname gibi hatıralar da melez bir türdür ve talihi de aynıdır. Ne tarihçilerin ne de edebiyatçıların üzerinde eğildikleri bir alandır. Oysa hatıralar sosyal bilimlerin hemen bütün alanlarını ilgilendirecek nitelikte veriye sahiptirler. Hatıraların bir o kadar da yanıltıcı olduğunun bilincinde olarak hatıralara eğildiğimizde edebiyat ve tarihe dair pek çok konuda bize söyleyecek şeylerinin olduğu görülecektir. Resmi belgeler pek çok meselede cevap vermez, susarlar. Onların sustuğu yerde hatıralar devreye girer. Bazen verdikleri bilgilerle boşlukları doldururlar bazen de olayı daha karmaşık hale sokarak kafamızı karıştırırlar. Yeni sorular sormamızı ya da tarihe sorduğumuz sorunun doğru olmadığını hatırlatırlar. Hatırlar özellikle folklor çalışmalarında sosyoekonomik ve zihniyet tarihi çalışmalarında mutlaka başvurulması gereken kaynaklardır. İçinde yaşadığımız toplumun siyasal ve yazınsal aktörlerinin iç dünyalarına kapı aralarlar. Onların bize tuttuğu aynadan yansıyanları yorumlarken bize kılavuzluk ederler. Toplumlar kendilerini kendilerine tutulan aynalarla görürler. O aynalarında kullanma kılavuzuna ihtiyaç vardır. Yazarın ne niyetle kime karşı ya da kiminle diyalog içinde olduğunun farkına varmak aynadan yansıyanı anlamayı kolaylaştıracaktır.

TÜRKÇENİN BİLGE DÜŞÜNÜRÜ

ALİ DÜNDAR

GÜNAY GÜNER

Türk Devriminin de devrimin düşünürlerinin de tansıksı bir yanı vardır. Ağır koşullar altındaki günümüz aydınına özgüven sağlayan, bu niteliklidir.

Ne demek istiyoruz? Açıklayalım.

Anadolu onlarca uygarlığa, yüzlerce ekine yurt olmuşsa da bu yurdun halkı 624 yıllık Osmanlı döneminde kıyımlara uğratılmış, aç açık, bilgisiz, eğitimsiz bırakılmış, salt sarayın bilinmeyen tutardaki servetini, şatafatını artırmak için cepheden cepheye sürülmüş, o yaban topraklara düşürülmüş, halk olarak niteliklerini kazandıran anaerkillik, doğa sevgisi, doğa inanç dizgesi gibi değerlerinden; daha da önemlisi Türkçesinden, anadilinden koparılmıştır.

Batı dünyası tekerkliliğin, din egemenliğinin insanı yok eden baskısından, Osmanlıdan çok önce özellikle de basımevinin, basım aygıtının eşsiz kazanımıyla kurtulma sürecine girmişken, Osmanlı işgal günlerinde bile dünyayı, karşı karşıya olduğu sorunu çözümleyemedi, anlayamadı.

Her ne kadar Osmanlı'nın son döneminde bölük pörçük arayışlara girilmişse de Anadolu halkının, Türk ulusunun aydınlanma süreci Eşsiz Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı Türk Devrimiyle başlamıştır.

Dolayısıyla batının yüzlerce yılda, özverili savaşım sonucunda başardığı aydınlanma eylemi, Türkiye'de topu topu 15 yıla sığdırılmak zorunda kalmıştır. Ayrıca bu devrimde dünyanın diğer devrimlerinde bulunmayan, güçlüklerle dolu ayrıntılar, savaşım alanları vardır. Bu gerçeği yabancı tarihçiler de yazmakta, vurgulamaktadırlar.

Anılan 15 yıl içinde yetkin ekin kurumları kuruldu, her alanda ekin-eğitim insanları, devrim

sözcüleri yetiştirildi ki sözkonusu kişiler ve yapıtları dünya ölçüsünde bilim ve eleştiri niteliği taşımaktadır. 600 yıl ezilen, sömürülen, edilgen durumda tutulan halkın çocuklarından yeniliklere açık, dünyayı açıklıkla kavrayan, eğitildikleri alanların uzmanı, eleştirel, usçu, aydınlanmacı, çağdaş öğretmenler, yazarlar, aydınlar (ki Atatürk Devriminin düşün kurucuları arasında öğretmen yazarlar başat önemdedir) yetişebilmiştir.

Genel olarak özetlenen devrim tansık değil de nedir? Ne ki sözümüz fizik ötesi anlamda değildir. Türk Devrimi insanlığın evrensel somut gerçeğidir. Batının yüzyıllarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin 15 yılını karşılaştırma durumunda nelerin karşılaştırıldığı üzerinde iyi düşünülmelidir.

Anadolu aydınlanmacılığıyla özdeşleşmiş, adanmış, anıt kişiliklerden Sayın Ali Dündar Öğretmenimiz Türk Devriminin bilge düşünürlerindendir. Türk Devriminin, tansıksı başarısının somut eylemcilerinden, emekçilerinden, devrimcilerindendir. Yeryüzünde yaşanmış diğer devrimlerde bulunmayan en önemli güçlük ve üstünlüklerimizden biri olan Dil Devrimi alanında yetkin, çalışkan bir yazardır, uzmandır. Onyıllardır yazdığı yapıtlar değerli bir birikim oluşturduğu gibi, okura yeni bakış açıları kazandırır. İlk Öpücük (2. bası, 1994), Ekmek Kokusu (1992), Kemalizmi Doğru Algılamak (3. basım, 2001), Şeriata Karşı Laik Eğitim Özgür Toplum (1995), Dil ve Bilinç (1995), Yapay Osmanlıcadan Yaratıcı Türkçeye (1998- Sunullah Arısoy Dil Ödülü), Kemalizm ve Din (1998), Türkçesi Varken (2001), Dil ve Düşünce (2001), Eğitim ve Dil (2002)...

Ali Dündar'ın düşün yapısını çözümlemek çabasında "Ekmek Kokusu adlı görkemli öykü kitabı dışarıda bırakılarak yapılacak değerlendirmeler

kesinlikle eksik kalacaktır. Sayın Dündar “öyküm-sü” alt başlığını kullanmış ama bu yapıt en hasından öykülerden oluşur; çok nesnel tarihsel durumu belirler.

Usta Yazar Mahmut Makal “Ekmek Kokusu”na yazdığı giriş yazısında şöyle söylüyor:

“Ali DÜNDAR, Pazarören Köy Enstitüsünü 1944’te bitirir ve Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne girer. Yazmayı orada da sürdürür. Köy Enstitüleri Dergisi’ni yöneten öğrenciler arasındadır. Yönetiminde görev aldığı bu dergide, köyüne, çocukluğuna ilişkin güzel yazıları yayımlanır.

Tadı okuyanların damağında kalan bu anlatıları da Ekmek Kokusu’nda okuyacak ve taptaze kalıplarına, güzelliklerine şaşacaksınız; canlılıklarını anlatıkları gerçeklerden aldıklarını duyumsayacaksınız.

Ali DÜNDAR, Köy Enstitülerinde okuyanlar içinde yazın ve düşünce dünyasına açılan ilk öğrencilerdendir, tek öğrencidir, desek yanılmış olmayız. Çünkü, Enstitüye girişinin daha ikinci yılında, yani 1942’de Köye Doğru Dergisi’nde yazılan çıkmaya başlar. 1927 doğumlu olduğuna göre, o tarihte on beş yaşındadır. Köyünün gerçeklerini dile getiren bu yazılar, belli bir düzeyin üstünde, yazınsal değerlere ulaşmış anlatılardır.

Elinizdeki bu yapıtı oluşturan seçkiler, ekmek kokusuyla doymaya çalışan, bir lokma ekmek uğruna hayatım veren insanları yalın ve yapmacıksız anlatan özgün öykülerdir ...”

Gerçekten de “Ekmek Kokusu”ndaki öykülerin yazarının on beş yaşında olduğunu bilmek çok şaşırtıcı. Daha o çağında tertemiz, öykünülesi, deyim yerindeyse gününün ötesinde bir Türkçe var olmuş bu güzelim öykülerde. Türkçenin sevdalısı olacağı daha o yıllardan belli. Yeniden yeniden basılı yapılması gereken bir kitap “Ekmek Kokusu. Bir başka bakışla Mahmut Makal’ın “Bizim Köy”üyle bütünlük oluşturan, birbirini tamamlayan bir gerçekçi yapıt. “Ekmek Kokusu”nda Ali Dündar’ın yaşamöyküsü özeğinde, köylülerin yüz yüze olduğu dile gelmez, görülmek istenmez yoksulluk, çaresizlik, açlık, kıtlık; bu kötülüğün sonuçlarından olan ve zaman zaman belirginleşen katılık, duyarsızlık; okula gitmek için çocuk çağda verilen önemli karar, köyden ayrılış, kaçış...bu çarpıcı, sarsıcı gerçekler büyük bir yazınsal ustalıkla anlatılıyor. Kıtlık başlıklı öyküde şöyle yazar Dündar:

“Çocukluğumuzun en sevinç ve sevgi dolu, şenşakrak geçmesi gereken günlerinde bizler, yoğun, yoğun olduğunca binbir perişanlık ve yoksunluklar-

la, yoksulluklarla pençeleşiyorduk. Onun için benim anılarımda “hey gidi gençlik, hey gidi çocukluk...ne günlerdi onlar” diyebileceğim kesitler yok gibidir.

Aslında ben, çocuk olduğumu da, çocukluğumu da anımsamıyorum. Sanki anamdan doğar doğmaz işe koşulmuş; sabanı bırakmış askere yollanmış gibiyim. Çocukluğumu hep bir kıtlık acısı, kıtlıklar sarıcısı gibi anımsıyorum. Yıllar sonra bu öykümü anlatırken bile kendi kendime “tanrının bütün kahrı bizim çocukluk çağlarımıza mıydı” diye geçiriyorum içimden. Kuş uçmaz, kervan geçmez bir köy. Bir yıl karnımızı doyuracak, yüzümüzü güldürecek azıcık ürün kaldıracak olsak, hemen ertesi yıl kıtlık ensemizdedir. Can alıcı öcü gözlerini üstümüze diker, kırıp geçirir bu dağ köyünü baştan sona.

O yılın baharı da kışından beter geldi. Gün çavar çavmaz millet dağlara düştü. Ot-çöp ne bulduysa, etek etek derledi, devşirdi bastı karakazanlara. Bir etek dolusu yabansı ot, yalınavuç bulgur ya da yarma, bir testi su, iki çimdik Palas tuzu...al sana günün çorbası. Hemen çal, hemen salla tahta kaşıkları. Yarım saat sonra gene başlar karın boşluğunda ziller çalmaya. Gene başlar çenenden aşağı karasular akmaya. Açlık, iliklerinde duyurur varlığını. Bir türlü başından atıp “oh” diyemezsin.

Bir bakarsın, şafak söker sökmez, kadın-kız dökülüş yollara. Şu dağ senin o yazı benim. Nereye? Ot dermeye...” (Ekmek Kokusu-Kıtlık).

Bir diğer öyküde “Germinal”dekinin benzeri bir olay anlatılır; köylüler, açlığın, kıtlığın ortasında el altından yiyecek satan, vurgunculuk yapan bir köylünün yerini basarlar, ne var ne yoksa yağmalarlar.

Bir başkasında özverili öğretmene köylülerin çektiirdikleri eziyeti okuruz.

Babanın, annenin ayrıntılarıyla kişilik çözümlemeleri vardır ki doyulmaz güzelliğindedir.

Kardeşin ölümü, insanın içini yakan o yitimin anlatımı...

Okula gitmek amacıyla iki arkadaşın köyden acı, kaygı içinde kaçışları. Günlerce yürüyüşleri, yağmur altında kalışları, saman yığını içine sığınışları...

Kişilikler olabildiğince belirgindir, özellikleriyle ete kemiğe büründürülür bu öykülerde. Ali Dündar’ı, köylüleri duygularıyla, kaygılarıyla yazın kişiliği olarak işleyen ilk yazarımız saymak yanlış olmaz.

Ayrıca Dündar, Ekmek Kokusun’nda içinde bitki adlarının da bulunduğu birçok öz Türkçe sözcük kullanır. Bu sözcüklerin yeğlendiği yıllar da göz önüne alınmalıdır. Sözcüklerin bir bölümünü sunmak yararlı olur:

Tekesakalı, halısaçağı, yaryaprağı, köygöçüren, cacıran, kıvrım, tülü, oğlakkulağı, isbatan, sıyrırma, gelinparmağı, karabatak, ekenek, sorgun, kes, horonta, karakura, duyumsamak, bungu, altsanma, utkun, uçkun, eğmeç, çaysımak, ulanmak, alakise, çobandöşeği, kebe, izlek, kuzluk, taplan, istenç, buydurmak, gün eğimi, ağmak, düportü, atkın, eskin, çatanak, ayırdına varmak, kirizma, derneşim... (Dündar, 1992).

Başta da vurgulandığı gibi, Ali Dündar’ın en büyük emek verdiği, katkı sağladığı alan Türkçedir, dildir.

Dil Devrimi Türk Devriminin ortadireğidir. Mustafa Kemal Atatürk’ün, devrimimizin ekin devrimi olduğunu vurgulaması çok önemlidir ve belirleyicidir. 1 Kasım 1928’de yazı imlerinin değiştirilerek Latin imlerine geçilmesi, Türkçenin ve daha genel olarak dil gerçeğinin yapısına uygun olan yöneme ulaşılması yanı sıra, aynı zamanda eleştirel dünyaya geçiştir. Din, İslam egemenliğiyle alabildiğine yüklü Arap imleri ile aydınlanma devrimini, bilginin yaygınlaşmasını, bilimsel eleştirel kurumları sağlamak olanaksızdır. Yazı imlerinin değiştirilmesi, 12 Temmuz 1932’de Türk Dil Kurumu’nun kurulmasıyla ve diğer kurumsal, bilimsel aşamalarla sürece Dil Devriminin koşullarını oluşturmuştur. Halkın uluslaştırılması bağlamında yazı imlerinin değiştirilmesi, anadilinin özgürleştirilmesi, insanlığın diğer devrimlerinde görülmeyen ve başarılması da o değin güç bir devrimdir.

Ali Dündar **Georges Duhamel**’den şu alıntıyı yapar:

“... Kendisine haklı olarak - ATATÜRK, yani Türklerin atası denilen Mustafa Kemal, beslediği

umutları, giriştiği işleri, bir yaygara konusu yapmaksızın işlemiştir. Onun içindir ki bu göz kamaştırıcı eserin büyüklüğü bazılarınca gereği gibi kavranamamıştır. Bu eser, İngiliz, Fransız ve Rus devrimlerinin başardıklarından bambaşkadır. Hiçbiri, örneğin dil, yazı gibi, toplumlara kişilik kazandıran alanlara el atmamıştır. Ne Cromvel, ne Robespiyer, ne Lenin, ne de ondan sonra gelenler, çekip çevirdikleri ulusların bilim felsefesini, düşünme yöntemlerini, kısacası bütün bir alinyazısını değiştirebilme yükünü omuzlarına alamamışlardır.” (Dil ve Bilinç, s. 15).

Ali Dündar’ın dil konusundaki yaklaşımı yenilik getirici, bilgilendirici, çevren açıcıcıdır; yinelemelerden kaçındığı görülür.

Bu bağlamda dil-laiklik ilişkisi üzerine düşünceleri de ilginçtir; kesinlikle üzerinde durulmalıdır. Bir boyutuyla sözkonusu görüşü dil-anaerkillik ilişkisi biçiminde de düşünmek olanaklıdır.

Dündar şöyle açıklar:

“...Türkçe, laik bir dildir; laik düşüncenin, demokratik derneşimin ve büyük Türk Devrimi’nin biricik iletişim-etkileşim aracıdır. Laik toplumun, demokratik toplumun ses bayrağıdır.” (Dil ve Bilinç, s. 15).

“Çünkü, Türk toplumu laik bir toplumdur. Hiçbir zaman Ortodoks İslamı yaşamamış bir toplumdur. Yaşamını laik çizgide sürdürebilmesi, ilerletebilmesi için laik kurumlara, laik araçlara gereksinimi olacaktır. Kendi öz dili, anadili Türke de, hiçbir dinsel ve çağdışı bulaşıkları olmayan laik bir dildir. Üstelik yüzyıllardır kullanageldiği, kendi ürettiği bir dildir. Oysa yüzyıllardır dayatılmak istenen ve yığınlar dışında seçkinlerce benimsenen Osmanlıca, birtakım dinsel söylencelerin, dinsel inak ve tutkuların oluşturduğu, Türkçe’ye yabancı, ulusal hiçbir dayancı ve güvencesi olmayan bir dildir. Ne bilim dili olabilmiş, ne sanat, ne de uygulayım. Ulusal tarih, ulusal bilinç ve ulusal kültürle hiçbir bağdaşığı bulunmayan birtakım mazmun, din miti, din söylencesi ve din öyküleriyle kendi kendini kuşatmış bir kesim dilidir Osmanlıca. Kırk yerde kırk anlama çekilebilen, birbirinin kuyruğuna girmiş Arap yazısının ve Arap dilinin egemenliğinde laik, çağdaş bir

toplum, yaşamı kurulamayacağı için dil devrimi denilmiş, Türk dili denilmiştir.” (Dil ve Bilinç, s. 27).

Ali Dündar ikileme düşmez, kararlıdır, devrimcidir. Dilbilim bilmemekten ve siyasal fırsatçı güdülerden de kaynaklı çarpık bakışlara yetkin birikimiyle karşı durur. Yine dil özeğinde “aşırı”lık konusunda şunları yazar:

“Kuşkusuz bu tür dilsel ataklıklar, dilin işlevsel alanından uzak kalmış ya da günlük yaşam karmaşığında, dilsel yaratılara yakından bakma olanağı bulamamış olanlar için, aykırı ya da aşırı gelebilir. Ben aşırı sözcüğünden yana olduğum için, hiçbir aşırılıktan alınıp gocunmuyorum. Yeter ki bu aşırılıkların ayağı toprakta olsun, bulutlarda gezmesin. Bir eylem ya da düşünce, önünde sonunda toprağa basıyor, kör tutkuya dönüşmüyor, özeleştirir ve tartışma kapılarını kapatmamışsa, insel bir işleme bağımıysa neden aşırı olsun ki... Aşırılık suçlaması, ülkemizde bir dönemin korkulu tuzaklarından biriydi. Aşırı düşünce, aşırı eylem, aşırı dil vb. bir dönem gırla gitti.” (Bil ve Bilinç, s. 22).

“Gerçi her dil kendi içinde üretken bir süreci de yaşayabilir ya; ne var ki, üretimin sağlıklı ve verimli olması için doğasına uygun birtakım dayatımlar ve zorlamalar da çoğu zaman gerekli olur. Atatürk, Türk devrim zincirine bir de dil devrimi halkasını eklemiş olmasaydı; yazıyı değiştirmeseydi, ekin sel ve eğitsel yaşamımızın bugünkü aşamalara gelmesi olanaksızdı. Arap-Fars kırmaları Osmanlıca ve onun yazı aracı olan Arap abecesi, bütün bir ulusal bağımsızlık savaşımıyla elde edilen kazanımları siler süpürürdü. Atatürk, bu gerçeği iyi kavradığı için, onlar ulusal bağımsızlık savaşımının kazanımlarını silip süpürmeden, düşün, sanat ve yazın tıklılığımızın başlıca etkeni olan Arap abecesi ni kaldırdı, dil devrimini başlattı; güzel Türkçemizi yabancı dillerin baskısından kurtarmanın yollarını açtı, yöntemlerini gösterdi. Bir avuç aymazın ötesinde, bugün artık kimse dilde uydurmacılıktan söz etmiyor, şu sözcük tuttu bu tutmadı tartışması yapmıyor.” (Dil ve Bilinç, s. 23).

Kuşkusuz Dil Devriminin başarısında Ali Dündar’ın, Ali Dündarların büyük payı, emeği vardır.

Gerçekten de devrimin düşünsel temelini güçlü kurdular. Devrimi parçalar, bölümler olarak değil, bütün olarak çözümlemeleri de çok değerlidir. Ali Dündar da aynı zamanda, sömürücü kesimlerce Atatürkçülük adı altında tasarlanarak yayılmaya çalışılan, içi boşaltılmış, deyim yerindeyse yozlaştırılmış, gerçekdışı anlayışlara karşı durur.

Örneğin laiklik konusundaki çarpıtmalara karşı şöyle yazar:

“Laiklik, ussal özgürlük, usun egemenliği demektir. Oysa en akli erenlerimizin dilinde laiklik ‘dinsizlik demek değildir’ biçiminde yer alır. Evet, laiklik bir ölçüde dinsizlik demek değildir. Ama laiklik, dinlilik demek de değildir. ‘Türk Devrimi açısından laiklik, özgür yurttaşın, özgür bireyin ideolojik-kültürel (bir kişilik) olarak yaratılmasıdır. Bunun sosyo-ekonomik cephesi ise, Ortaçağ ilişkilerinin temizlenmesi ve sanayi toplumunun inşasıdır.’ Laik toplum, laik birey istençlerinin önünde ve üstünde başkaca yaptırımlar, başkaca istençler bulunmaz. Değişik deyişle, birtakım dayatım ve zorunlamalarla insanüstü, insandışı istençlerin egemen olduğu ortamlarda usun ve insanın özgürlüğü sözkonusu olamayacağı gibi; laiklikten, laik devlet kimliğinden de söz edilemez.” (Dil ve Bilinç, s. 30).

Başta belirtilen batıda yüzlerce yıl süren aydınlanma savaşımının Türkiye’de 15 yıla sığması gerçeği, aynı zamanda hesaplaşma ve ekinel yoğunluk taşıyan devrim anlamı içerir. Dündar özellikle vurgular:

“Türk toplumu, Osmanlı açmazını, Ulusal Bağımsızlık Savaşı sonunda kırmıştır. Bu kez gündemdeki Osmanlı yenilikçiliği değil, Büyük Türk Devrimi’dir. Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen Türk Devrimi, ekinel içeriği ağır basan bir olgudur.” (Dil ve Bilinç, s. 46).

“Bu değişimin temel dinamiği, sağlıklı-çağdaş bir ekinleşim yaşamıdır. Bunun da asıl öznesi dil’dir; anadilidir.” (Dil ve Bilinç, s. 47).

Dündar’ın bilimsel bakışıyla dil ile düşünce arasındaki güçlü, örgensel bağ en somut durumuyla açıklanır. (Dündar, 2003). Buna göre dil öylesine belirleyici bir gerçekliktir ki beynin çalışmasının her anını kapsar. Özellikle de yaratı, sanat alanı

içinde devinir. Dil sanat çabasında sınırlara ulaşır. O sınırları her devrimde daha geliştirir, ileri götürür. Şunları yazar Dündar:

“Toplumsal değişimler, bütünsellik taşıyan, tümleşik olgulardır. Bilimi, sanatı, siyasası, ekini ve tekniğiyle toplumun bütün kesim ve katmanlarını; o kesim ve katmanların yaşam ve dünya görüşlerini etkiler. Bu arada dil, yaşanan değişimlerden en çok etkilenen bir kurum olarak yerini alır. Çünkü yeni tutum ve davranışlar, yeni yaşama yordamları ve yeni, düşünceleri doğrudan dile yansır. Dilin sözcük ve kavram dağarcığını, anlatım yeteneğini, terimsel, bilimsel-sanatsal yaratılara yetkinliğini zorlar. İşte güzel Türkçemizln bugün ulaştığı mutlu aşama, sözünü ettiğimiz o soycul zorlamaların sonucudur.” (Dil ve Bilinç, s. 49).

Devrim karşıtlarının tüm saldırılarına karşın Türkçemiz övünülesi bir düzeydedir. Türkçemizle sanat, bilim, yazın, felsefe yapıtları yaratılabilmektedir. Sözkonusu alanlardaki yeniliklere kolaylıkla karşılık türetilmektedir.

“...tüm geri asılmalara, tüm çekiştirmelere, küçümseme ve azımsamalara karşın Türkçe bugün, sağlıklı, saydam ve varsıl bir ekin dili olarak dimdik ayakta. ‘Türkçe’yle öykü / roman mı yazılır; söyleşiye / anlatıya mı girilir; şiir mi yazılır, bilim mi yapılır ...’ diye dudak bükenlerin yüzlerini kızartacak dilsel ürünler ortaya çıkmıştır bugün. En çetrefil, en karmaşık bilim dallarında Türkçe yapıtlar dolduruyor kitapçı sergenlerini; ilk ve ortaöğretim kurumlarında, üniversitelerde Türkçe yapıtlarla ders yapılıyor. Başka dillerde yazılmış en çetin, en karmaşık bilim yapıtları; en kapalı, en imgesel anlatım konularını içeren yazın yapıtları, hiç de zorluk çekilmeden Türkçe karşılık bulunabiliyor, Türkçe’ye çevrilebiliyor. Yüzlerce yıldan beri Osmanlıca yazıp çizenlerden batı dillerine çevrilenlerin sayısı 2’yi, bilemediniz 3’ü geçmezken; yetmiş yıllık Cumhuriyet dönemi yazar/çizerlerinden batı dillerine çevrilenlerin sayısı’ neredeyse yetmiş buluyor. Ne sayesinde? Dil devrimi sayesinde; devrim yoluyla Türkçeye kazandırılan ekinel kimlik sayesinde.” (Dil ve Bilinç, s. 60).

Ali Dündar Türkçenin yalnızca düşünsel, ku-

ramsal yanıyla ilgilenmemiş, dil bilgisel, yazımsal yanı üzerinde de yoğun biçimde çalışmış, yapılan yanlışları sürekli vurgulamıştır. (Dündar, 2001).

Günümüzde dilimizin ulaştığı varsıllığın, cumhuriyet döneminde bile engelsiz, kolaylık içinde sağlanamadığı açık gerçektir. Dil Devrimi sürekli saldırı altında olmuştur. Bunlardan en önemlisi de 12 Eylül 1980 darbecilerinin, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Dil Kurumu'nu ve Türk Tarih Kurumu'nu, büyük önderin el yazısıyla yazdığı tüzel kalıtını çiğneyerek, yok sayarak kapatmalarıdır. Ali Dündar bu saldırının sonuçlarını şöyle belirtir:

“Bugünkü Türk Dil Kurumunu oluşturan aylıklı kadro, Atatürk'ün devrim ve ilkeleri doğrultusunda oluşturulan ve bir tüzel kişilik kimliğiyle çalışmalarını sürdüren Türk Dil Kurumuna tepki olarak iş başına getirildiği için, ondan devir aldığı hiçbir işin üstüne gitmeye gerek duymadı. Ne yarım bıraktırmış çalışmaları tamamladı, ne çoğunun baskısı tükenmiş terim sözlük ve kılavuzlarını yeniden bastırdı, ne de yeni terim üretimi çalışmalarına girişti. 12 Eylül Dil Kurumu, göreve başladığı günden beri dilimize ne tek bir sözcük katkısı sağlamış, ne de tek bir terim üretmiştir. Kurum, bilimsel davranmaktan çok, ilmi muta' larla dalınç (istiğrak) halinde olmayı yeğlemiştir. Açık seçik olmasa da, ağırlığını 'Türkçeleşmiş Türkçe'den yana koyduğunu duyumsatan aylıklı Kurum üyeleri, Doğu'dan ve Batı'dan akın akın gelerek insanlarımızın mutfaklarına, yatak odalarına değin giren yabancı ve güzel dilimizi bozucu sözcük ve sesletim saldırısına karşı çıkmaktan özellikle kaçınmışlardır.” (Dil ve Bilinç, s. 63).

Ali Dündar Öğretmen köy enstitülerini, o kurumların içinden bir aydın olmasının yanı sıra çok ayrı kaynaklardan da incelemiştir. Örneğin Wendell Willkie'nin “Tek Bir Dünya” adlı ilginç yapıtı bu kaynaklardan biridir. W. Willkie'nin, dünya gezisi izlenimlerinden oluşan kitabının bir bölümünde Türkiye ve özellikle o günlerde tanıklık ettiği köy enstitüsü gözlemleri yer alır. (Dündar, 2015: 31-35, 76-87, 109-121).

Ali Dündar köy enstitülerinin eğitim düşüncesi üzerine yoğunlaşır. İş içinde eğitim, iş içinde ahlak, erdem kazandırma ilkesinin değerini vurgular. Bu ilkeyi belirleyici olarak öne çıkarır. Dündar'ın bi-

linsel açıklamalarından da köy enstitülerinin Türk aydınlanma devriminin başat kurumlarından olduğu bir kez daha anlaşılır.

Bitirirken Ali Dündar Öğretmenin “Emekli Vaiz” ile “Erdem Türkmence” diye iki takma ad kullandığını da söylemeden geçmeyelim. (Miskioğlu, 2003).

Dündar için Sami Karaören “Günümüzün Nurullah Ataç'ıdır” der.

Gerçekten öyledir. Dündar da Ataç gibi ödünsüzdür, sözünü sakınmayan bir ustadır; Türkçemizin anıt düşünürüdür.

Sayın Ali Dündar Öğretmenimi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum, yürekten esenlik diliyorum. Sağ olsun, var olsun.

Kaynaklar

- Dündar, Ali, “Ekmek Kokusu”, Selvi Yayınları, 1992
 “Dil ve Bilinç”, Prospero Yay., 1995
 “Türkçesi Varken”, Türk Dili Dergisi Yay. 2001
 “Cumhuriyetin 80. Yılında Dilimiz / Düşüncemiz”, Türk Dili Dergisi, S. 98, Eylül-Ekim 2003
 “Denenmemiş Denemeler”, 2015
 Miskioğlu, Ahmet, “Ali Dündar Üzerine”, Türk Dili Dergisi, S. 98, Eylül-Ekim 2003

Songül Öztürk

TÜKENMİŞ EVLİLİKLER KURTARICISI

"Geciktiniz, salonda ve sizi fark etmeyecektir."

"Çözüm bekleyen onca işin arasında gelebildiğime..." Tam Ahmet Rıza Bey'e uygun bir cevap. Sesi de titremiyor. Fark edilirse orada bulunma nedenini açıklayamayacak olmasından da rahatsız değil. Lale Sayar çözümün çözümsüzlüğünden ve adamın varlığından tedirgin. Uzun holü geçiyorlar.

Salon: güçlü güneş ışığı, kâğıt hışırtıları, kalem gıcırtağı, iç çekişlerle boğucu; rengârenk kâğıttan gemilerle kaplı duvarıyla ise şaşırtıcı. Kapı aralığından zarif bir baş ile güzel bir yüz görünüp kaybolmuyor bir zaman. Aynı anda iki baş geri çekiliyor, gözler gözlere dikiliyor ancak meydan okunmuyor, soru sorulmuyor. "Çözümsüz değil," oluyor veda cümlesi.

* * *

Bir hafta önce.

"Ahmet Rıza, nâm-ı diğer 'Tükenmiş Evlilikler Kurtarıcısı'. Nasıl yardımcı olabilirim?" Ses değil, tavan yapmış özgüven çınlamıştı ahizede.

"Ben Lale Sayar." Özüne güvenmediğini belli etmişti ses tonu. "Selma Coşkun (birkaç saniye duraklamıştı) arkadaşımıdır. O önerdi, yani, siz, galiba derdimin dermanı olabilmisiniz." Şen tınlarla dolu ince ses, çekingenliğini örtememişti; Ahmet Bey'in tüm hislerini bedeniyle birlikte ayağa kaldırmıştı.

"Selma, evliliklerinin ilk yıllarından daha coşkulu, daha mutlu olduklarını söyledi. Bu

mucizenin mimarı sizmişsiniz." Ah heyecan! Sesi ağlamaklı çıkmıştı. "Evlenmeden önce Engin'in, yani eşimin kâğıttan gemiler yapmaya düşkün olduğunu bilmiyordum. Geç saatlere kadar masanın başından kalkmıyor ya sandalyede ya da koltukta uyuyakalıyor, çok gerekmedikçe de konuşmuyor." Kekelemesini beklemiştim. "Sabrım kalmadı, varsa yoksa kâğıttan gemileri." Hayret etmişim kekelemeyince.

Şen tınlar sarışın bombaya, sıkıntıyla elektriklenen ses tonu ise tadına doyumaz esmer lokuma dönüştürmüştü kadını, Ahmet Bey'in düşleminde.

"Mışıl mışıl uyutulan kadınlığımızı varlığıyla canlandıran, acılarımızı deşmeden iyileştiren bir büyücümüşsünüz" Selma Coşkun'un sözlerini aynen not aldığı kâğıttan okumuştur.

"İltifat etmiş."

Benzer övgüleri binlerce kez duymuştu Tükenmiş Evlilikler Kurtarıcısı. Her seferinde içi gıcıklanmış, tek kaşı havada çarpık bir gülümsemeyle kalakalmıştı.

"Biraz heyecanlıyım. Bunları anlatmak benim için kolay değil."

"Çoğu kadın için öyleydi eskiden' diye düşünmüştü Ahmet Bey, kadını da teselli etmemişti üstüne üstlük. Sekreteri randevu vermemiş, Lale Hanım'a en kısa zamanda döneceklerini bildirmişti. Beni bir telaş almıştı, Ali Rıza Bozkurt gibi karakterlerin çeşitli si-

zliklerinden mi yoksa zamansızlıktan mı alamamıştı randevuyu; kala kalmıştı ortada. Nedenini öğrenene kadar Ali Rıza Bozkurt'tan bahsederek doldurmalıyım boşluğu.

Ahmet Rıza Bozkurt kim?

Sen felsefe eğitimini yarım bırak, düş yollara. Anadolu'yu karış karış dolaşan bir kumpanyaya katıl, on sekizinde. Binlerce kadını olduğu söylencesi ise dillerde. O bir *homme fatal*. Her gösteri sonrası kadın izleyicileri yollarını gözlermiş. Bu özelliğini para kazanmak için kullanmaya otuzlu yaşlarında başladığı rivayet edilir. Çalışma yöntemi ise sıra dışı. Danışanlarına kadınlıklarını yatağında öğretiyor. Sorun çözüldükten sonra ücretini tahsil edecek kadar da ahlâklı, miktarı ise tamamıyla kişiye özel. Birkaç vaka dışında kurtaramadığı ilişki yok. Danışanlarının çok azı zorlanarak, çoğu büyük hevesle kollarına atılıyor. Ancak buzları çözülmeyen, ateşlenmeyen, kalbi çarpmayan, hisleri kabarmayan, akli işlemeyen, içi rahatlamayan, yüzü gülmeyen danışanı olmadı hiç. İlişkilerin solgun yüzü, günahlarıyla renklendi. Ahmet Rıza Bey'in tek bir prensibi olduğu söylenir: Aynı kadınla ikinci kez birlikte olmaz. Zaten kadınlar yaşadıklarının ve yaşattıklarının yoğunluğundan, en çok da tanımadıkları yüzlerinden çekinirler, Ahmet Rıza Beyi bir daha aramazlar ya da aramaya cesaret edemezler. Ancak günahları (!) tenlerinde gezinmeye devam ederken yoğun bir şekilde, izler silinirken azalan yoğunlukla onun tarafından aranmayı bekler, aranmamanın acısı yüreklerine kazınır.

Lale Hanım nerelerde? Ha, tamam salona giriyor. Kocasını oryantal mavi kartona gözlerini dikmiş, kararsız bekliyor.

"Enginciğim acıkmadın mı?"

Akşam konuşmalarının bitmesini bekliyor, aniden karartacak dünyalarını.

"Hım... Ne dedin?"

"Karnım acıktı, diyorum. Yeni bir restoran açılmış, denize nazır. Canım şöyle kocaman, kanlı Amerikan bifteği çekiyor."

"Erken değil mi?"

"Daha hazırlanacağız."

"Anlayamadım. Bu sefer bambaşka bir model yapmak istiyorum."

"Diyorum ki benim yerime gemilerinle evlenseydin."

"Evlenmeden önce kâğıttan gemiler yapmıyordum."

Kadın sadece "Ya!" diyebilirdi. Engin Bey neye dönüştüreceğini bilmediği boş kartona çevirdi gözlerini, kadın ise tırnaklarını öyle bastırdı ki avuç içine, izler silinmedi birkaç saat. Ahmet Beyi arasın mı bu durumda?

Lale Sayar'la Ahmet Bey görüşmüşler, beni yine atlattılar:

Baştan söylemeli tam bir hayal kırıklığı olmuş. Sorun kadının görüntüsüymüş. Cennet'in pınarlarında oynayan hurilere yaraşacak ses, tuhaf güzelliğinin karşısında sıradanlaşıyor, hayal ettiği görüntülerle örtüşmüyormuş. Krem rengi döpiyesin solgunlaştırdığı yüzünde ölçülü bir gülümsemeyle elini uzatmış Lale Sayar ve kısa sürede bir görüşme ayarladığı için teşekkür etmiş. Kadın, Tükenmiş Evlilikler Kurtarıcısı'nın kollarına atlamamış. Tedavi şeklini de anlamamışmış. Tuhaf güzelliğe eşlik eden tuhaf bir bağnazlık diye anlatmış sekreterine. Aksine, Ahmet Bey'i kocasını görmeye ikna etmiş. Kabul edişin altında yatan neden benim için de bilinmez. Oysa Ahmet Bey'le sevişmeyen bir kadının sağaltımı söz konusu değilmiş. Kulağa bayağı geldiğini biliyorum. Ama binlerce kez anlatılan bir şey konusunda yalan söyleyemem.

Engin Bey'i evinde ilk ve son ziyaret- aslında tam bir röntgencilik- yine de ziyaret demekten yanayım:

"Geciktiniz Salonda ve sizi fark etmeyecektir."

"Çözüm bekleyen onca işin arasında gelebildiğime..." Tam Ahmet Rıza Bey'e uygun bir cevap. Sesi de titremiyor. Farkedilirse orada bulunma nedenini açıklayamayacak olmasından da rahatsız değil. Lale Sayar çözümün çözümsüzlüğünden ve adamın varlığından tedirgin. Uzun holü geçiyorlar.

Salon: güçlü güneş ışığı, kâğıt hışırtıları, kalem gıcırtiları, iç çekişlerle boğucu; rengârenk kâğıttan gemilerle kaplı duvarıyla ise şaşırtıcı. Kapı aralığından zarif bir baş ile güzel bir yüz görünüp kaybolmuyor bir zaman. Aynı anda iki baş geri çekiliyor, gözler gözlere dikiliyor ancak meydan okunmuyor, soru sorulmuyor. "Çözümsüz değil," oluyor veda cümlesi.

Bir ilk daha; danışanın evliliğiyle ilgili bilgi toplamaya çalışması. Zevkin doruklarında bu bir büyü diye çılgık atan kadınların inandırdıkları etkisinden kuşku duymalı mı? Cevap yine hayır. Umarım bu yaptığı onun sonuncu ilkidir. Selma Coşkun'u telefonla aramış Ahmet Rıza. Aranmamanın acısını yüreğinde uyutmuşken, Ahmet Bey tarafından aranmak! Selma Coşkun'u görmeliymişiz, etekleri zil çalmış, zillere eşlik etmiş yüzünde açan güller, azıcık nazlanarak, Hilmi'nin ne kadar kıskançlaştığını bahane ederek, zamanı olmadığından dem vurarak görüşmeyi kabul etmiş Ahmet Rıza ahizeyi yaklaştırmıyormuş bile kulağına, sonunda "evet"i kapacağını biliyormuş. Üzülerek belirtmeliyim ki başka bir ilke daha şahit olacağız. Selma ve Ahmet, bürosundan gizli kapıyla geçilen beyaz eşyalarla döşeli yatak odasında, kadının deyişiyle ameliyathanesinde, kızışmış boğalar gibi birbirlerini içmişler. Bizim için beklenen ancak Selma için şaşırtıcı o soruyu sormuş "Lale Hanımla Engin Bey nasıl evlendiler?" Aranmasının nedeni ayan beyan ortadayken, kesilmeyen kahkahalarının arasında "Hanım dediğine göre işler yolunda gitmemiş" diyerek intikamını almış Selma. Ayrıca tespiti de zekice, hakkını vermeliyiz. Durulunca duyguları "şekerim,

o hepimiz için bir muamma" deyip kestirip atmış. Ben dahi bu cevabı beklemiyordum. Ahmet Rıza için olduğu kadar benim için de kötü oldu. Tüm olaylara hâkim olamadığım çıktı ortaya. Selma Coşkun tam bir çaçaron olduğu için her şeyi tüm ayrıntılarıyla anlatır, sorun da çözülür, diye düşünmüşüm. Şimdi kabuğuma çekilmeliyim.

Ahmet Bey kuyruğu kesilmiş yılan gibi yatakta kıvranmış durmuş. Bundan sonra *homme fatal* olduğunu nasıl iddia edebilirim? Kapana sıkıştım, mantıklı düşünemiyorum, taa bebeklik korkularım su yüzüne çıkıyor, ünümün elimden kayabileceği gerçeğiyle titriyorum. Selma Coşkun intikamını almış olmanın özgüveniyle, kayıtsız "Ahmet neler oluyor?" demiş. Kıvranmaları şiddetini kaybedince, aralıklı titremeleri sonrasında teni eski rengine kavuşmuş, yumrukları gevşemiş ancak düşünceliymiş. Zorlayarak da olsa "daha iyiyim. Beni rahat bırak" diyebilmiş.

"Emin misin? Bir doktor çağırabilirim."

"Sakin! Yalnız kalmaya ihtiyacım var." Bu kez sesi çok kararlıymış.

Selma sayesinde çıktım kabuğumdan yaşadıklarını cıtlattı kulağıma.

Kargaşa içindeki düşüncelerinden bahsetmeliyim bu arada. Yedi doğumun büyüttüğü kalçalarıyla düşüncelerinin ortasına oturmuş annesinin küçük dilini gösterecek şiddetteki kahkahaları, kehanet gibi sözler geçmeli aklından:

"Anasını böyle emen, avradının koynunda nassı gıbraşır... Köyün kızları sana kurban olsunlar... Anasının yüz akı..."

Diğer sözler dönüp durmalı kafasında. "Hanım dediğine göre işler iyi gitmemiş... Sen de olmazsan kumpanyanın nice haline..."

Düşünceleri bir andan bir ana, bir mekândan bir mekâna hızla sıçramalı. Son hatırladığıysa yatakhane gibi kullandığı evin-

den çıkarken gördüğü kör kedi ile tüyleri dökük kedi. Kahvaltı yapmış mıydı? Ofise saat kaçta gelmişti? Hatta kasıklarında zevkin kırıntıları gezinirken, Selma'yla görüştüğü konusunda dahi ikircikliydi.

Lale Sayar Ahmet Beyi aramama konusunda kararlı mı? Ahmet Bey onun hakkında bilgi toplarken O cildini döküntü basacak kadar bol çilek yedi, üzerine üç kadeh kanyak devirdi. Bir çöp dahi getirmediği üstün zevkle döşeli bu evin yabancısı aslında. İpler kopacağa benziyor.

Lale Sayar uzun holü duvarlara çarparak geçiyor, salona çuval gibi düşüyor. "Paaaaattt" sesi Engin Beyi yerinden sıçratmasın mı, ince uçlu makası eline batırıyor. Lale kısa sürede gözlerini açıyor, Engin ise karısını yerden kaldırdıktan hemen sonra masanın başına geçiyor. Oryantal mavi kartonu ışığa tutarak, ciddiyetle incelemeye koyuluyor. Sinirin Lale Hanım'ın kollarına can vermesini, ardından bir tokat atmasını beklediğini biliyorum. Kadın yürüyüş şampiyonasına katılmış gibi dimdik, dizlerini kırmadan, kalçalar bacakların gerginliğinin aksine sağa sola kıvrılarak yatak odasına geliyor ve giyinmeye başlıyor. Kocasına sayıp söveceğine, annesiyle bir kavga tutturuyor. "Erkekten arkadaş olmaz, zamanı gelince koca olur. Sen erkekleri tanımazsın" ne veciz ama anneciğim. Rahat bırakın da tanıyayım isteğimi hep kendime sakladım. "Bu yaşlarda merak edersiniz bilirim, sonun Fahriye gibi olacak diye korkuyorum." Zaten hep korktun ve korkuttun. "Fahriye kim diye soramamıştım, sahi Fahriye kim ve seni korkutacak ne yaptı?" "Baban duysa ikimizi de yaşatmaz. Kocanla gezersin, kocanla eğlenirsin, kocanla konuşursun." Görüyorsun değil mi? Tam senin söylediğin gibi. "Kocam olacak adam da beni mi bekliyor? Erkekler karıları olacak masalıyla mı avutuluyorlar? Ha anneciğim" "Sonra dinimizce günah, en büyük günah. Daha musalla taşına kafanı çarpmadan zebanilerin hışmına uğrarsın." Hoş böyle

olmadığını biliyordum ama bunu itiraf etsem gözhapsinin artacağından çekiniyordum. "Ama kanım kaynıyor, Burçak'ı metreler öncesinden görünce, bütün duygularım ayaklanıyor. Kalbim beni dinlemiyor, sesini herkese duyurmak için deliriyor, çarpıyor, çarpıyor da diyemiyordum, sen hırpalarsın" diye. "Senin gibi namus ehli bir kızın zamanı gelince kısmeti ayağına gelir" cümlesi aklına düşünce, katıla katıla gülüyor. Soluğu kesiliyor. "Evet, akılla buraya kadar oluyormuş, şimdi saçmalama zamanı." Yeniden giyinmeye devam ediyor. Bir yanda geçmiş, bir yanda gelecek, kadını kısıkaçları altına almış, sıkıyorlar. Burçak'ın öpmesine izin verseydim mesela. Zehra'larda kalacağım, anne babası yokmuş, korkuyormuş deyip, Burçak'la buluşsaydım. Yapamazdın kızım, o kadar cesur değildin. Bu cesaret meselesi mi? Çocukluk mu? Hayatı bilememezlik mi? Belki hepsi, belki de inandım, günahsızlığın ödülü olacağına. "Ne zor böyle sorulara cevap vermek." Yeniden bir yerde bir yatakta gülmekten ölecek. "Ahmet Rıza Bozkurt, nam-ı diğer Tükenmiş Evlilikler Kurtarıcısı, eline erkek eli değmiş, dudağına buse kondurulmuş ancak daha ileri gitmemiş kırklı yaşlarındaki modern bir kadınla..." Yeniden kahkaha tufanıyla sarsılıyor ince bedeni. Kahkahaların akıttığı gözyaşını silerken ıslanan parmaklarını, bluzunda kurutuyor. "Daha genç olmalıydım, gençken yaşamalıydım. Çok geç. Gerçekten çok geç. Çok utanç verici. Yapamam. Bunu yapamam. Ben her şeyi kocasıyla yapmaya programlananlardayım." Bu sefer böğüre böğüre, iç parçalatacak şiddette ağlıyor. "Yapabilirim. Yapmalı mıyım? Neden annem yok ve doğruyu söylemiyor. Ahmet Rıza Bozkurt mu kaderim? Neden Burçak değil. Engin evcilik oyunu oynamayacaktıysan neden evlendin. Boş ver tüm suç benim, sen değil ben evlenmeye takılmıştım, kör oldum." Tamam hazır artık. Kolayca soyunabileceği giysileri tercih etmiş. Apartman merdivenlerini bir solukta iniyor. Akli başına gelirse geri dönmesi işten

bile değil. Düşündürmemeliyim. Arabaya biniyor. Yolda hızla ilerliyor. Aslında trafik kazası bu öykünün sonu olabilir. Evet, sizlerin yüzünün eksidiğini görebiliyorum. Ben de çok beğenmedim bu sonu. Ahmet Bey'i sağlıksız düşüncelerinden Lale Sayar'ın ziyareti kurtarabilir. Kabul etmeliyim iki karakter de beni çok yordu. Ahmet Beyin akşama kadar süren mide krampları, can çekişmeleri, düşünce sıçramaları bir anda bıçak gibi kesildi bürosuna Lale Sayar girince. Şöyle sadede gel ses tonuyla "Bunun iş gereği olduğunu hatırlatmama izin verin lütfen. Allah vergisi bir yetenek. Tükenmiş evlilikleri kurtarmak üzere görevlendirilmiş aciz bir kulum yalnızca" dedi.

"Bunun işe yarayacağına emin misiniz? Selma'nın yaptığına inanmıyorum, Hilmi'ye çok âşıktır."

"Bana inanmıyorsanız Selma'ya sorabilirsiniz."

"Soramam! Bunu nasıl sorabilirim? İnanın başka çarem olsa yapmazdım. Düşük ahlaklı bir kadın olmadım hiçbir zaman... Biraz daha konuşursak yapamayacağım." Evet, kadını daha fazla konuşturmamalı Ahmet Rıza. Ben bile kadını yanında tutamam.

Ahmet Rızasınınirini kontrol etmeye çalışıyor, yeni yetmeler de dahi bulunmayan bu ahlâk düşkünlüğünü kırklarının başındaki kadına yakıştıramıyor. "Sizin gibi bir hanımefendi için böyle şeyleri aklımın ucundan dahi geçirmem. Engin Beyle kumrular gibi sevişirken, bunu günah olarak görmeyeceğinizi temin ederim."

Lale Sayar arabada, şaşkınlıktan dilini yutacak; Ahmet Bey yatağında, şaşkınlıktan dilini yutacak. Engin Bey salonda her şeyden bihaber, uyuya kalmış. Arabayı çalıştıramıyor, kalbi deli olmuş, elleri kontrolden çıkmış, kontağın çevresinde dönüp duruyor. Ahmet Bey için son ilk: sabaha bir kadınla ulaşmak. Sabahın keskin ışıklarıyla birlik olmuş dış kapının kapanma sesi Engin Beyi dürtüyor,

uyandırıyor. Salon kapısının aralığından bakan faltaşı gibi açılmış gözleri görmüyor Lale Sayar. Giysilerini çıkarıyor, çıplaklığıyla hiç olmadığı kadar rahat yatağın üzerine bırakıyor kendini. Yatak odasının aralık kapısından kadını gözlemeye devam ediyor aynı gözler. Her şeyden bihaber Engin Bey, bir büyücünün büyüttüğü karısının büyüüne kapılıyor. Kadın aynanın karşısında, soluk tenine tezat diri göğüslerine, bir çocuğun olabilecek kadar dar kalçalarına, bir sporcu kadar kaslı bacaklarına bakıyor. Hiç acelesi yok giyinmek için. Uyanan bedenini inceliyor, dokunuyor, keşfediyor, okşuyor, haz alıyor haz veriyor kendine. Kocasının gözlerine hayranlıkla şaşkınlık, şehvetle dehşet gelip yerleşiyor, başı kapıyı daha fazla aralıyor. Aynaya yansıyan duygu karmaşası gözler Lale Sayarı yerinden hoplatıyor. Nazlı sitemi "Engiini" olarak ağzından dökülüyor, kapıya yavaş yavaş yaklaşıyor, dudakları dudaklarına yaklaşıyor, kapıyı adamın yüzüne kapatıyor. Duş almalı, giyinmeli, iştahları bu kadar açılmışken, birlikte ilk kahvaltılarını yapmalı. Kapının ardında donmuş kalmış adama "Enginciğim, karnım çok acıktı. İnşallah kahvaltı hazırlamakta kâğıttan gemiler yapmakta ki kadar yeteneklisindir" diye sesleniyor. Engin ne mi yaptı? Sizce? Artık yuları kaptırmıştı kadının büyüüne; buzları çözüldü, kahvaltıdan başka şey düşünmez oldu.

YAYIN... KİTAP

RESMİME DOKUNAN
ÇIĞLIK

UMUT YAŞAR ABAT

Resmime dokunan çığlık adlı romanıyla dünyamıza giren yazarımız Esmâ Arslan, aslında tanıdık bir isim. Daha önceki yıllarda yayımladığı öykülerinden , şiirlerinden tanıdığımız yazar Esmâ Arslan bu kez bir romanla karşımıza çıkmaktadır.

Esmâ Arslan'ın '**sana düşlerinden bahsedeceğim ve yarım kalan aşk**' adlı öykü kitaplarını okuduğumda zaten anlamıştım yazarın romana geçişin altyapısını hazırladığını.

Yazar, cümleleri yeniden dönüştürme şekliyle, olaylar arasında bağıntılar oluşturarak kurguladığı ve yapılandığı dünyada okuyucuyu metne sokmayı başaran bir nitelik gösteriyor eserlerinde.

Bundan dolayıdır sanırım yeni bir arayışın içine giren yazarımız daha büyük bir projenin içine girdi ve bu kez bir romanla dokundu hayatımıza.

Resmimize bir çığlıkla dokunan yazar çizdiği değişik insan portrelerini adeta bir ressam gibi yeniden yaratarak ve hatta o kahramanların hayatını zihnimizde canlandırarak, biz okuyuculara da

romanın kahramanları gibi yaşama olanağı sunan bir görsellik sunuyor eserlerinde.

Bize düşlerinden bahsettiği öykü kitabında yazar kendi çocukluk düşlerine götürür bizi... Ve sanki biz çocukmuşuz gibi tutar ellerimizden ve kendi düş dünyasında bizi geriye doğru , anılara ve acılara doğru açılan kapılardan içeri sokar...

Masum ve enteresan hayaller-düşler karşısında hayatın geçekleri de vurur yüzüne yazarın ve okuyucunun.

Hatta hem yazar hem okuyucu bu öykülerde birleşir sanki.... Herkes aynı masumiyeti , aynı mağlubiyeti, aynı anıları ve aynı acıları yaşar bu öykülerde.

Yazarın okuyucunun elinden tutarak çıkardığı yolculuklar belki de herkes kendi düşlerini yaşıyordur bu kendi hayat gerçekliğinde...

Sanki yazar benim düşlerimi, benim anılarımı ve benim acılarımı anlatmış diyesi geliyor bu düş öykülerinde.

Özgürlüğe dolu dizgin kaçan ya da kucak açan yazar öykülerinde kendi ayak izlerini göstermektedir bize... Kendi düşünce dünyasının mührünü de sanki vuruyor zihnimize yazar bizi de kendisiyle yolculuğa ve özgürlüğe götürdüğü öykülerinde.

Yine yarım kalan aşklar gibi yarım kalan hayatları da yazıyor yazarımız derin ve duyarlı öykülerinde.

Her defasında yeniden kendimizi bulduğumuz belki de kendimizi kaybettiğimiz bu öykülerde yine derinlemesine kanatıyor ruh dünyamızı ve kelimelerle yaralıyor bizi duygu dünyamızdan.

Sanki her şey yarım kalsın da yarım kalan aşk öyküleri yazılsın yoksa bu öyküler yazılmazdı diyeceği geliyor insanın bu öyküleri okurken. Ama bir yandan da zaten bir edebiyatçı, bir yazar her zaman yarım demektir geliyor içimden...

Çünkü diyorum eğer bu edebiyatçılar, bu yazarlar tam olsalardı bu kadar güzel ve etkileyici dille bu kadar eseri anlatamazlardı.

Sanırım bu yarım kalmışlık, bu eksiklikler yazarlara yazdıran ve bizim insani hallerimizi kelimelerle santim santim işleyerek dile getiren, belki de dile getiren....

Yazar Esmâ Arslan, işte bu yarım kalmışlıklarımızı '**yarım kalan aşk**' adlı öykü kitabında yaralayarak ve yaralayarak anlatıyor.

Yeniden her birimize yarım olduğumuzu, hem yaramızın hem de yarımızın hep bir başkasında, bir başka yerlerde, başka kişilerde olduğunu

hatırlatıyor bize yazar Esmâ Arslan.

Ya dile getirilmemiş, ya eksik kamış, ya anlatılmamış, anlatılamamış ya da anlaşılmamış, anlaşılammış duygu dünyamızın dehlizlerinde dolaştırıyor bizi yazar....

Ve her birimizin içinde kalan o yarımlik duygularımızı, düşlerimizi sanki bir 'keşke' denilmesi gereken bir hayatın eksik kalan yanlarında dolaştırıyor... Ve yine, yeniden kendimizle yüzleştiriyor yazar bu öykülerde bizi kendimizle...

Ve sonra bir çığlık gibi düşüyor yazarın sözcükleri resmimize ve dokunuyor yeniden hayatın kırılan dal uçlarında yaşanan hayatlara, hayatlarımıza...

Kırılan sadece hayat değildir bu kez, bir tarihtir aslında....Çünkü 'resmime dokunan çığlık' adlı romanında yazar Esmâ Arslan tekil ya da tikel durumda olan bazı hayatları değil, toplumsal olanın tamamını, tümel olan bir hayatın tarihsel izdüşümünü yansıtıyor bize.

İşte bu yüzden kırılan sadece hayatlar değil bir tarihi diyorum. Türkiye'nin zor yılları olarak bilinen yaklaşık yetmişli-seksenli yıllarda toplumsal tarihimizdeki kırılmanın ayak izlerini görüyoruz bu eserde ve bu eserde gösterilen parçalanmış hayatlarda, parçalanmış hayallerde...

Her gün yaşam ve ölüm tedirginliği içersinde geçen hayat yaşattıklarıyla da, yazdırdıklarıyla da bir kez daha kendini gösteriyor Esmâ Arslan'ın bu romanında.

Belki de herkes kendinde olmayanı arıyor, kimi kendinden ve kendi ülkesinden giderek, kimi ise kalıp ya da gidemeyip kaderini ve kederini kendi içinde yaşayarak...

Ve arada kalan insan portrelerinin çığlıklarını da duyuyoruz bu eserde. Belki de bu yüzden herkes başka yerde olarak mutlu ya da umutlu olacağını sanıyor ya da düşünüyor...Belki de bu yüzden hiç kimse olduğu yerde değil...Ama hayat bir ütopya gibi resmimize dokunan çığlıklar gibi; hiçbir yerde...

'Son defa saçlarımı taramanı istiyorum senden. Al çocukluğumun büyütülmüş resmini. Dur biraz, şu sırtımı Ulu camiye vereyim, öyle tara yüreğimin dağınıklığını. Ben gidiyorum İstanbul. Gidiyorum karşı yakadaki hüznüm, kollarında doğdum senin Bakırköy. Yazdığım destanın sayfa ayracı...Ve alnımın geniş olmasına karşı neden yazılanları kontrol edemiyorum kader?'

HUZURLU BİR İRONİDEN DERİNLİĞİN HUZURSUZLUĞUNA: METİN SOYDEVELİ ŞİİRİ

VAHDETTİN YILMAZ

*"Hasrete, açlığa, yokluğa dokun
Bakalım o zaman neye benzeyecek kokun"*
(M. Altıok)

Metin Soydeveli, abartının dayanak bulamayacağı şiirler yazıyor. Hayata sıkıca bağlı bu şiir, hızla yoğunlaşan toplumsal algının travmatik tezahürüne de bir yanıt oluşturuyor. Etrafını keşfedemeden yanılısımları yoğunlaştıran ve bu yanılısımayı temel alarak büyüdüğünü sanan şiirlere bir karşılık gibi duruyor yazdığı. Zamanla cebelleşmiyor. Sağını solunu gözleyen, hayatı kollayan, kendine yarattığı dinginlikte biriken bir şiirdir bu. Yetkinleşmiş

bir ömrün tecrübesini şiiri zenginleştirecek öngörüye dönüştürüyor Soydeveli. İnsana Gömülür Aşk(1) ve Helme(2) adlı kitaplarıyla özgünlüğü sıkıca kavrayan şiiri de muştuluyor.

Geleceği diyalektik toplamın karnavalında görmek ve “Sararan yaprağın dilinden anlıyorsan, işte insansın” diyerek hayat felsefesini bu kadar sadeleştirmek şiir geleneğimizin başlangıcını imlemek değil midir? Yunus Emre’nin ‘olmak’ fiiliyle belirginleştirdiği lirizme böyle bir sadelikten varılmadı mı? “İstanbul Denince”(3) adlı şiirde: “Senin Boğaz’ında serin sular / Benimki ağları yudumlar” derken güldürüp ama kendi gülmeyen babacan bir tavrın resmini çizer. Şiirin bildiririm işlevi, gönderiyi kendi dışına itme imkânı sunar. Sartre, Sözcükler adlı kitabının önsözünde 1964 yılında kendisine verilen Nobel Edebiyat Ödülü’nü niçin almadığını gerekçelendirirken; ödüllerin sözcükleri baskı altında tuttuğunu, sözcüklerin kendi gücünden çok ödül yanulsamasının yönlendirici etkisinde kaldığını söyler. Bu uyarı sözcüklerin masumiyetine ve kirletilmiş sözcükleri tekrar masumiyete sürme inancına en yakın durması gereken şairlerin vazgeçilmezidir. Bir ömrün toplamı şiire dönüşünce durulması gereken yer de yaşanılanı kaprissiz özümseyebilmektir. Masumiyeti sözcüklerinin masumiyetiyle denenebilecek bir şiirdir aynı zamanda Soydeveli’nin şiiri.

İç okumaya alınan şiir poetik disiplini gözetmiş olsa bile felsefi derinliğe uzaksa dizelerin parlaklığı fiyakalı söylemi gizleyemez. Yaşam felsefesinin disiplininde bir şiir Soydeveli’ninki. Bu felsefenin yanında veya karşısında olabilirsiniz. Bizi bir seçeneğe tabi kılması onun hayat sözlüğünü oluşturduğunu da muştular. “Bir kabuğa bir can sığar/ Bu tene, iki can ve bir yürek kanaması” (4) derken teni tekil, tenin giyindiği duyguyu çoğul tutar. Yaşamın ancak eskiterek yenilenebileceğini söyler. Yoksa geçen günün yeni bir zaman olduğunu söyleyebilir miydik? “Formatı yok yaşamın/ Budamak gerekir yorgun dalları/ Yeniden uç versin diye dize/ Yeniden işlesin diye zaman (...)” (5)

Hayatın her anını gözler. İyi bir gözlemcidir Soydeveli. Haklılığın yanına koyduğu tavır şiirin edebi diline bürünür. Çok güncel ve sıcak konuları

işlemekten çekinmez şiirlerinde. İnsanların yeterince vakıf olduğu bu konuları şiirin diliyle anlatmak, o şiire edebiyat dışı bir gözlükle bakmayı da getiriyor beraberinde. Soydeveli şiirinin gücü işte tam burada kontrolü eline alıyor ve sözcüklerin günlük kullanımla tıraşlanıp, anlamlarının boşaltıldığı yerde soylu ve yeni bir anlama vardiyyor işi. “Kadın, bir bedeni ruhuyla kabullenir/ Erkek, ruhsuzca her bedeni”(6) derken arketiplikte gömülüp kalmış erkek algısının kendi üzerinden bir sökümünü de yapmış olmuyor mu?

Metin Soydeveli’nin Helme adlı ikinci şiir kitabında yer alan “Bayram” ve “Anaerkil” adlı şiirleri 1950’den başlayarak şehirleşme lehine niteliksiz çoğalan Türkiye toplumsal yapısının şiirle çözümülenişi gibidir. Orhan Kemal’in “Bereketli Topraklar Üzerinde, Eskici ve Oğulları ve Gurbet Kuşları” adlı roman; Ömer Lütfi Akad’ın “Gelin, Düşün, Diyet” film üçlemesinden sonra aynı sosyolojik minval üzere Türkiye toplumunun biriktirmeden dönüşüm sancılarını şiirce bir ikilemeyle göstermeye çalışıyor.

Sonuç olarak Soydeveli sınıfsal bakış kaçkını olguları tam da bu noktada yakalayarak huzurlu bir ironiyle huzursuzluğa imlediği kavramlara yeni bir sorgu derinliği açmıştır. Şiiri hayata büyütürken, hayatı şiirde küçültmemiştir.

DİPNOT:

1. İnsana Gömülür Aşk,Şiir, Etki Yayınları,80 sf. Nisan 2010 İzmir
2. Helme,Şiir, Mühür Kitaplığı,80 sf. Şubat 2012 İstanbul
3. İstanbul Denince adlı şiir. İnsana Gömülür Aşk,sf,11
4. Yürek Kanaması, adlı şiir. Helme, sf. 8
5. Yarım, adlı şiir. Helme, sf. 9
6. Kadın, adlı şiir. Helme, sf. 12

“Ortak Belleğimizdir Dostlar”

ÖMER FARUK HATİPOĞLU

Kimin bilmiyorum, ilk Remzi İnanc’tan duymuştum bu sözü:

“Kimi insan var olmayı, kimisi de varlıklı olmayı ister.”

İkinci bir ev sahibi olmayı bile etik bulmayan bir insan, Remzi İnanc; ‘insan’ın varlığından yola çıkan, kendini sözcüklerle inşa eden, geleceğe sözün gözünden bakan Remzi İnanc, elbette ‘var olmayı isteyenler’in hanesine adını yazdıranlardan olacaktır.

*

Toplum Yayınevi / Kitabevi

Ankara’da 1964’te yayıncılığa başlamış Remzi İnanc. 1970 yılına dek edebiyat, tiyatro, plastik sanatlar ve siyaset konusunda telif ve çeviri pek çok kitap yayımlamış. Bunlardan Ho Şi Minh’nin ‘*Millî Kurtuluş Savaşımız*’ kitabından ötürü mahkûm olmuş. 1972’de cezaevinden çıktığında 12 Mart ayının sürdüğü için, bir süre yayın yapamayacağını düşünerek Kızılay’da Zafer Çarşısı’nda ‘Toplum Kitabevi’ ni açmış. Yirmi yıl sonra, o daracık ama pek hareketli yerden çıkıp Bayındır Sokak’ta birinci katta bir daireye taşınmış.

Ankara’da edebiyatın nabzının attığı yerd, Kızılay / Bayındır Sokak, 22/1.

Bayındır Sokak, Toplum Yayınevi’ne, Remzi İnanc’a çıkar, orada bir meydan olurdu! Ankara’da yaşayan, yolu Ankara’ya düşen sanatçılar, edebiyatçı, yazar ve şairlerin soluklandığı, ciğerlerinin genişlediği yerd orası... Orada geçireceğiniz bir

yarım saat, ülkenin yaşayan aydın, şair ve yazarlarından bir kaçını, bazen daha fazlasını görmenize vesile olurdu. Hem yayınevi hem de bir kitabevi. Ama kitap ne kadar satılır, satılanın ne kadarı tahsil edilir bilemezsiniz! Zaten İnanc’ın derdi de o değildi. “*Bir kitap uzatıp karşılığında para almaktan utanan*” biriydi Remzi İnanc! Kitabevi bir bahaneydi, kaçak çay eşliğinde edebiyat için...

Elli yıla yakın süren yayın ve kitabevi çalışmasını 2003 yılı sonunda noktaladı kahramanımız.

(Bir çağrışım: Ataol Behramoğlu, Metin Demirtaş, Kemal Burkey, Ülkü Ulurmak gibi şairlerin ilk şiir kitabı 1960’larda Toplum Yayınevi’nden gün ışığına çıkmıştı. Ayrıca Ceyhun Atuf Kansu, Hasan Hüseyin, Adnan Turani, Halil Aytekin, ve daha nice değerlerimizin kitabı.)

*

Remzi İnanc’ın belleği bende hep hayranlık uyandırmıştır. Onca anı, bu denli ince ayrıntılarla, bir film kaydı gibi nasıl saklanır, belediği zayıf biri olarak anlamakta zorlanmışımdır! Belleğine ne uğramışsa neredeyse noksansız orda kalanlar, anıya, anlatıya dönüşmeliydi, onun akıcı, abartısız, yalın dilinden.

Öyle de oldu.

Öykü kitapları **Adle**(1965) ve **Şey**(1985)’den yıllar yıllar sonra, **Gün Gördüm Yüzler Gördüm** başlıklı anı/portre kitabı, 1998’de Papirüs’ten çıktı. Bunu 2002’de yayımlanan **Kar Altında Güller Var** izledi. 14 Yıl sonra üçüncü anı/portre kitabıyla buluşturdu bizi Remzi İnanc: **Ortak Belleğimizdir Dostlar**.

*

Remzi İnanc’la özdeşleşen kimi sözcükler var: “Özveri” gibi, “**Vefa**” gibi...

Remzi İnanc, toplumcu olmadan önce birey olabilmişlerdendir. Düşüncesine, duygudaşlarına, yoldaşlarına, elbette edebiyata vefalıdır. Belleği de ona... Sevgisini, ilgisini, bilgisini ve zamanını, dostlarına, genç edebiyatçılara artırmıştır hep... Kimileri salt kendisiyle meşgul, ben duygusunun kuyusunda başkasına körleşirken; Remzi İnanc

Soldan sağa: Ömer Faruk Hatipoğlu, Remzi İnanç ve Orhan Tüleylioğlu, Toplum Kitabevi'nde bir buluşma anı...

yaşamı boyu hep bir de 'öteki' olmuştur. Belki de öyküsüne devam edemeyişinin altında, çok sayıda genç, orta yaşlı, yaşlı tanıdığının öyküsüne, şiirine kalem oluşu yatmaktadır. Onun diğerkâm(özgeci) eli, başkalarının omzundan kopup, kendi omzundan, kendi yarattığı için çok az uzanmıştır. (Remzi İnanç'ı yakından tanımış, onunla çokça söyleşmiş biri olarak bu konuya ilişkin bir yakınmasını hiç duymadım. Hayata tepeden değil ama yukardan bakabilen biri olarak, kişisel bir sorunu olsa bile bunu size hissettirmez. Başı taşıyamayacağı kadar ağırırken, yüzüne tebessümdür taşan.)

Remzi İnanç'ın üç kızı olduğu bilinir ama onlarca oğlu ve kızı vardır; kan bağına eş, sözcük bağı, can bağı olan...

*

Ortak Belleğimizdir Dostlar, önceki iki anı kitabını sanki tamamlayan, sonraki kitapların çağrıcısı bir kitap... Kitapta ne anlatıldığı giriş yazısın-

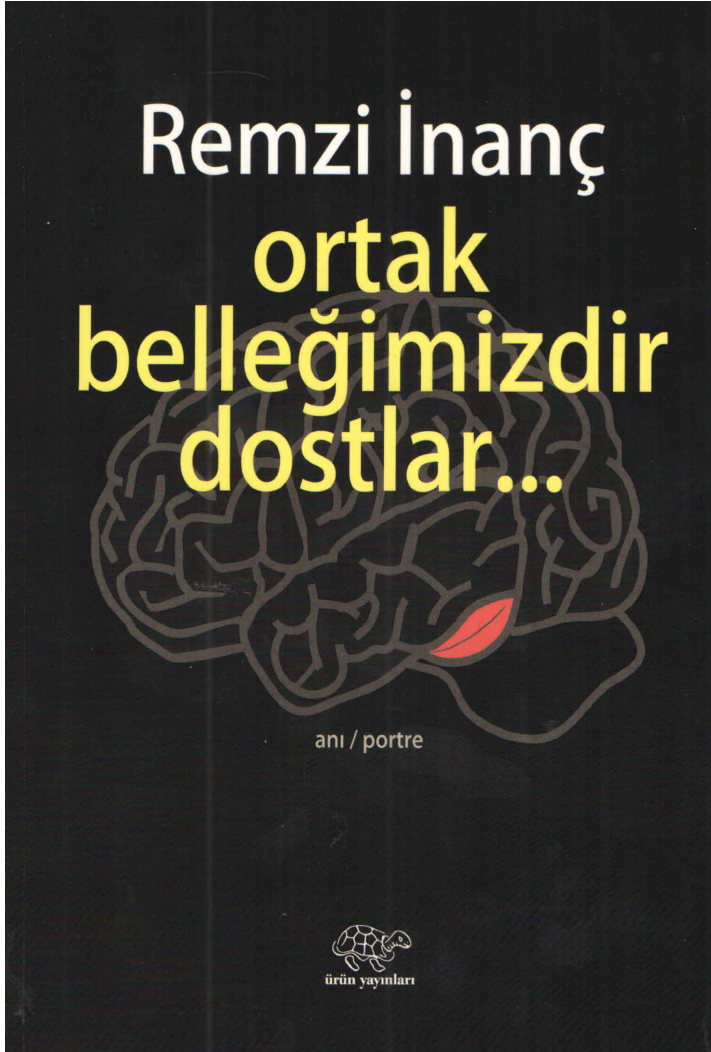
daki bir iki paragrafta özetleniyor gibi:

" (...) Yine tanıklığım ve izlenimlerim yanı sıra, okuduğum, dinlediğim anekdotlar ile dostlarımızın yazdığı anılar... Böylelikle, benzer ortamlarda karşılaşmış aynı havayı soluduğumuz için 'ortak belleğimiz' dediğim birçok güzel ve aydınlık insanı anlatıyorum.

Yazmaya oturduğumda ülkemizin az tanınan, çok tanınan ama güçlerince etkinliği olan bir bölük aydınlı, edebiyatçı ve sanatçının rötuş istemeyen gerçekçi fotoğrafı çıktı ortaya. Tabii bir de toplumsal yapımızın çağdaş eleştirisi..."

Aynı yazının son paragrafında, ortak belleğimizin evrensel dostlarını anımsatıyor; okuyalım:

"Bir çağrışım: El sıkışmadığımız, yüz yüze gelmediğimiz hatta aynı zaman ve mekânda yaşamadığımız 'ortak belleğimiz' nice insanın bir zamanlar dünyamızda yaşadığını bir gün öğrendiğimizde içimizi kaplayan sevinç giderek bir mutluluğa, hatta özgüvene dönüşür. Bu coşkuyla (mı) insandan yana yeniden ümitlenip yalnız olmadığımızı duyumsarız." (s.9)

Ortak Belleğimizdir Dostlar, Remzi İnanç'ın insan varsılığının resmi. Kitapta kimler yok ki? Okudukça içimizi bir kıskançlık kaplıyor; bu yazın, bu dost varsılığı karşısında! Varsılığı daha Diyarbakır'dayken, orta ve lise öğrenimi sırasında öğretmenleri açısından şansıyla başlamış. Binlerce yıllık Amed'de, bu kültür coğrafyasında doğmak, büyümek zaten başlı başına bir şans. Daha çocuk yaşında okuma aşkı ve bu aşkın mantığa çevrilmesine lokomotif olan öğretmenler... (Okuma aşkı, dedem Molla Ömer Efendi'yi çağrıştırdı. Küçüklüğünde çobanlık yaparken, kuzularını bile bile Xelikân'ın komşusu olan Tuz Gölü Rejisi'nin yakınlarına doğru güdermiş! Reji İdaresi'nin atılan, bölgeye, meraya, tarlalara yayılan basılı evraklarını toplayıp okuyabilmek için!)

Remzi İnanç'ın okuma aşkı da o yaşlarda baş-

lamış ve daha ilk gençlik döneminde klasiklerin birçoğunu devirmiş...

*

Kitaptan...

Kitabın en ilgi çekici bölümlerinden biri, **Aziz Nesin**'le **Sabahattin Ali**'nin, öğretici de olan, atışmalı mektuplaşmalarının anlatıldığı bölüm. Aziz Nesin Sabahattin Ali'ye yazdığı bir mektubunda şunları yazıyor:

"Dinle beni;

Bana gönderdiğin ilk mektubunda Aziz diye başlıyor ve arka arkaya yedi madde sıralıyor, bu maddelerde öyle nasihatler ediyorsun ki sanki benim Marko Paşa ile hiçbir alâkam yokmuş da senin maaşlı memurummuşum gibi..." (...) "Yani sen ne kadar Marko Paşa'nın batmasından kapanmasından dolayı endişe duyarsan, bende en az o kadar duyarım. Senin sermayen kadar, benim emeğim var..." (s.28)

*

Belki dünyada başka bir benzeri olmayan bir "Cesur Yürek" İsmail Beşikçi... O içerdeyken (Toplam 18.5 yıl) fotoğrafı hep Remzi İnanç'ın çalışma masasındaydı.

117'nci sayfadan okuyalım:

Semra Somersan'ın deyişiyle "... Türkiye'deki çoğunluğun tersine, hayatının erken bir döneminde Kürtler'i keşfetmiş, onlar üzerine araştırma yapmaktan 'malul' " Beşikçi, 1971 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne asistan olarak kabul edilir ama Atatürk Üniversitesi profesörlerinin ihbarıyla tutuklanır. Gerekçe *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitabıyla, Ant Dergisi'nde yazdıklarıdır.

(...) 1993'ün kasım ayı başlarında ailesini ziyaret için İskilip'te iken, o günkü Hürriyet Gazetesi'nin iç sayfalarından birinde, fazla dikkat edilmezse görülmeyecek küçük bir haber yer almıştır. "*Beşikçi'nin cezası onaylandı.*" Beşikçi'nin ilçede olduğunu bilen hemşerilerinden bir kaç vakit geçirmeden C.Savcılığı'na ihbarda bulunur. "*Cezası onaylanmış bir adam nasıl olur da serbest dolaşır?*" Önce savcılık fazla önemsemez ama ihbarın ardı

arkası kesilmeyince, Beşikçi gözaltına alınır! Böylelikle doğup büyüdüğü İskilip'te de bir rastlantı sonucu iki hafta tutukluluk yaşar. İ. Beşikçi bu tarihi unutmaz: (13.11.1993).

Beşikçi'nin yazdıklarından ötürü neler yaşadığını yazının devamında özetleyen İnanç, sonunda noktayı koyar: *"Devlet Türk kökenli Beşikçi'yi hiç affetmedi."*

*

Aziz Nesin'in, 1964'de, aylık Sosyal Adalet dergisinde yayımladığı 5 sayı sürece yazı dizisinin başlığı çok çarpıcıdır: *"Başımıza Gelenlerden Korkmadığımız İçin Bütün Korktuklarımız Başımıza geldi."* Günümüz Türkiye'si için de söylenmiş bu söz Aziz Nesin'e ait değilmiş meğer. Söz, *Büyük Türk Lügati*'nin yazarı, Şeyh Muhsin-i **Fanî** takma adlı **Hüseyin Kâzım**'a aitmiş... İnanç, "İnsanın Belleği" başlıklı yazısını, çoğumuzun **Sakallı Celal**'e ait olduğunu bilmediği o güzel sözle bitirir: "İlgililer bilgisiz, bilgililer ilgisiz." Ama küçük bir değişiklik; "İlgililer bilgisiz, bilgililer yetkisiz."

*

"İsmail Cem ve Nazif Kaleli'yi Anmak" başlıklı yazı çok çarpıcı!

İsmail Cem, henüz otuz yaşında iken kaleme aldığı *"Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi"*nde şunları yazıyor: *"Güneydoğu, yıllardan beri adeta zorla geri bırakılmasına çalışılmış bir bölge durumundadır... Baskıya en amansız bu bölgeye uygulanmıştır. Bu tutumun başlıca nedeni, herhalde, Güneydoğu'da yaşayan vatandaşlarımızın çoklukla Kürt asıllı olmalarıdır..."* (...) *"...Güneydoğu Anadolu, Cumhuriyet tarihinde sayısız örneklerde olduğu gibi tekrar kana bulanırsa, bunun sorumlusu asla ana dili itibarıyla Türkçeden başka dil konuşan vatandaşlarımız olmayacaktır!"* (s.162)

R.İnanç, yazının İsmail Cem'le ilgili bölümünü şöyle noktalar: *"... 1970'lerden başlayarak, TRT Genel Müdürlüğü ve yıllarca Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan, değerli yazar ve aydınlarımızdan İsmail Cem'in bu kitabı, bildiğim kadarıyla, nedense bir daha basılmadı!"*

*

Remzi İnanç'ı bir kez daha tanıyorsunuz bu anı/portre kitabını okuduğunuzda; adı unutulmaz aydınlık insanlarımızla birlikte... Çok şey öğreniyor, anımsıyorsunuz! Örneğin ben,

20 yılı aşkın bir süredir hayatımda yer alan, bende ince izler bırakan, kendine borçlu kılan Remzi İnanç'ı bir kez daha tanımış oldum...

Bu büyük belleği izlerken, "Hafıza-i beşer" her zaman "nisyan ile malûl" olmuyor diyorsunuz seslice...

Remzi İnanç, "Var olmak isteyenler" hanesine adını yazdırmış olduğuna inandığım bu değerli ad, "Var olmayı" seçmiş insanları anlatıyor "Ortak Belleğimizdir Dostlar" da...

Belleğine, bilincine, yüreğine sağlık Remzi Ağabey!

*

Son söz, Remzi İnanç'ın Toplum Yayınevi'nden 1997'de çıkan *İnce'mizden* olsun:

SİZ ve O

siz ölünce gideceksiniz

ta doğum öncenize

ama o

hem ölecek

hem kalacak yanımızda

/ /

**Ortak Belleğimizdir Dostlar...*(anı/portre) Remzi İnanç, Ürün yayınları, 274 sayfa. Aralık 2015. Ankara

ULUSLARARASI KIBRIS TÜRK EDEBİYATI VE EDEBİYATÇILARI SEMPOZYUMU İZMİR'DE GERÇEKLEŞTİRİLDİ

Sempozyum katılımcıların bir bölümü toplu halde...

İlki, 12-13 Kasım 2014 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Sempozyumu'nun ikincisi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği'nin katkısıyla 11-12 Mayıs 2016 tarihinde İzmir'de gerçekleştirildi.

Açılış Konuşmasını Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü **Prof. Dr. Metin Ekici**, KIBATEK Vakfı Başkanı **İsmail Bozkurt**, Kıbrıs Türk Kültür Dernekleri Genel Başkanı **Dr. Ahmet Zeki Bulunç** ve KIBATEK Türkiye Başkanı **Metin Turan**'ın yaptığı etkinliğin sunuş bildirisini ise **Prof. Dr. Kenan Mortan** adına **Prof. Dr. Güzel Yücel** sundular.

KKTC Milli Eğitim Bakanı Dr. Özdemir Berova adına konuşan Talim ve Terbiye Dairesi Müdürü **Havva Dağsever**, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sanatı bugüne kadar desteklediklerini ve bundan sonrada destekleyeceklerini söyleyerek Kıbrıs edebiyatının

zenginliğini dile getirerek, bu etkinliğe katılmalarından duyduğu mutluluğu vurguladı. Sempozyumda bulunmaktan mutluluk duyduğunu, etkinliğin üçüncüsüne Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde evsahipliği sapmaktan mutluluk duyacaklarını söyleyen **Dağsever**, "Adamız küçük sevdamız büyüktür" diyerek konuşmasını sonlandırdı.

Türkiye ve KKTC'nin yanı sıra Azerbaycan, Güney Kore ve Özbekistan'dan da bilim insanlarının bildiri ilettiği sempozyum kapsamında ayrıca Kıbrıs Türk Kültür Derneği İzmir Şubesi müzik topluluğu bir konser verdi. Sempozyum sonrası, katılımcıların büyük bir bölümünün katıldığı Asansör, Şirince ve Kemalpaşa'da bulunan Kazan Vadisi gezisi gerçekleştirildi.

Sempozyuma sunulan ve bilim kurulu tarafından yayımlanması uygun bulunan bildiriler, temmuz ayı içerisinde kitaplaşmış olarak katılımcılar ve ilgililerin bilgisine sunulacaktır.